

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**1980 SONRASI DÜNYA EKONOMİSİNDE KÜRESELLEŞME
EĞİLİMLERİ VE YOKSULLAŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kezban KISACIK

Tez Danışmanı

Doç. Dr. İsmail Hakkı İŞCAN

Bilecik, 2019

10103762

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

1980 SONRASI DÜNYA EKONOMİSİNDE KÜRESELLEŞME
EĞİLİMLERİ VE YOKSULLAŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kezban KISACIK

Tez Danışmanı

Doç. Dr. İsmail Hakkı İŞCAN

Bilecik, 2019

10103762

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSİS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: Kezban KISACIL
Anabilim Dalı : İktisat
Programı : İktisat
Tez Danışmanı : Doç. Dr. İsmail Hakkı İŞCAN
Tezin Özgün Adı : 1980 sonrası dünya ekonomisinde küreselleşme eğilimleri ve yoksullaşma
Tezin İngilizce Adı : Globalization trends and impoverishment in post-1980 world economy

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 19 / 06 / 2019

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ 10Y ÇOKLUĞU ileAnabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İsmail Hakkı İŞCAN

ye Doç. Dr. Ceyhan HAYDAROĞLU

ye Prof. Dr. Harun ÖZTÜRKLER

ye :

ye :

İmza

ONAY

Erciyes Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun / / 20..... tarih ve sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“1980 sonrası dünya ekonomisinde küreselleşme eğilimleri ve yoksullaşma” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Kezban KISACIK

27.05.2019

ÖN SÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden danışmanım Doç. Dr. İsmail Hakkı İŞCAN'a değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Doç. Dr. İsmail Hakkı İŞCAN bütün süreç boyunca her anlamda yanımda olmuş, desteğini ve katkılarını esirgememiştir. Arkadaşım Öznur SÜYEN' e bütün süreç boyunca her anlamda yanımda olarak, desteği ve katkıları için teşekkürlerimi borç bilirim. Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme, özellikle tez çalışmam boyunca sabırla bana her anlamda yardımcı olan değerli eşim Kemal KISACIK' a teşekkürü bir borç bilirim.

Kezban KISACIK

27.05.2019

ÖZET

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin ortaya koyduğu belki en önemli sonuç, bugün birçok disiplinde ele alınan ve olgu mu kurgu mu olduğu tartışılan küreselleşme kavramı ile ilgilidir. Zira küreselleşme kavramı ile bütünleşik Liberal/Neo-liberal eğilimler/önergeler, küreselleşmenin, kaynakların etkin dağılımını sağlayarak ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleşmesinde önemli bir fırsat yaratacağını öne sürmektedir. Öyle ki bu süreç, ortaya çıkması muhtemel toplumsal sorunları da önleyebilecektir.

Literatürde farklı zaman dilimleri ve farklı dönemler olarak incelenen küreselleşme, bu çalışma kapsamında, 1980 sonrası dünya ekonomisinde meydana gelen değişimlerle birlikte ele alınacak ve küreselleşme sürecinin yoksulluk üzerine etkileri panel veri çerçevesinde analiz edilecektir. Bu analiz çerçevesinde yoksulluk ve küreselleşme arasındaki ilişki popülasyon büyümesi ve kişi başı GSYİH değişkenleri kontrol edilerek 1990-2014 yılları için tespit edilmeye çalışılacaktır. Daha sonra küreselleşme endeksini politik ve sosyal küreselleşmeyi içerecek şekilde genişletilerek küreselleşme ve yoksulluk ilişkisi analiz edilmiştir. Yoksulluk, İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index-HDI) aracılığıyla, küreselleşme KOF küreselleşme endeksi ile ölçülmüştür. Analizde Birleşmiş Milletlerin ayrımı temel alınarak ülkeler az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş olarak üçe ayrılıp incelenmiştir. Panel veri analizlerinden elde edilen tahmin sonuçlarına göre İnsani Gelişme Endeksi ve KOF Endeksi arttıkça sırasıyla yoksulluk azalmakta ve küreselleşme artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Yoksulluk, Yoksullaşma, KOF Endeksi, İnsani Gelişme Endeksi.

ABSTRACT

Probably the most important result of comparative advantages theory is about globalization concept which is dealt with in many disciplines and discussed whether as a fact or fiction. Because with globalization concept, integrated liberal/neo-liberal trends/theses argue that globalization creates an important opportunity for economic development and growth by providing the effective allocation of resources. So that, this process can also avoids probable social problems.

Globalization, which has been examined in different periods of time and different periods in the literature, will be discussed with the changes in the world economy after 1980 and the effects of globalization process on poverty will be analyzed within the framework of panel data. Within the framework of this analysis, the relationship between poverty and globalization will be tried to be determined in 1990-2014 by examination of population growth and GDP per capita. Then, the globalization index was expanded to include political and social globalization and the relationship between globalization and poverty was analyzed. Poverty was measured through the Human Development Index (HDI) and globalization was measured by the KOF globalization index. In the analysis, the countries were analyzed through dividing into three as developed, underdeveloped and developing countries based on the distinction of the United Nations. According to the estimation results obtained from panel data analysis, as the Human Development Index and KOF Index increase, poverty decreases and globalization increases.

Keywords: Globalization, Poverty, Impoverishment, KOF Indeks, Human Development Index .

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
KISALTMALAR.....	viii
TABLOLAR LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

1.1. KÜRESELLEŞMENİN TANIMLANMASI.....	4
1.2. KÜRESELLEŞMENİN TARİHSEL SÜREÇTE GELİŞİMİ.....	7
1.3. KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI.....	12
1.3.1. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu.....	12
1.3.2. Küreselleşmenin Siyasi Boyutu.....	15
1.3.3. Küreselleşmenin Sosyo-Kültürel Boyutu.....	16
1.3.4. Küreselleşmenin Çevresel Boyutu.....	17
1.4. KÜRESELLEŞMEYE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR VE TARTIŞMALAR.....	19
1.4.1. Aşırı Küreselleşmeci Yaklaşım (Hiperglobalist).....	19
1.4.2. Kuşkucu Yaklaşım (Sceptic).....	21
1.4.3. Evrimsel-Dönüşümsel Yaklaşım (Transformationalist).....	24

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK

2.1. YOKSULLUK KAVRAMI.....	27
2.2. YOKSULLUK TÜRLERİ.....	29
2.2.1. Mutlak Yoksulluk.....	29
2.2.2. Görelî Yoksulluk.....	30

2.2.3. İnsani Yoksulluk.....	31
2.2.4. Öznel (Subjektif) Yoksulluk.....	32
2.2.5. Nesnel (Objektif) Yoksulluk.....	33
2.3. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ.....	34
2.3.1. Sosyal ve Demografik Unsurlar.....	35
2.3.1.1. Hane Halkı Özellikleri.....	35
2.3.1.2. Nüfus Baskısı.....	36
2.3.1.3. Eğitim Durumu.....	37
2.3.1.4. Sağlık.....	38
2.3.1.5. Göç.....	39
2.3.2. Ekonomik Nedenler.....	40
2.3.2.1. Büyüme ve Gelir Dağılımı.....	40
2.3.2.2. Enflasyon.....	41
2.3.2.3. İşsizlik.....	42
2.3.2.4. Ekonomik Krizler.....	43
2.3.2.5. Diğer Nedenler.....	44
2.4. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ.....	46
2.4.1. Alınması Gereken Asgari Kalori Yaklaşımı.....	47
2.4.2. Temel Gereksinimler Yaklaşımı.....	47
2.4.3. Ortalama Gelirin Yarıısı Yaklaşımı.....	48
2.4.4. Harcamaların Besin Gruplarına Ayrıştırılması Yöntemi.....	48
2.4.5. İnsani Gelişmişlik.....	48
2.5. YOKSULLUK ÖLÇÜTLERİ.....	50
2.5.1. Kafa Sayısı Yoksulluk Endeksi (Headcount Poverty Index).....	50
2.5.2. Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index).....	51

2.5.3. Sen Yoksulluk Endeksi (Sen Poverty İndex).....	51
2.5.4. Foster,Greer Ve Thorbecke (Fgt) Endeksi.....	53
2.5.5. Birleşik Yoksulluk Endeksleri.....	54
2.5.6. İnsani Gelişme Endeksi (Human Development İndeks).....	54
2.5.7. İnsani Yoksulluk Endeksleri (Human Poverty İndexes).....	57
2.5.8. Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (Gender Development İndex).....	58
2.5.9. Toplumsal Cinsiyet Bazında yetki Endeksi (Gender Enpoverment Measure).....	59
2.5.10. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi.....	59
2.6. DÜNYA'DA YOKSULLUK BOYUTLARI.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

3.1. KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ.....	68
3.2. LİTERATÜR TARAMASI.....	70
3.3. METADOLOJİ.....	75
3.4. ANALİZİN AMACI.....	76
3.5. KULLANILAN EKONOMETRİK MODEL.....	76
3.5.1. Panel Veri Yöntemi.....	76
3.5.2. Veri Seti.....	80
3.5.3. Analizde Kullanılan Değişkenler.....	80
3.5.4. Analiz.....	81
3.5.4.1. Gelişmekte Olan Ülkeler.....	81
3.5.4.2. Az Gelişmiş Ülkeler.....	85

3.5.4.3. Gelişmiş Ülkeler.....	88
3.5.4.4. Politik Ve Sosyal Küreselleşmenin Etkileri.....	91
3.4. DEĞERLENDİRME.....	100
SONUÇ.....	104
KAYNAKLAR.....	110
ÖZGEÇMİŞ.....	129

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ÇBYE: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi

DB: Dünya Bankası

FGT: Forter, Greer ve Thorbecke Yoksulluk Endeksi

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

HPI: İnsani Yoksulluk Endeksi

IMF: Uluslararası Para Fonu

İGE: İnsani Gelişme Endeksi

İGR: İnsani Gelişme Raporu

İYE: İnsani Yoksulluk Endeksi

NAFTA: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

SGP: Satın Alma Gücü Paritesi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

TBGE: Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi

TBYE: Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması.....	25
Tablo 2: İGE Hesaplamasında Kullanılan Max. ve Min.Dğerleri.....	55
Tablo 3: İGE ile Önceki Yıllardaki İGE Arasındaki Farklar.....	56
Tablo 4: Dünyada Yoksulluk Oranları.....	62
Tablo 5: Dünyada Farklı Yoksulluk Seviyeleri.....	63
Tablo 6: 2015 Yılı İçin Kişi Başına Düşen Gelir Bakımından Dünyanın En Zengin ve En Fakir Ülkeleri.....	64
Tablo 7: İnsani Gelişmişlik Açısından Ülkeler.....	66
Tablo 8: İnsani Gelişim Grupları.....	66
Tablo 9: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Im-Pesaran-Shin Birim Kök Test Sonuçları.....	79
Tablo 10: Gelişmekte Olan Ülkelere Ait Sabit Etkili Model ve Tesadüfi Etkili Model Sonuçlar.....	80
Tablo 11: Gelişmekte Olan Ülkelere Ait Tesadüfi Etkli Model Tahmin Sonuçları.....	82
Tablo 12: Az Gelişmiş Ülkeler İçin Im-Pesaran-Shin Birim Kök Test Sonuçları.....	83
Tablo 13: Az Gelişmiş Ülkelere Ait Sabit Etkili Model ve Tesadüfi Etkili Model Sonuçlar.....	84
Tablo 14: Az Gelişmiş Ülkelere Ait Tesadüfi Model Tahmin Sonuçları.....	85
Tablo 15: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Im-Pesaran-Shin birim Kök Test Sonuçları..	86
Tablo 16: Gelişmiş Ülkelere Ait Sabit Etkili Model ve Tesadüfi Etkili Model Tahmin Sonuçları.....	87
Tablo 17: Gelişmiş Ülkelere Ait Sabit Etkili Model Tahmin Sonuçları.....	88
Tablo 18: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Sabit Etkili Model	89
Tablo 19: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Tesadüfi Etkili Model.....	90
Tablo20: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Tesadüfi Etkili Model Sonuçları.....	91

Tablo 21: Gelişmiş Ülkeler İçin Sabit Etkili Model.....	92
Tablo 22: Gelişmiş Ülkeler İçin Tesadüfi Etkili Model.....	93
Tablo23: Gelişmiş Ülkeler İçin Sabit Etkili Model Tahmin Sonuçları.....	94
Tablo 24: Az Gelişmiş Ülkeler İçin Sabit Etkili Model.....	95
Tablo 25: Az Gelişmiş Ülkeler İçin Tesadüfi Etkili Model.....	96
Tablo 26: Az Gelişmiş Ülkeler İçin Tesadüfi Etkili Model Tahmin Sonuçları.....	97

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sekil 1: Değişken Varyans	80
--	----

GİRİŞ

Küreselleşme, 1980'li yıllardan itibaren, özellikle de 1980'li yılların sonunda totaliter rejimlerin yıkılmasından sonra "sihirli" bir kavram olarak medyanın, sosyal bilimcilerin ve siyasetçilerin dilinden düşmeyen bir kavrama dönüşmüştür (Kartal, 2007: 253). Küreselleşme kavramı çok boyutlu bir kavram olduğundan basit, tek ve herkes tarafından kabul edilen bir tanımını vermek oldukça zordur. Bu sebeple küreselleşme sözcüğü çeşitli çevreler ve yazarlar tarafından farklı şekilde tanımlanabilmektedir (Solmaz, 2014: 91). En genel tanımı ile küreselleşme, mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve finansal kaynakların, ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği, faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek bütünleştiği bir süreci ifade etmektedir (Aktaş, 2007: 10). Temelde küreselleşme sermaye ve ticaretin serbest dolaşımını önündeki engellerin kaldırılması sürecini ifade etmektedir. Küreselleşmenin dünya üzerinde hakim ekonomi politikası haline gelmesi ise teknolojik ilerlemeler, bilgi işlem, iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve bununla birlikte işlem maliyetlerinin düşmesi ile mümkün olmuştur (Çelikel Danışoğlu, 2004: 38).

Dünyadaki küreselleşme sürecinin yeni bir olgu olduğunu söyleyemeyiz. Küreselleşme sürecinin, ekonomik sistemler, devletlerarası ilişkiler, doğmakta olan küresel kültür ve bilinç olarak sıralanabilecek birçok aşaması mevcuttur. Küreselleşme sürecine baktığımızda, kimilerine göre modernleşme ve kapitalizmin gelişmesi ile yaşıt kabul edilirken, bazı kesimlere göre tarihle birlikte var olan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Karabıçak, 2002: 118). Bazı görüşler, küreselleşmenin insanlık tarihi kadar eskiye dayandığını ve küreselleşmenin başlangıç tarihi olarak da insanoğlunun sivilleşme çabalarını göstermektedirler. Bazı görüşler ise, küreselleşmenin ortaya çıkışını modern çağın başlangıcı olarak kabul etmektedirler. Bununla birlikte birçok görüşe göre küreselleşmenin itici gücü olarak üç dönemden bahsedilmektedir. 16. yüzyıldaki keşifler, buluşlar ve sömürgecilik birinci küreselleşme olarak kabul edilirken, ikinci küreselleşme 18. yüzyılın sonlarında meydana gelen sanayi devrimi ile başlayan süreç ve üçüncü küreselleşme ise İkinci Dünya savaşından sonra günümüzde yaşanmakta olan dönemdir (Gönen, 2013: 123). Başka bir görüş ise dünyada ilk

küreselleşme sürecinin sanayi devrimiyle başladığını ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam ettiğini kabul ederken, ikinci küreselleşme sürecinin 1980'li yıllarda başlayarak günümüze kadar geldiğini savunmaktadır (Çelikel Danişoğlu, 2004: 41).

Küreselleşme kavramının başlangıcı ve tanımı ile ilgili bir fikir birliği olmadığı görülmektedir. Sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel boyutları olan küreselleşme, çok boyutlu bir kavramdır. Küreselleşmeyi savunsak da karşı çıksak da bu günümüz dünyasının bir gerçeğidir ve gelişme seviyesi ne olursa olsun ülkeler bu gerçekle yüz yüzedir. Küreselleşme çeşitli alanlarda ülkeleri etkileyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri de çokça tartışılan küreselleşmenin yoksulluk üzerinde meydana getirdiği etkidir. Bu konuda farklı görüşler vardır. Küreselleşme taraftarları, küreselleşmenin büyümeyi attırdığını böylelikle yoksulluk üzerinde azaltıcı etkisi olduğunu savunmaktadır. Yine bu görüşün tam tersini savunan küreselleşme karşıtlarına göre küreselleşme gelir adaletsizliğini daha da arttırıp yoksulluğu artmasına neden olmaktadır.

Yoksulluk tarihin neredeyse tüm zamanlarında var olmuş bir olgudur. Neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan yoksulluk evrensel ve çok boyutlu bir kavramdır. Yoksulluk, asgari yaşam standardına erişememe durumu, yani maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdürecekten gelirde yoksun olma hali olarak tanımlanabilir. Yoksulluk kavramının ekonomik boyutu yanında kültürel ve sosyal boyutları da vardır. Ekonomik yetersizlik yanında yoksulluk tanımına sosyal ve kültürel yönden yetersizliklerin de dahil edilmesiyle birçok yoksulluk türü literatürde kendine yer edinmiştir.

Yoksulluk, gelişmiş ya da gelişmemiş ülke ayırımı yapmayan küresel bir olgu olmakla birlikte kişilere, içinde bulunulan topluma, çevreye ve koşullara bağlı olarak değişebilmektedir. Yoksullukla mücadelede etkin bir politika izlenebilmesi için yoksulluk olgusunun zaman ve mekana bağlı olarak, ne gibi özellikler gösterdiğinin belirlenmesi ve ölçülmesi gerekmektedir (Cafri, 2009: 9-10). Çok boyutlu ve karmaşık bir olgu olması sebebiyle yoksulluğun ölçülmesi oldukça zordur. Yoksulluğun büyüklüğünü ve doğasını tam olarak anlayabilmek için yoksulluğu tanımlayan farklı koşulları yansıtan göstergeleri kullanarak tüm görülme şekillerinin kantitatif olarak ölçülmesi ve açığa çıkarılması gereklidir. Bu nedenle yoksulluğun ölçülebilmesi için

atılacak ilk adım, yoksul olan ile yoksul olmayanı birbirinden ayıracak bir yoksulluk sınırı tanımlamaktır (İbrişim, 2008: 25).

Yoksulluk dünya genelinde önemli sorunlardan biridir. Bu sebeple ülkeler, ulusal boyutta yoksulluk sınırlarını ve yoksul fertlerini ortaya koymaya yönelik çalışmalara girişmişlerdir. Ülkeler arasında yoksulluğun boyutunu ortaya çıkarma konusunda, Dünya Bankası'nın azgelişmiş ülkeler ve geliştirmekte olan ülkelerde yaptığı çalışmalara rastlanmaktadır. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) çerçevesinde hazırlanan İnsani Gelişme Raporunda da, dünya ülkeleri arasındaki gelişmişlik farklılıklarını ve yoksulluğun boyutunu veren sonuçlar yer almaktadır (DPT, 2001: 108).

Günümüzde dünya nüfusunun %10'u toplam dünya gelirinin %70'ten fazlasını elde etmektedir. Yoksullukla birlikte ülkeler ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin boyutları da giderek artış göstermektedir. Ortalama olarak yoksul ülkeler zengin ülkelere daha yavaş bir büyüme oranına sahip olduğu için ülkeler arasındaki gelir uçurumu giderek derinleşmektedir. 1960 yılında en zengin 20 ülkenin geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinden 18 kat fazla iken, 1995 yılında bu oran 37 kat ile iki katına çıkmıştır. İnsanlığın dörtte birini oluşturan sanayileşmiş kesimin, dünya zenginliğinin %85'ine sahip olduğu görülmektedir (Türk ve Ünlü, 2016: 95-96).

Literatürde farklı zaman dilimleri ve farklı dönemler olarak incelenen küreselleşme, bu çalışma kapsamında, 1980 sonrası dünya ekonomisinde meydana gelen değişimlerle birlikte ele alınacak ve bu sürecin yoksulluk üzerine etkileri incelenecektir. Çalışmanın birinci bölümünde küreselleşme kavramı tanımlanıp, tarihsel süreçte gelişimi, küreselleşmenin boyutları ve küreselleşme kavramına yönelik yaklaşımlara yer verilecektir. İkinci bölümde ise yoksulluk kavramı tanımlanıp, yoksulluk nedenleri, yoksulluk ölçme yöntemleri ve yoksulluk ölçütleri ele alındıktan sonra dünyada yoksulluğun boyutlarına yer verilecektir. Üçüncü bölümde ise küreselleşme ve yoksulluk ilişkisi incelenirken literatürde bu konuda yapılmış çalışmalara yer verildikten sonra küreselleşme ve yoksulluk arasındaki ilişkinin boyutlarını tespit etmeye yönelik yapılan ekonometrik çalışmaya yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

1.1. KÜRESELLEŞMENİN TANIMLANMASI

Küreselleşme, 1980’li yıllardan itibaren, özellikle de 80’li yılların sonunda totaliter rejimlerin yıkılmasından sonra “sihirli” bir kavram olarak medyanın, sosyal bilimcilerin ve siyasetçilerin dilinden düşmeyen bir kavrama dönüşmüştür (Kartal, 2007: 253).Küreselleşme (globalleşme) kavramı ile ilgi sözlüğe danışıldığında, Anglosakson kökenli bir sözcük olduğu ve “dünya çapında olmak ya da dönmek” anlamına geldiği görülmektedir. Bu sözcük, “arz küresi, küre, dünya” anlamına gelen “globe” kökünden türetilmiştir. Global kelimesi ise “küresel, bütün dünyayı kapsayan” anlamına gelmektedir (Özpinar,2003:7). Kavram Türkçe’de, globalization veya globalizm yabancı kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmasına rağmen tanımı konusunda bir fikir birliği sağlanamamıştır (Olgun, 2006: 143).Küreselleşme kavramı çok boyutlu bir kavram olduğundan basit, tek ve herkes tarafından kabul edilen bir tanımını vermek oldukça zordur. Bu sebeple küreselleşme sözcüğü çeşitli çevreler ve yazarlar tarafından farklı şekilde tanımlanabilmektedir (Solmaz, 2014: 91).

En genel tanımı ile küreselleşme, mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve finansal kaynakların, ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği, faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek bütünleştiği bir süreci ifade etmektedir (Aktaş, 2007: 10). Temelde küreselleşme sermaye ve ticaretin serbest dolaşımı önündeki engellerin kaldırılması sürecini ifade etmektedir. Küreselleşmenin dünya üzerinde hakim ekonomi politikası haline gelmesi ise teknolojik ilerlemeler, bilgi işlem, iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve bununla birlikte işlem maliyetlerinin düşmesi ile mümkün olmuştur (Çelikel Danişoğlu, 2004: 38).

Çok boyutlu bir kavram olan küreselleşmenin daha iyi anlaşılabilmesi veya küreselleşme hakkında doğru yorumlar yapılabilmesi için farklı yorumları incelememiz gerekmektedir.

Küreselleşmenin ekonomik boyutunun öne çıktığı tanımlarda kavram, ekonomik faaliyetlerin dünya çapında birbirine bağlanması, bağımlı hale gelmesi olarak

algılanmaktadır. Bu yaklaşıma göre küreselleşme kavramı, sermaye, yönetim, bilgi, istihdam, doğal kaynakların ve organizasyonun uluslararasılaştığı ve tam anlamıyla karşılıklı bağımlılaştığı bir ekonomik ve siyasi yapılanmadır. Ekonomik rekabetin zemini bu yeni yapılanmayla milli ekonomiler olmaktan çıkarak dünya gezegeninin (globus) tanımı haline gelmiştir (Aktaş, 2007: 11). Küreselleşme kavramını emperyalizm olarak okuyanlar ise onu hem ekonomik hem de sosyo-kültürel yönleri olan uzun bir geçmişin sonucu olarak görmektedirler (Solmaz, 2014: 92).

Chomsky ekonomik küreselleşmeyi, kapitalizmin son versiyonu olarak görmektedir. Kapitalizm, küreselleşmenin sağladığı iletişim, hız ve etkinlik gibi fırsatlardan yararlanmakta, bu süreçte güçlü ve verimli hale gelmektedir. Yani bu bakış açısından küreselleşme olgusu, uzun bir tarihsel geleneğin devamı olarak görülebilir (Özpinar, 2003: 13).

Şenses'e göre küreselleşme kavramı, yeryüzündeki insanların, iktisadi, sosyal, kültürel ve siyasi alanlarda birlikteliğini, bu alanların her birinde artan ilişkilerini amaçlayan bir süreçtir (Şenses, 2004: 24).

Uluslararası para fonu (IMF), küreselleşme kavramını "teknolojinin hızlı ve geniş bir alana yayılması, uluslararası sermaye, mal ve hizmetlerin sınır ötesi ticaretinin çeşit ve hacminin artmasından kaynaklanan ve ülkelerin dünya çapında artan ekonomik bağımlılığı" şeklinde tanımlamaktadır (Özerkmen, 2004: 135).

Adda (2002), küreselleşmeyi iktisadi bir sistem olarak kapitalizmin dünyaya yayılması olarak ifade etmektedir. Ona göre küreselleşme, dünya çapında sermaye birikimine engel teşkil eden fiziksel ve hukuki sınırları sarma, delme ve sonunda yok etme sürecidir (Adda, 2002: 9-10). Giddens'a göre ise küreselleşme kavramı, gerçekte zamanın ve mekanın dönüştürülmesiyle ilgilidir ve küreselleşmeyi uzaktan etki olarak tanımlamaktadır (Tireli, 2009: 25). Sainath ise küreselleşmeyi, kar peşinde koşan mega işletmelerle totaliter kurumların tiranlığı olarak ifade ederken, Boratav, uluslar arası sermayenin çoğunlukla gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmış olması nedeniyle, aslında sömürünün çağdaş bir biçimi, hatta yeni adı olarak görmektedir (Çeken, Ökten ve Ateşoğlu, 2008: 81).

Her alandaki değişimi ifade etmek için kullanılan bir sözcük haline gelen küreselleşme, mesafenin daha az önemli hale gelmesi, dünyanın her alanda

bütünleşmesini içeren bir kavramdır. Başka bir ifadeyle küreselleşme, farklı kültürler, farklı coğrafyalar arasında bir bağ kurulması, iletişimin güçlenmesi ve dünyanın küçülmesi olarak ifade edilebilir(Özel, 2012: 22).

Adıgüzel, 18. yüzyılda giderek yoğunlaşmaya başlayan ve iki dünya savaşı arasındaki dönem dışında başta ekonomik olmak üzere hemen her alanda giderek artan bütünleşme olgusu ve sürecini küreselleşme olarak tanımlamaktadır ve küreselleşmeyi, ekonomik küreselleşme, kültürel küreselleşme ve politik küreselleşme olarak üç kategoride incelemektedir (Adıgüzel, 2011: 9). Dünyanın ekonomik olarak bütünleşme süreci olan ekonomik küreselleşme, ülke ekonomilerini birbirinden ayıran gümrük duvarları, tarifeler, kotalar ve sermaye kısıtlamaları gibi engellerin giderek azaltılması ile malların, hizmetlerin iş gücünün ve sermayenin ülkeler arasında daha hızlı ve daha kolay dolaşabilir hale gelmesidir. Yani ekonomik küreselleşme, ayrı ulusal ekonomilerin bütünleştiği bir dünya ekonomisine dönüşüm sürecini ifade ederken, politik küreselleşme, serbest pazar ekonomisinin desteklenerek, özelleşmelerin artması ve kamu harcamalarının kısılması gibi uygulamaları ön gören neoliberal politikaların yayılmasını ifade etmektedir. Kültürel küreselleşme ise dünya toplumu fikirlerinin yaygınlaşması, uluslararası sivil toplum hareketlerinin yaygınlaşmasıyla dünya toplumlarının birbirine benzeme sürecini ifade etmektedir (Adıgüzel, 2011:95-97).

Küreselleşme kavramı, bazen dünya toplumlarının birbirlerine benzeşme sürecini; bununla birlikte tek bir global kültürün ortaya çıkmasını; bazen de toplumların, toplulukların ve kimliklerin kendi farklılıklarını ifade etme ve tanımlama sürecinde kullanılabilir (Olgun, 2006: 143). Dünya çapında sosyal ilişkilerin yoğunlaşması şeklinde de küreselleşme tanımlanabilmektedir. Bu şekilde mekânsal olarak birbirinden uzak olan bölgeler birbirleriyle bağlantı kurabilmekte ve herhangi bir yerdeki olay kilometrelerce uzaklıkta başka bir yerde gerçekleşen bir olaydan, süreçten etkilenebilmektedir ya da onlar tarafından şekillendirilebilmekte veya bunun tam zıttı da gerçekleşebilmektedir (Kartal, 2007: 254). Küreselleşme, tarihin akışı içinde ortaya çıkan bir olgu olduğu kadar, uluslararası ticaretin yaygınlaşması, sermaye ve emek hareketlerinin artması, ülkeler arasındaki ideolojik kutuplaşmaların sonlanması, teknolojiye hızlı değişim sonucunda ülkelerin gerek ekonomik gerekse siyasal ve sosyo-kültürel açıdan birbirlerine yakınlaşmaları olarak ifade edilebileceği gibi,

dünyanın sıkışması ve tek bir yer olarak algılanmasının artışı olarak da tanımlanmaktadır (Olgun, 2006: 143).

Çok boyutlu bir kavram olan küreselleşme kavramı farklı görüş açılarından değerlendirildiğinden, bu kavramı tanımlamak zor iştir. Fakat yapılan tanımlamalarda bağlantılılık, mekânın küçülmesi, zamanın hızlanması, teknoloji ve sermaye gibi bazı ortak özellikler bulunmaktadır. Bunu açarsak, daha önceden uzak ve bilinmeyen yerler ya da insanlara bağlantılı hale gelmiştir. Mesafeler daha az önemliken, uzak yerler kolay ulaşılabilir hale gelmiştir. Hareketler, para, fikirler, bilgi ve insanlar artan hızda hareket etmektedir ve teknolojik gelişmeler küreselleşmeyi olanaklı hale getirmiştir. Dünyanın dört bir yanından para ve yatırım akışı küreselleşme sürecinin iticisi olmuştur (Kalafatoğlu,2013: 148).

Görüldüğü gibi küreselleşme ekonomi kavramıyla birlikte kültürel, politik ve sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır ve çok boyutlu bir kavram olan küreselleşme için tek ve herkes tarafından kabul gören bir tanım yapmak oldukça güçtür.

1.2. KÜRESELLEŞMENİN TARİHSEL SÜREÇTE GELİŞİMİ

Dünyadaki küreselleşme sürecinin yeni bir olgu olduğunu söyleyemeyiz. Küreselleşme sürecinin, ekonomik sistemler, devletlerarası ilişkiler, doğmakta olan küresel kültür ve bilinç olarak sıralanabilecek birçok aşaması mevcuttur. Küreselleşme sürecine baktığımızda, kimilerine göre modernleşme ve kapitalizmin gelişmesi ile yaşıt kabul edilirken, bazı kesimlere göre tarihle birlikte var olan bir süreç olarak karşımıza çıkar (Karabıçak, 2002: 118). Bazı görüşler, küreselleşmenin insanlık tarihi kadar eskiye dayandığını ve küreselleşmenin başlangıç tarihi olarak da insanoğlunun sivilleşme çabalarını göstermektedirler. Bazı görüşler ise, küreselleşmenin ortaya çıkışını modern çağın başlangıcı olarak kabul etmektedirler. Bununla birlikte bazıları, 1800'lü yılların ortasını, bir kısmı da 1950'lerin sonları ya da 1970'li yılları küreselleşmenin başlangıcı olarak kabul etmektedirler. Bununla birlikte birçok görüşe göre küreselleşmenin itici gücü olarak üç dönemden bahsedilmektedir. 16. yüzyıldaki keşifler, buluşlar ve sömürgecilik birinci küreselleşme olarak kabul edilirken, ikinci küreselleşme 18. yüzyılın sonlarında meydana gelen sanayi devrimi ile başlayan süreç

ve üçüncü küreselleşme ise İkinci Dünya savaşından sonra günümüzde yaşanmakta olan dönemdir (Gönen, 2013: 123). Başka bir görüş ise dünyada ilk küreselleşme sürecinin sanayi devrimiyle başladığını ve Birinci Dünya Savaşına kadar devam ettiğini kabul ederken, ikinci küreselleşme sürecinin 1980’li yıllarda başlayarak günümüze kadar geldiğini savunmaktadır (Çelikel Danişoğlu, 2004: 41).

Küreselleşmenin tanımı konusunda bir fikir birliği olmadığı gibi küreselleşmenin ne zaman başladı konusunda da bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bununla beraber küreselleşmenin tarihsel süreci ile ilgili tartışmaların üç olasılık üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu görüşlerden birincisi; küreselleşmenin, tarihin başından beri var olduğu ancak son dönemlerde bazı gelişmelerin de etkisiyle artış gösterdiği yönündeki görüştür. Bunlardan ikincisi ise, küreselleşmenin modernleşme ve kapitalizmin gelişmesiyle paralel olarak geliştiği ve son yıllarda hız kazandığını ileri süren görüştür. Son görüş ise, küreselleşmenin sanayi ötesi toplum, modern ötesi toplum ve kapitalizm düzeninin çözülmesi ile ilgili olarak son zamanlarda ortaya çıkan yeni bir olgu olarak kabul edilmesidir (Elçin, 2012: 6).

Küreselleşmenin ne zaman başladığı konusunda farklı görüşler olmakla birlikte, küreselleşmenin tarihi emperyalizm ve kapitalizme dayanıyor diyebiliriz. Bununla birlikte Başkaya’ya göre küreselleşme, emperyalist saldırıdan ve saldırının yoğunlaşmasından başka bir şey değildir. Yine ona göre, emperyalizm ise kapitalizmin bir aşaması değil, bizzat sistemin doğasında içerilmiş, sistemde içkin bir eğilimdir. Yani küreselleşen şey kapitalizmdir. Bu nedenle kapitalizm yeni bir olgu değildir (Çeken, Ökten ve Ateşoğlu, 2008: 83-84) .

Küreselleşmenin gelişimini üç aşamalı olarak incelemek yararlı olacaktır. Bu anlamda birinci dönem, Fernando de Magallhaes’in başladığı dünyanın çevresini dolaşma yolculuğunu tamamlayarak Filipinler’de yarıda bırakması sonucu 1522’de İspanyol kaşif Sebastian del Kano tarafından tamamlanan yolculuk, insan faaliyetleri için dünyanın artık küresel bir sahne olduğunu kanıtlamıştır. Bu dönemde başlayan coğrafi keşifler dünyayı iyice küçültürken, bu gelişmelerle 16. ve 17. yüzyıllardan itibaren daha hızlanan ticaret ve sömürge çabaları küreselleşme sürecini hızlandırmıştır (Çeken, Ökten ve Ateşoğlu, 2008: 84). Bu dönemden itibaren batılı fatihler özellikle İspanya ve Portekiz’in üstün silah teknolojisinin de yardımıyla askeri işgalleri devreye

sokan sömürgeleştirme hareketlerine hız vermişlerdir. Sömürgeleştirdikleri kolonilerden ucuz hammadde ve işgücü temin eden bu devletler edindikleri altın ve gümüş gibi değerli madenleri Batı'ya aktarmışlardır. Kısaca belirtirsek, küreselleşmenin birinci dönemi keşiflerle başlayan sömürgeleştirme hareketi ile birlikte gelişen ticari hareket olarak özetlenebilir (Gönen, 2013: 123).

Sanayi devrimi ise küreselleşmenin ikinci dönemi diyebiliriz.1870 yılında başlaya sanayi devriminden birinci dünya savaşına kadar geçen zamanı içeren bu dönemde küreselleşme, özellikle iktisadi anlamda oldukça ileri seviyeye ulaşmıştır. Bu dönemde, uluslararası ticaretin önündeki engeller ve tarifeler yok denecek seviyelere gerilerken, küresel piyasaların entegrasyonu derinleşmiştir. Yine bu dönemde ulaşım maliyetleri ve uluslararası alanda kişilerin serbest dolaşımı önündeki kısıtlamalar en düşük seviyelere inmiştir (Solmaz, 2014: 92). Bu serbest ticaret ortamı, sömürgeci ülkelerin sanayi ürünlerinin rahatlıkla sömürge ülke pazarlarını ele geçirmesine neden olurken bununla birlikte sömürgeci ülke yatırımcıları da tasarruflarını ya doğrudan yatırım şeklinde ya da dış borç olarak sömürge ülkelere serbestçe aktarmaya başlamışlardır. Yani bu dönemde küreselleşme, sömürgeci ve sömürge ülkeler arasında hız kazanmıştır (Gönen, 2013: 123-124).

Küreselleşmenin bu döneminde ortaya çıkan buharlı gemi, demiryolları, telgraf ve telefon gibi yenilikler ülkeler arasındaki iletişimin artmasını sağlarken, mesafeleri azaltmış ve gerek işgücünün gerekse sermayenin ve üretimin hızlı bir şekilde yer değiştirmesine imkan sağlamıştır (Elçin, 2012: 8).

Küreselleşmenin ikinci dönemi olan endüstri devriminin etkisiyle hız kazanan küreselleşme süreci, birinci dünya savaşının patlak vermesiyle yavaşlama sürecine girmiştir. Bu dönemde Birinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlığını ilan eden sömürgeler, yıkılan krallık ve imparatorlukların ardından dünya üzerinde sınırlarını yeniden çizilmesine yol açarken bu dönemde ABD ve Sovyet Birliği'nin güç kazanmasıyla dünya iki kutuplu bir hal almıştır. Daha Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri aşılmadan dünya ekonomisini saran 1929 büyük buhranı ve ikinci dünya savaşı küreselleşme sürecini sekteye uğratarken, küreselleşme süreci yavaşlamıştır (Gedikli, 2011: 33). Bu dönemde meydana gelen birinci dünya savaşı, ikinci dünya savaşı ve 1929 büyük buhranı sonucunda ülkelerin daha korumacı iktisat politikalarına yöneldiği

görülürken, siyasi anlamda aşırı milliyetçilik, iktisadi anlamda korumacılık ve kendi kendine yeterlilik eğilimleri bu dönemin tipik özellikleri olmuştur (Solmaz, 2014: 92). İki dünya savaşı arasındaki bu dönem küreselleşmenin durakladığı dönem olduğu varsayılabilir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küreselleşme sürecinin hız kazanmaya başlamasıyla küreselleşmenin üçüncü dönemi ortaya çıkmıştır. Savaş sonrasında gelişmiş ülkeler ulusal çıkarlarını koruyarak çeşitli sınırlamalar ile ticarete çok taraflılık politikalarını tekrar kurmuştur. Ekonomik açıklığın düzenlenmesini, çeşitli politikaları içeren müdahaleler oluştururken, bununla ekonomik açıklığın yaratabileceği dengesizlikleri bertaraf etmek amaçlanmıştır. Bu tür politikalar örtük ya da gömülü liberalizm olarak adlandırılmaktadır (Özel, 2011: 92).

Savaşın hemen sonrasında ABD'nin himayesinde kurulan IMF, DB, GATT, OECD gibi uluslararası kuruluşlarla birlikte küreselleşme yeniden ivme kazanmaya başlamıştır. 1950'li ve 1960'lı yıllarda küresel üretim ve küresel ticaret hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde artarken, öte yandan dünyanın dört bir tarafında faaliyet gösteren ABD patentli uluslar üstü firmalar tarafından gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında da artış olmuştur. İkinci dünya savaşı sonrası ABD, dünyanın başlıca besin sağlayıcısı konumuna gelmiş, Bretton Woods sistemiyle dolar tek anahtar para olarak yükselmiştir. Böylece dolaysız yatırımlarla sermayesi ve markaları dünyaya yayılmıştır. Bu gelişmeler ABD'yi ikinci dünya savaşından sonra büyük bir güç haline gelmesine sebep olmuştur (Gönen, 2013: 124).

Üçüncü küreselleşme açısından bir dönüm noktası da 1970'li yıllarda gerçekleşmiştir. 1971 yılında Bretton Woods sisteminin çökmesi ile sabit kur sistemi terk edilmiştir. Bununla birlikte gelişmiş ülkeler başta ABD, İngiltere ve Japonya peş peşe sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırmışlar ve bu ülkelerdeki sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, finansal küreselleşmeyle olağan üstü bir ivme kazanmıştır (Kıvılcım, 2013: 222).

Küresel ekonomide 1960 ve 1970 yılları arasında büyük gelişmeler yaşarken bunun ardından gelen petrol krizi ile yeniden duraklama evresine girmiştir. Yaşanan krizle birlikte talep darlığı ve işsizlik gündeme gelmiştir. Dünya ekonomisi düşük büyüme ve enflasyon süreci yaşamaya başlamıştır. Bu dönemdeki yapısal problemler

nedeniyle işgücü maliyetlerindeki artış verimlilik artışından daha büyük hale gelmiştir. Azalan talep, düşük ekonomik büyümeyi beraberinde getirirken, kamu harcamalarındaki artış ise enflasyon problemini meydana getirmiştir. Bu yaşanan kriz ortamından çıkılması amacıyla üretim faaliyetlerinin yeniden yapılandırılması başta olmak üzere verimliliği ve kar oranlarını arttırmaya yönelik teknoloji değişim, rekabet ve iş organizasyon süreçleri yeniden tanımlanmıştır (Elçin, 2012: 9).

Küreselleşme 1980’de serbestleştirme ve özelleştirme hareketi olarak ABD ve İngiltere öncülüğünde batı dünyasında büyük ivme kazanmıştır. Bu dönemde piyasaların serbestleşmesi önündeki bütün engellerin kaldırılması, yeni piyasalara ulaşmak isteyen ABD ve İngiltere’nin yegâne arzudur (Gönen, 2013: 125).Küreselleşme sürecinin tekrar hız kazanması ve yayılması açısından en önemli siyasal olgu Berlin Duvarının yıkılması ile SSCB ve Doğu Blokunun çöküşü olarak kabul edilmektedir (Elçin, 2012: 9). 1980’li yılların sonuna gelindiğinde SSCB’nin dağılması ile dünya artık iki kutuplu olmaktan çıkmış ve merkezinde ABD’nin yer aldığı tek kutuplu bir hale gelmiştir. Bu dönemden itibaren küresel kapitalizm bütün kuralları ve kurumlarıyla rakipsizleşmiştir (Çeken, Ökten ve Ateşoğlu, 2008: 85-86). 1990 sonrası eski Doğu Bloku ülkelerinin ekonomik ve siyasi çöküşüyle küreselleşme süreci zirveye taşınırken planlı ekonominin hakim olduğu bu ülkeler zamanla ekonomik ve siyasi açıdan Batı ülkelerine yakınlaşmaya başlamıştır (Kıvılcım, 2013: 223). Böylece küresel kapitalist ekonomi inşa etmeyi gerektiren tehditler de ortadan kalkmıştır. Bunun ardından da küreselleşme dünya genelinde başta ekonomik olmak üzere, kültürel, siyasi ve hukuki olarak varlığını daha çok hissettirmeye başlamıştır (Çeken, Ökten ve Ateşoğlu, 2008: 85-86).

Küreselleşmenin üçüncü dönemindeki aracı bilim ve teknolojiadaki gelişmeler olmuştur. Bu sebeple üçüncü küreselleşme dönemi bilgi çağı olarak adlandırılmaktadır (Kıvılcım, 2013: 223). Bu dönemde özellikle ulaştırma, iletişim, elektronik, internet, bilgisayarlaşma ve mobil haberleşme imkânlarının artması ve gelişmesi bilginin yayılımında kalite, miktar ve kolaylık bakımından artış sağlamıştır. Bu gelişmeler de ülkeler arasında ekonomik ve ticari ilişkileri kolaylaştırmıştır (Elçin, 2012: 9). 1980 sonrasında küreselleşme süreci, sanayi alanında yoğunlaşan firmaların faaliyetleri, hızlı pazar değişiklikleri, ürün ve üretim teknolojisindeki baş döndürücü gelişmelere ve kıvışmasına sahne olmuştur (Kıvılcım, 2013.223). Bununla birlikte 1980 sonrası

dönemde sadece reel sektör açısından değil mali sektör açısından da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Teknolojik alt yapının ve iletişimin güçlenmesiyle beraber ucuzlaması, hizmet sektörünün dünya genelinde öne çıkmaya başlamasına ve ekonomik hasılanın önemli bir bileşeni haline gelmesine, mali piyasalarda sermaye hareketliliği ile bankacılık ve finans piyasalarının derinleşmesine ve gelişmesine katkı sağlamıştır (Elçin, 2012: 9).

İkinci dünya savaşı sonrası başlayıp 1980'lerden itibaren hız kazanan üçüncü küreselleşme dönemi; bölgesel ve küresel kuruluşların kurulduğu, piyasayı etkilediği ve bazı ülkelerin baş aktör olduğu bir dönem olarak görülmektedir. Bu dönemde gerçek anlamda entegre olmuş küresel pazarlar, özelleştirme ve liberalizasyon hareketleri, çok uluslu şirketlerin ağırlığının artması ve seçilmiş dünya ülkelerinin (OECD, G7 vs.) ve bölgesel blokların (NAFTA, AB vs.) gittikçe artan bir rol oynamaları bu dönemin öne çıkan gelişmeleri olarak değerlendirilebilir (Elçin, 2012: 9-10).

Kısaca özetlersek, küreselleşmenin itici gücü olarak üç dönemden bahsetmek mümkündür. Küreselleşmenin birinci dönemi 16. yüzyıldaki keşifler ve buluşlar iken ikinci dönemi sanayi devrimiyle hız kazanan dönem ve küreselleşmenin üçüncü dönemi ise ikinci dünya savaşı sonrası başlayıp 1980'lerde hız kazanarak günümüzde hala devam eden dönemdir.

1.3. KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI

Yirmi birinci yüzyılın ekonomik ve politik sistemi olarak görülen küreselleşme politik, ekonomik ve sos-kültürel değişimleri içeren çok boyutlu ve karmaşık bir kavramdır (Sapançalı, 2001: 118). Bu karmaşık kavramı daha iyi anlayabilmek için kavramı farklı boyutlarıyla ele almak gerekmektedir. Küreselleşme olgusunun boyutlarını genel olarak; ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel ve çevresel boyut olarak sınıflandırabiliriz (Elçin, 2012: 14).

1.3.1. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu

Küreselleşme olgusunun ekonomik boyutu, yatırım, serbest ticaret, global ekonomi, mal ve hizmet akışı, uluslararası sermaye, uluslar ötesi firmalar, ekonomik

bütünleşme, tek pazar, ortak çıkarlar, özelleştirme, çok uluslu şirketler, sınır ötesi ticaret gibi kavramlar üzerine temellendirilmektedir. Bu anlamda ekonomik küreselleşme, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklemlenmesi ve tüm ekonomik karar süreçlerinin dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Çalışır, 2009: 16). Genel anlamda ekonomik küreselleşme, uluslararası ticaretin ve yatırımın yayılması ve yoğunlaşmasına karşılık gelmektedir. Ekonomik küreselleşme, sermayenin ve ekonomik işleyişin küresel çapta örgütlenmesine ilişkin olarak, piyasa ekonomisinin, kapitalist örgütlenme mantığı içerisinde sağladığı etkinliği gözler önüne sererken, uluslararası ticaretin örgütlenmesi noktasında Batı sermayesinin ulaştığı zenginliği işaret etmektedir (Aktel, 2001: 197).

Aslında ekonomik küreselleşmenin ticari küreselleşme, mali küreselleşme ve üretimin küreselleşmesi olarak üç önemli boyutu vardır (Seyidoğlu, 1999: 185).

Ticari küreselleşme, ülkeler arası mal ve hizmet akımları üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ya da azaltılması sürecini kapsamaktadır. Ticari küreselleşme 1947'de kurulan GATT çerçevesinde kota ve gümrük tarifelerinin kaldırılarak uluslararası ticaretin evrensel boyutta serbestleştirilmesi çalışmaları ile başlamıştır (Aydemir ve Kaya, 2007: 269). Yine bunun yanında iletişim ve haberleşme gibi teknolojik gelişmelerin de önemli etkileri olmuştur. Bu gelişmelerle beraber taşıma maliyetleri düşmüş, uluslararası pazar daha kolay izlenir bir hale gelmiştir (Kıvılcım, 2013: 224).

Finansal faaliyetlerin küreselleşmesi ise, sermayenin herhangi bir coğrafi sınır içerisinde kalmayıp, daha düşük risk ve daha yüksek kazanç sağlamak düşüncesiyle herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan sınır ötesi alanlara kolayca yayılması olarak ifade edilebilir (Gönen, 2013: 123). Daha genel bir ifade ile ekonomik küreselleşmenin belki de en önemli ayağı olan finansal küreselleşme, “ulusal finans piyasalarını ayıran sınırların ortadan kalkması, finans piyasalarını çeşitli kontrol ve sınırlamalardan arındırılarak uluslararası rekabete açılması, piyasaların konvertibiliteye sahip olmaları, kurların dalgalanmaya bırakılması, uluslararası sermaye akımlarının artması, yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları gibi yeni kurumsal yatırımların finans piyasalarındaki rollerinin artması şeklinde tanımlanabilir. Çok yönlü bir etkiye sahip olan finansal

küreselleşme, 1980'li yıllarda uluslararası sistemde meydana gelen yeniden yapılanmanın bir uzantısı olarak önem kazanmıştır (Aydemir ve Kaya, 2007: 271).

Ekonomik küreselleşmenin bir diğer boyutu olan üretimin küreselleşmesi ise, şirketlerin sınır ötesi sabit sermaye yatırımı, sınır ötesi iştirak, fason imalat anlaşmaları ve başka yöntemlerle mal ve hizmet üretim faaliyetlerini kendi ülkeleri dışı yaymaları olarak tanımlanabilir (Seyidoğlu, 1999: 186). Yani üretimin küreselleşmesi, ülke bazında faaliyet gösteren firmaların üretim faaliyetlerini diğer ülkelere ve kıtalara yayılmasını ifade etmektedir (Gönen, 2013: 123). Üretimin küreselleşmesinde çokuluslu şirketlerin girişimciliğinin rolü fazladır. Çokuluslu şirketler, küresel düzeyde üretim zincirlerinin farklı aşamalarını kontrol edebilen, üretim faktörlerinin ve devlet politikalarıyla sağlanan avantajların kullanımında coğrafi farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan potansiyeli kullanabilen, kaynak ve faaliyetlerini küresel ölçekte yönlendirebilen firmalardır. Tüm dünyayı üretim alanı olarak hedefleyen bu firmalar, üretim faaliyetlerini ham madde maliyeti, aramalı maliyeti, iş gücü maliyeti ve dışsal maliyetler açısından daha cazip gördükleri ülkeler kaydırmaktadırlar (Aydemir ve Kaya, 2007: 275).

Ekonomik küreselleşme sürecinde, küresel firmalar önemli bir fonksiyonu üstlenmektedir. Bu küresel firmalar aracılığıyla teknoloji, gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru yayılmaktadır. Bilgi, telekomünikasyon ve ulaşım teknolojisindeki hızlı gelişmeler, WTO ve IMF gibi uluslararası kuruluşların çabasıyla dünya ekonomisinde sağlanan liberalleşme hareketleri, ülkelerin hızlı ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmede piyasa ekonomisinin önemini kavramaları gibi faktörler ekonomik küreselleşmenin oluşmasına ortam sağlamıştır (Aktan, 2002: 2).

Küreselleşmenin ekonomik alandaki en önemli etkilerinden birisi ticaretin önündeki her türlü engellerin kaldırılarak, tam serbestleşmenin sağlanması sayılabilir. Bununla birlikte ekonomik küreselleşmenin bir diğer önemli unsuru, rekabet ortamının tesis edilerek tüm ülkelerin kapılarının yabancı sermaye yatırımlarına ve yabancı firma ürünlerine açılması ile birlikte bu kapsamda artan çokuluslu firma faaliyetleridir (Elçin, 2012: 14). Yani pek çok yazara göre ekonomik anlamda küresel entegrasyonun en önemli ayağını artan ilişkiler oluşturmaktadır. Dünyanın tek pazar haline geldiği ve

bununla birlikte işgücü ve sermayenin hızlı ve esnek bir şekilde dünya üzerinde hareket ettiği iddia edilmektedir (Çelik, 2012: 68).

1.3.2. Küreselleşmenin Siyasi Boyutu

Çok boyutlu bir kavram olan küreselleşmenin diğer bir boyut olan siyasal küreselleşme, birbirine ortak kurallar ve çıkarlarla bağlanmış, ülke ötesi kurum ve birliklerin ortaya çıkışı olarak tanımlanabilir (Çalışır, 2009: 21). Siyasi alanda küreselleşme olgusu, ulus ötesi yönetici ve düzenleyici kurumların örgütlenmesine, liberal siyasal ideolojinin ve onun kurumsal biçimlerinin yayılmasına karşılık bulmak üzere kullanılmaktadır (Aktel, 2001: 199).

Toplumların sahip olduğu bu günkü toplumsal yapıların temel siyasi örgütlenme biçimi olarak ifade edilen ulus-devlet, genel olarak kolektif bir kimlik duygusuna sahip, topluma yönelik, aynı fayda ve endişelerle birbirine bağlanmış insanlardan meydana gelen uluslararası bir siyasal oluşum olarak tanımlanabilir. Küreselleşme süreciyle ulus-devlet, otoritesini kaybetmiş ve yetkisini uluslar üstü kuruluşlara devretmeye başlamıştır. Bu anlamda siyasal küreselleşme, siyasal sınırların bir devlete belirli bir toprak parçası üzerinde mutlak egemenlik sağlama gücünü yitirmesi, yönetim sistemlerinin karşılıklı etkileşiminin artması, din, dil, etnik köken bayrak gibi siyasal-kültürel semboller düzeyinde monolitik, tek tipçi bir yapıya dayanan ulus-devletin işlevleri değişerek, uluslararası üst kuruluşların öne çıkması süreci olarak da tanımlanmaktadır (Çelik, 2012: 69).

Siyasal küreselleşme sürecinde bölgesel düzeyde çok taraflı örgütlerde ve anlaşmalarda artış olduğu gözlenmektedir (Çalışır, 2009: 21). Küreselleşme süreci ile birlikte devlet, toplum ve bireylerin ilişkilerinin yeniden tanımlanması ihtiyacı ortaya çıkarken, ulus-devletin hakimiyeti sarsılmış, devletin etkin ve sınırlı bir yapıya kavuşturulması gereği yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır (Aktel, 2001: 199). Bununla birlikte bölgesel birlik ve ajansların tüm dünyada hızla ortaya çıkması bazı gözlemcilerin bunların temel yönetim birimi olarak ulus-devletlerin yerini alacağı şeklinde öngörülere yöneltmiştir. Bölgesel ekonomilerin bütünleşme girişimi olarak başlayan bölgesel bloklar, kimi durumlarda ortak yönetim kurumlarına sahip gevşek siyasal federasyonlar haline dönüşmüştür. Örneğin, Avrupa Birliği, 1950 yılında Fransız

Dışişleri Bakanı Schuman'ın, Fransız ve Alman demir ve kömür üretimini düzenleyecek bir ulus ötesi kurum yaratmayı amaçlayan mütevazı planıyla başlamıştır. Sovyet Birliği'nin 1991'de dağılmasından sonra Doğu Avrupa'daki pek çok eski komünist ülke Avrupa Birliği'ne girmek için başvuruda bulunmuştur. Bu süreçte 2009 yılına gelindiğinde 27 üye ülke, ortak kamu politikaları üreten ve bağlayıcı güvenlik düzenlemeleri tasarlayan siyasal kurumlara sahip sıkı bir birlik oluşturmuştur (Çalışır, 2009: 22).

Yani küreselleşmenin siyasi alandaki etkileri ulus-devlet kavramının algılanması ve değişimi çerçevesinde yaşanmaktadır. Küreselleşme sonrasında ulusal sınırların yok olması, sermaye, ürün, işgücü üzerindeki her türlü hareketliliğin artması ve bunun önündeki engellerin kaldırılması, ulus-devlet kontrollerini azaltmıştır. Yine çokuluslu firmaların büyük ekonomik güçlere sahip olması ve istedikleri düzenlemeleri yapabileme yönündeki baskı ve güce sahip olmaları da ulus-devlet anlayışını tahrip eden bir başka yöndür (Elçin, 2012: 14).

1.3.3. Küreselleşmenin Sosyo-Kültürel Boyutu

Hızla değişimin yaşandığı dünyamızda, toplumsal hayatın her alanında değer yargılarının ve alışkanlıkların farklılaştığı görülmektedir. Dünyamızdaki bu hızlı değişim ile tüketim alışkanlıkları, giyim, gelenek ve görenekler evrensel boyutta birbirine benzemeye başlamıştır (Taner, 2004: 21).

Küreselleşmenin kültürel yönü, toplumların karşılıklı iletişim ve etkileşiminin sürekli artmasıyla açıklanabilir. Bununla birlikte yurttaşlık kimliği gibi genel kimlik yapılarının yerini farklı etnik, dinsel, sosyal ve siyasi kimlikler almaya başlamıştır (Kıvılcım, 2013: 227).

Sosyo-kültürel küreselleşme, demokrasi, insan hakları, çevrenin korunması, uyuşturucu, AIDS ve terörizmle mücadele gibi tüm insanlığı ilgilendiren konularda ülkelerin ortak bir anlayışa ulaşmaları şeklinde ifade edilebilir (Aktan, 2002: 3). Örneğin, yüzyıllardır devam eden aile değerleri ile ilgili tartışmalar küreselleşmeci etkilerden çok uzak şeyler olarak görülmesine rağmen aslında öyle değildir. Geleneksel aile tipleri dünyanın birçok bölgesinde ve özellikle kadınların daha fazla eşitlik talep

etmesi ile köklü bir değişim geçirmekte ya da buna zorlanmaktadır. Tarihsel metinlerden bilindiği kadarıyla daha önce kadınların erkeklerle eşit olmaya yaklaştığı tek bir toplum dahi görülmemiştir. Bu anlamda bu durum, günlük yaşamda gerçekten küresel çaplı bir değişimdir (Çelik, 2012: 69).

Küresel kültürün etkisi ile yerel kültürler kendisini küresel kültürün internet, televizyon, sinema gibi etki alanlarına teslim etmiştir. Bu benzeşme yerel kültürel değerlerin, küresel kültürel değerler ile çatışmasını da (mikro milliyetçilik) beraberinde getirmektedir. Benzeşmenin bir noktadan sonra çatışmaya dönmesinde, dil, din, ırk ve çıkar birliği etkili olmaktadır. Uzlaşma, ayrışma ve çatışma kalıplarını, kültür ve kültürel kimlikler biçimlendirmektedir ve bu daha çok çatışmacı niteliktedir (Çelik, 2012: 69).

Yine küreselleşmeyle iletişim teknolojisinde yaşanan hızlı gelişmeler, kültürel alanda saflıktan söz etmeyi imkânsız hale getirmekte, kültürler iç içe geçmekte, baskın kültürler hâkim renkleri oluşturmaktadır. Gittikçe artan tüketim kültürü anlayışı, yemekten giyime kadar benzeşmeyi, tek tip oluşumunu doğurmakta ve yerel kültürleri tehdit etmektedir. Örneğin, hamburger ve Coca-Cola kültürü egemen kültürler haline gelmektedir (Aktel, 2001: 200). Bunların yanında tüketim ve popüler kültür gibi etkilerle de toplumların birbirlerine benzeme süreci söz konusudur. Örneğin dünyanın neredeyse her yerinde ABD bayrağı taşıyan T-shirtler, İngilizcenin küresel dil haline gelmesi, aynı müziklerin dinlenmesi gibi olgular, kültürel açıdan bir küreselleşmenin yaşandığını göstermektedir (Kıvılcım, 2013: 227).

1.3.4. Küreselleşmenin Çevresel Boyutu

Sanayi devrimi ile teknolojik buluşların çeşitlenip hız kazanması, insanoğlunun doğayla giriştiği savaşta üstünlüğü ele geçirmesi sonucunu doğurmuştur. Küreselleşme süreci ile birlikte dev boyutlara ulaşan üretim ve tüketim çılgınlığı bütün dünyada geri dönülmez yıkımlara sebep olmaktadır. Küreselleşme bir yandan çevre sorunlarına neden olurken diğer taraftan bu sorunlara karşı olan duruşun da küresel boyut kazanması sonucunu doğurmuştur (Çalışır, 2009: 33).

Çevre konusu, özellikle 1990'lı yılların başından itibaren küreselleşme ile birlikte anılan önemli konulardan biri haline gelmiştir. Hava kirliliği, küresel ısınma, nükleer ve kimyasal atıklar, kuraklık ve sel felaketleri, biyo-çeşitlilik ve türlerin yok olması gibi sorunlar, asit yağmurları, deniz, göl ve akarsu kirliliği gibi problemler küreselleşme süreci ile ilişkilidir (Bayar, 2008: 30). Ortaya çıkış nedenleri ve biçimleri farklı olsa da, hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerde bu çevre sorunlarının olduğu bilinen bir gerçektir. Küreselleşme ile birlikte çevre sorunlarının giderek sınır ötesi nitelik kazanması, dünya milletlerini daha bağlı hale getirmekte ve hiçbir devlet diğer devletlerin sınırı içindeki çevre sorunlarına kayıtsız kalamamaktadır. Çünkü bu şekildeki bir yaklaşım kendi yaşam temellerini kısa ve uzun vadede tehlikeye sokması anlamına gelmektedir (Çelik, 2012: 69).

Her ne kadar çevre sorunları tüm dünyayı etkilediğinden bahsetsek de küreselleşmeyle birlikte artan serbestlikle birlikte, genellikle çevreye karşı zararlı olan üretimler, gelişmiş ekonomilerin hakimiyetinde bulunan üretim faktörleri tarafından gelişmekte olan ülkelere ya da az gelişmiş ülkelere aktarılarak kendi ülkelerindeki çevre zararlarından kaçınma yoluna gitmekte oldukları da bir gerçektir. Gelişmiş ülkelerde kurulmuş çevreye duyarlı ve ciddi yaptırımlarla donatılmış hukuk sisteminden kurtulmak amacıyla çevreye zararlı üretimde bulunan firmalar, bu şekilde üretim yerlerin değiştirme yoluyla hem maddi anlamda hem de toplumsal manevi baskıdan kurtulmuş olmaktadır. Küreselleşme hızındaki artışla birlikte gelişen ve karlılığı artan çokuluslu firmalar, dünyanın her yerinde üretim tesislerinin sayısını arttırmakta, kurulan bu tesislerin salınımlarının artışı nedeniyle gerek küresel ısınma gerekse karbon salınımı hızı artmaktadır (Elçin, 2012: 15).

Çevre sorunlarının sebeplerinin karmaşıklığı ve sınır tanımama özelliği, küresel çevre politikalarının aktörleri olan ulusal devletler, uluslararası örgütler ve uluslar üstü örgütlerin yoğun bir biçimde işbirliğini gerektirmektedir. “küresel düşünmek, yerel davranmak” anlayışı ile gerçekleştirilecek işbölümüne, ulusal ve uluslararası çevre politikaları arasında bütünlük sağlanmasına gereksinim vardır (Çelik, 2012: 69).

Küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte serbestleşmenin artması ve kar arzusuyla artan üretim çevre sorunlarının önemli boyutlara ulaşmasına neden olurken, yine bu durum çevre konusunun küresel boyutta önem kazanmasına neden olmuştur.

1.4. KÜRESELLEŞMEYE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR VE TARTIŞMALAR

Küreselleşmeye yönelik düşünce ve yaklaşımları genel bir tanımlamayla yeni dünya düzeninden memnun olanlar veya memnun olmayanlar şeklinde açıklamak mümkündür. Ayrıca bu iki aşırı uç arasında küreselleşme bir abartıdır tezini savunanlar da bulunmaktadır (Dumanlı Kürkçü, 2013: 5). Bu anlamda küreselleşme olgusu üzerine yapılan tartışmalara bakıldığında üç temel bakış açısının daha çok kabul edildiği görülmektedir (Arıcı, 2012: 39). Küreselleşme yaklaşımlarına yönelik ikili, üçlü ve dörtlü yaklaşımlar bulunmakla beraber, genellikle Held ve McGrew'ın çalışmasında kullandıkları üçlü gruplandırma kullanılmaktadır. Held ve McGrew'ın çalışmasında küreselleşmenin, aşırı küreselleşmeci yaklaşım (hiperglobalist), kuşkucu yaklaşım (sceptic) ve evrimsel-dönüşümsel yaklaşım (transformationalist) olmak üzere üç yaklaşımı içerdiği belirtilmektedir (Dumanlı Kürkçü, 2013:5).

1.4.1. Aşırı Küreselleşmeci Yaklaşım (Hiperglobalist)

Aşırı küreselleşmecilere göre, küreselleşme çağdaşlaşma ve gelişmeyi ifade eder ve bununla beraber önüne geçilemeyecek ve önüne geçilmemesi gereken desteklenmesi gerekli bir süreçtir. Onlar, küreselleşme sürecinin uluslararası ticareti ve yatırımları yaygınlaştıracığını, ülkelerin hızlı büyümesi için önemli fırsatlar sunacağını ve dünya refahını sağlayacağını ileri sürmektedirler (Memiş, 2014: 146). Yani aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmenin dünya refahını arttıracığını, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılıkları azaltacağını ileri sürmektedirler (Hayaloğlu, Kalaycı ve Artan, 2015: 120). Küreselleşmeyi dünya düzenini ve modern toplumları yeniden şekillendiren hızlı ekonomik, siyasal ve toplumsal değişmelerin arasındaki ana devindirici güç olarak görmektedirler. Onlara göre artık önceki pazardan çok daha bütünleşmiş yeni küresel pazar oluşmuştur ve en önemlisi de ekonomi giderek daha fazla bir şekilde hizmet sektörüne bağlı hale gelmiştir. İletişim devrimi ile anında ve hızlı haberleşme olanağına erişildiğinden bu yana eski yapılar yıkılmaya, eski alışkanlıklar unutulmaya başlarken, kültürler arasında etkileşim başlamıştır (Özerkmen, 2004: 137).

Aşırı küreselleşmeci yaklaşımlar, dışa açılma ve serbestleşmenin kısa ve uzun zaman üzerindeki etkileri üzerinde durmaktadır. Bu anlamda kısa dönemde ekonomilerin dünya ekonomisiyle bütünleşme ve yeniden yapılanma sürecinde yoksulluk oranında bir artışa yol açabileceğini, ancak orta ve uzun vadede ortaya çıkacak hızlı büyüme sürecinin ekonominin tamamına yansıtacağını ve ortalama gelirden artışın meydana geleceğini böylece yoksulluk oranının gerileyeceğini savunmaktadırlar (Yanar ve Şahbaz, 2013: 56). Aşırı küreselleşmecilerin savına göre, küreselleşmeyle beraber, dünyadaki tüm insanların arasındaki gelir dağılımı son yirmi yılda eskiye oranla daha eşit bir duruma gelmiştir. Bununla birlikte onlar, dünyada aşırı yoksul nüfusun azaldığını da iddia etmektedirler. Bunun nedeni onlara göre, ekonomiler arasındaki entegrasyon artması ve bununla birlikte ülkelerin ve bölgelerin karşılaştırmalı üstünlüklere göre uzmanlaşmasıyla, dünyadaki kaynakların daha etkin kullanılmasına olanak sağlamasıdır. Böylece uluslararası ticaret yoksulluğu azaltarak, dünyada istikrarlı bir gelir dağılımına yol açacaktır. Sermaye birikimi arttıkça azalan getiri söz konusu olacağını düşünen aşırı küreselleşmeciler, uzlaşma ve ticaretin ülkelerdeki sermaye birikimine azalan getiri sağlayacağı ve dünya gelir dağılımının uluslararası ticarete serbestlik ve uzmanlaşmaya bağlı olarak şekilleneceğini belirtmektedirler. Tüm ülkeler ticaret hadleri etkisiyle farklı teknolojilere göre oluşmuş farklı gelir düzeylerinde aynı oranda büyüyeceklerdir. Uluslararası ticaret sayende büyüme hızlanırken serbestleşmeyle yoksulluğun da azalacağını ileri sürmektedirler (Baş, 2009: 57).

Aşırı küreselleşmecilere göre ulus-devlet endüstri çağının bir ürünüdür ve küreselleşme çağında ulus-devlet önemini kaybetmiştir. Yani onlara göre küreselleşme ulus-devlet çağının sonudur (Gönen, 2013: 120). Onlara göre küreselleşme, ekonominin farklı parçalarını bir araya getirmektedir ve bu parçaların birbirine uyum sağlamasıyla ekonomi kendi dinamiğini kazanmaktadır ve ekonominin kazandığı bu dinamik her geçen gün ulus-devletin kontrolünden daha çok çıkmaktadır (Özel, 2011: 93). Yani aşırı küreselleşmecilere göre, piyasalar artık devletten daha güçlüdür ve dünya toplumu geleneksel ulus-devletin rolünü almıştır. Onlar, dünya toplumunun geleneksel ulus-devletlerinin yerini almakta olduğunu ve yeni toplumsal örgütlenme şekillerinin belirmeye başladığını düşünmektedir. Onların bakış açısına göre, küresel ekonominin yükselişi, radikal yeni dünya düzeninin bir delili olarak yorumlanacak, küresel düzeyde

kültürel karışım, global yayılma ve ulus-devletin ölümü olarak yorumlamaktadırlar (Elçin, 2012: 12).

Kısacası aşırı küreselleşmecilere göre, çağdaşlaşma ve gelişme demek olan küreselleşme, önüne geçilemeyecek ve desteklenmesi gereken bir süreçtir. Bu sürecin dünya refahına yol açacağını ve dünya genelinde herkese yarar sağlayacağını ileri sürmektedirler. Küreselleşme sayesinde dünya kaynakları en akılcı ve verimli biçimde kullanılacaktır. Bu sayede dünya ticaret hacmi artacak ve orta vadede bunun herkese yararı olacaktır (Çeken, Ökten ve Ateşoğlu, 2008: 82). Onlara göre küreselleşme sürecinde serbest piyasa dinamiklerinin yayılması ideolojik çatışmaları da getirecektir ve bu süreç demokratikleşme sürecini hızlandıracaktır (Özel, 2011: 93). Ayrıca onlar göre küreselleşme ile birlikte ulus-devletlerin etkinliği azalmıştır, piyasalar artık devletten daha güçlüdür ve dünya toplumu geleneksel ulus-devletin rolünü almıştır (Elçin, 2012: 12).

1.4.2. Kuşkucu Yaklaşım (Sceptic)

David Held ve arkadaşları tarafından küreselleşme kuşkucuları olarak tanımlanan diğer bir grup ise “küreselleşme karşıtları” olarak da ifade edilebilir. Bu gruba göre küreselleşme kavramının kendisi şüpheli olarak görülmektedir. Onlar, küreselleşme kavramı içerisinde küresel olanın ne olduğunu sorgulamaktadırlar (Dumanlı Kürçü, 2013: 7). Yani kuşkucular olarak anılan küreselleşme karşıtları, Giddens’in belirttiği gibi küreselleşmeye her konuda kuşku ile yaklaşmaktadırlar (Özerkmen, 2004: 137).

Kuşkucular, aşırı küreselleşmecilere karşı fikir olarak onların tam karşısında yer almaktadırlar. Küreselleşmeye her konuda kuşkuyla yaklaşan kuşkucular, yaşadığımız dünyada hiç bir şeyin yeni olmadığını iddia etmektedirler ve küreselleşmenin geçmişine bakarak, eski dönemlerde de önemli derecede para ve mal hareketinin olmuş olduğunu söylemektedirler. Yaşanan bu durumun eskiye bir dönüşten başka bir şey olmadığını iddia etmektedirler. Yani küreselleşmenin yeni bir süreç olduğunu kabul etmemektedirler. Kuşkucular herkesin bu terimle bu kadar ilgili olmasını zamanın ideolojisi haline gelmesine bağlamaktadırlar. Küreselleşme karşıtları için küreselleşme, refah devletini yok edecek minimal devlet ve hükümeti amaçlayan çevrelerin sıkça

kullandığı basit bir terimdir ve onlara göre yeni liberallerin bir icadıdır (Çelik, 2012: 62).

Kuşkucular, aşırı küreselleşmecilerin iyimser tezinin tam tersine karamsar bir görüşe sahiptirler. Onların küreselleşme konusundaki bu karamsar öngörüsü, Prebisch-Singer tezi olarak da ifade edilen görüştür. Bu görüşe göre, ticaret hadleri sürekli olarak birincil mal üretenlerin aleyhine gelişmektedir ve bu sebeple karşılaştırmalı üstünlükler doğrultusunda birincil mal ihraç eden ekonomilerin dış rekabete açılması sonucunda kazançlı olması, katma değer yaratabilmesi şüphelidir (Baş, 2009: 58).

Küreselleşme karşıtlarının küreselleşme konusundaki savlarından biri de zengin ve güçlü ülkeler ve sınıflar daha adil bir gelir dağılımına pek az ilgi duymaktadırlar. Onlara göre serbest kalan küresel güçler nedeniyle dünyada yoksulluk ve eşitsizlik aşırı küreselleşmecilerin söylediği gibi azalmamıştır aksine artmıştır. Onlara göre neo-klasik iktisatçıların iddia ettikleri gibi piyasa mekanizması otomatik olarak arz ve talebi denkleştirememektedir. Çünkü küresel üretim kapasitesi toplam talebi çok aşmaktadır ve bu durum da sistemle ilgili bir problemdir (Baş, 2009: 59). Yani kuşkucular, küreselleşme sonucunda ortaya çıkan büyümenin toplumun tüm kesimleri tarafından hissedilen bir süreç olmadığını ve dağılımdaki eşitsizliğin toplumsal gelir dağılımındaki eşitsizliği daha da arttırarak yoksulluğu arttıracaklarını ileri sürmektedirler (Yanar ve Şahbaz, 2013: 56). Küreselleşmeye muhaliflerden Jessop'a göre de küreselleşme, "neoliberalizmin daha insani bir maskeyle pazara sunulması projesidir", bu proje son zamanlarda beklenmedik krizlerle karşılaşmıştır. Bu projenin gerçekleşmesi için insanlığın ödediği bedel, gittikçe artan yoksulluk, sosyal dışlanışlık ve işsizlik olmuştur (Çelik, 2012: 60). Yani aşırı küreselleşmecilerin iyimser yaklaşımının aksine kuşkuculara göre küreselleşme beraberinde gelir adaletsizliğini ve yoksulluğu getirmektedir.

Kuşkucular, küreselleşmenin gelir dağılımını bozucu ve yoksulluğu arttırıcı etkisinin yanında bir dizi yapısal olumsuzluğu da beraberinde getirdiğini düşünmektedirler. Küreselleşme karşıtlarına göre küreselleşme mal ve sermaye hareketlerinde serbestleşmenin yanında devletin ekonomideki ağırlığını da zayıflatmıştır. Özelleştirme, deregülasyon, devletin sağlık ve eğitimdeki rolünün azalması, daha pasif maliye ve para politikaları ve kamu harcamalarının giderek daha da

azalmasıyla devletin öncü rolü terk edilmiş ve neredeyse her şey piyasa mekanizmasına bırakılmıştır. Onlara göre böylece sosyal devlet anlayışının sona erdirilmesi, özellikle düşük ve orta gelirli gruplar üzerinde olumsuz sonuçlar yaratmıştır (Solmaz, 2014: 96). Ayrıca aşırı küreselleşmecilerin aksine kuşkuçulara göre küreselleşme sürecinde ulus-devletler daha da güçlenecektir (Gönen, 2013:120).

Feenstra'ya göre küreselleşme ve yeni teknolojiler, gelişmiş ülkelerdeki gelişmiş ülkelerdeki düşük nitelikli işçilerin durumunun bozulmasına sebep olan faktörlerdir. Küreselleşme, yoğun bilgi teknolojileriyle üretilen mal ve hizmetlere daha geniş pazarlar yaratırken, bununla birlikte de niteliksiz iş gücü aleyhine olacak değişimin gelişmesine yardım etmektedir. Yine firmaların üretimlerini dış kaynaklama yoluyla çeşitli ülkelerde gerçekleştirmeleri, gelişmiş ülkelerde niteliksiz iş gücünün istihdamı üzerinde olumsuz etki yapmaktadır (Solmaz, 2014: 97).

Küreselleşme karşıtlarına göre, beklenilmeyen bir şey değildir, sadece bu süreç aşırı küreselleşmeciler tarafından abartılarak bir efsane haline getirilmiştir. Bununla beraber küreselleşme sürecinin karşısında gelişen bölgeselleşme, küreselleşmenin bir ara istasyonundan ziyade küreselleşmenin alternatifidir. Onlara göre dünya küresel bir uygarlık yerine, yeni arayışlar ile bölünmeye doğru gitmektedir (Elçin, 2012: 13). Yani küreselleşme karşıtlarına göre küreselleşme, bir bütünleşmeyi değil, farklı kültürler, uygarlıklar ya da bölgeler arasında yeni çatışmaları beraberinde getirecektir. Aşırı küreselleşmecilerin aksine onlara göre, küresel bir uygarlık değil, saldırgan milliyetçilik, etniklik ve kökten dincilik doğacaktır (Özerkmen, 2004: 137).

Kısacası kuşkuçulara göre, yeni bir süreç olmayan küreselleşme emperyalizmin, neo-liberalizmin 21. yüzyıl başındaki adıdır. Onlara göre küreselleşmenin ekonomik, siyasal ve uluslararası düzen açısından çeşitli sakıncaları vardır. Onlara göre küreselleşme sonucunda dünya genelinde gelir dağılımı bozulmakta, yoksulluk artmakta ve çevre kirliliği gibi çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır (Memiş, 2014: 147). Yine aşırı küreselleşmecilerin söylediğinin aksine onlara göre küreselleşme, demokrasiyi getirememektedir. Batılı ülkeler demokrasi kavramını az gelişmiş ülkelerin iç işlerine daha kolay müdahale etmek ve bu ülkeleri zayıflatarak amaçlarına daha rahat ulaşmak için kullanmaktadırlar. Böylece küreselleşme bahanesiyle tek başına karar alması engellenerek, bu ülkelerin bağımsızlığı zedelenmektedir (Çeken, Ökten ve Ateşoğlu,

2008: 82). Kuşkuculara göre küreselleşmenin uluslararası düzen açısından da olumsuz sonuçları vardır. Onlara göre aslı düzensizliği getiren, küreselleşmenin başlıca sloganı olan “yeni dünya düzeni” sloganıdır. Bunu somut örnekleri ise ülkelerde çatışmaların artması, uluslararası terörün yaygınlık kazanması, insan tacirliği, yoksulluk, sefalet ve açlıktır (Memiş, 2014: 147).

1.4.3. Evrimsel-Dönüşümsel Yaklaşım (Transformationalist)

Küreselleşmeye diğer bir yaklaşım ise evrimsel-dönüşümsel yaklaşımdır. Küreselleşmeye ılımlı yaklaşanlar olarak da bilinen bu grup, küreselleşmeyi, ekonomiden kültüre, dünya düzenini yeniden şekillendirecek önemli bir güç olarak görmektedir (Özel, 2011: 94). Yani onlar, küreselleşmeyi modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı ekonomik, siyasi ve toplumsal değişmelerin arasındaki ana devindirici güç olarak görmektedirler. Artık eski pazarlardan daha bütünleşmiş, yeni küresel pazar oluşmuştur ve en önemlisi ekonomi daha fazla hizmet sektörüne bağlı hale gelmiştir. İletişim devrimiyle beraber hızlı haberleşme olanağına erişildiğinden bu yana eski alışkanlıklar unutulmaya, eski yapılar yıkılmaya ve kültürler arası etkileşim başlamıştır (Özerkmen, 2004:137).

Aşırı küreselleşmeciler ve kuşkuculardan daha ılımlı olan dönüşümcüler, ulus-devlet hükümetlerinin otorite ve güçlerini yeniden yapılandıklarını kabul etmektedirler. Onlar, aşırı küreselleşmecilerin “ulus-devletin sonunun geldiği” tezini ya da kuşkucuların “ulus-devlet için hiçbir şey değişmedi” tezini kabul etmemektedirler (Özerkmen, 2004: 137). Yine bu konuda küreselleşmeye ılımlı yaklaşanlar, Barnett ve Cavanagh’ın dünya çapındaki büyük şirketlerin, ulus-devletlerin hareket yeteneklerini sınırlandırdığı ve bununla birlikte ulus-devletlerin küreselleşme sürecinde yok olduğu yönündeki görüşüne katılmamaktadırlar (Özel, 2011: 94). Kısacası, aydınlanma düşüncesi ve modernitenin bir türevi olarak değerlendirilen küreselleşme sürecinin, ulus-devlet yapılarını yeniden yapılandırmak olduğunu düşünmektedirler (Özerkmen, 2004: 137). Onlar, küreselleşme süreci ile diğer her şeyin değiştiği gibi ulus-devletin de işlevinin değiştiğini ve küreselleşmenin ulus-devletlere küresel düzenin kurallarına uygun yeni işlevler yüklediğini savunmaktadırlar (Özel, 2011: 94).

Küreselleşme konusundaki tartışmaları aşağıdaki tablo ile özetleyebiliriz:

Tablo 1: Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması

	Aşırı Küreselleşmeciler	Kuşkucular	Evrimsel-Dönüşümcüler
Yeni Olan Ne?	Küresel bir çağ	Ticaret bloklarının aratmasına karşılık geçmiş dönemlerden daha zayıf küresel yönetim	Geçmiştekine göre aşırı düzeyde küresel karşılıklı bağıllık
Hakim Özellikler	Küresel kapitalizm, küresel yönetim, küresel sivil toplum	Dünyada 1890'lardan daha az karşılıklı bağımlılık	Yoğun ve derin küreselleşme
Ulusal hükümetlerin gücündeki gelişmeler	Geriliyor ve aşmıyor	Güçleniyor ve çoğalıyor	Yeniden inşa ediliyor. Yeniden yapılanıyor.
Kapitalizmin itici gücünün temelleri	Kapitalizm ve teknoloji	Devlet ve piyasalar	Modernitenin birleştirici güçleri
Tabakalaşma kalıpları	Eski hiyerarşilerin aşılması	Giderek artan bir şekilde Güney'in marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeniden şekillenmesi
Hakim motifleri	ABD ve Batı kaynaklı kültürün yayılması	Ulusal çıkar	Siyasal topluluğun trasformasyonu
Küreselleşme kavramının anlamı	İnsani eylem çerçevesinin yeniden düzenlenmesi	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme	Belli bir mesafedeki eylemlerin ve bölgeler arası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi
Tarifsiz yörünge	Küresel uygarlık	Bölgesel bloklar, uygarlıklar çatışması	Karşılıklı bağımlılık: küresel bütünleşme ve parçalanma
Özet	Ulus devletinin sonu	Uluslararasılaşma devletinin kabulü ve desteğine bağlı	Küreselleşme devletinin gücü ve dünya siyasetini dönüştürüyor

Kaynak: Çelik, 2012: 64-65.

Kısaca özetlersek, aşırı küreselleşmeciler, ulus-devletin sonunun geldiğini ve küresel Pazar sayesinde büyümenin ve dünya refahının arttığını böylelikle gelir adaletsizliğinin ve yoksulluğun azaldığını savunmaktadırlar. Kuşkucular ise aşırı

küreselleşmecilerin tam zıttı görüştedir. Onlar bu sürecin yeni olmadığını ve ulus devletin etkinliğinin artacağını düşünmektedirler. Kuşkuculara göre küreselleşme süreci beraberinde gelir adaletsizliğini ve yoksulluğu getirmektedir. Bu iki gruba göre daha ılımlı olan dönüştürücüler ise bu iki grubun ulus-devlet hakkındaki görüşüne katılmamaktadır. Onlara göre ulus-devlet küreselleşme süreciyle yeniden şekillenmektedir. Bu üç görüş arasındaki temel farklılıklar aslında olgulardan daha çok, temsil ettikleri dünya görüşlerinden kaynaklanmaktadır (Dumanlı Kürkçü, 2013:9).

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK

2.1. YOKSULLUK KAVRAMI

Yoksulluk, insanlık tarihinin tüm zamanlarında görülen ve neredeyse tüm dünya ülkelerini yakından ilgilendiren, üzerinde çözüm aranmakta olan dinamik bir olgudur. Yoksulluk olgusu, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi bu alanda faaliyet gösteren birçok uluslararası kuruluşun vurguladığı gibi ülkelerin karşılaştığı en temel sorunlardan biridir (İncedal, 2013:17). Yoksulluk, ekonomik, sosyal ve politik boyutları olan karmaşık yapısı sebebiyle tanımlanması güç bir kavramdır. Bu sebeple de üzerinde uzlaşmış tek bir yoksulluk ortak tanımı bulunmamaktadır (Doğan, 2014: 6). Yoksulluğun herkes tarafından kabul görmüş objektif, belirli ve kesin bir tanımı bulunmamakla beraber, yoksulluk denilince çoğu zaman akla fakirlik, sefalet, açlık, yokluk, muhtaçlık, hayatla sürekli mücadele, temel ve zorunlu ihtiyaçları yeterince karşılayamama, kazançtan gelirden mahrum olma ve geçici veya kalıcı fakru zaruret gelmektedir (İncedal, 2013: 17). Genel anlamda yoksulluk kavramı, toplumsal yaşamın standartlarının belirlenen bir düzeyinin altında kalma durumu ifade etmektedir. Ancak yoksulluğun kapsamı, mekandan mekana, dönemden döneme refah düzeyindeki farklılıklara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu nedenle farklı ülkelerde yoksul kabul edilen kişiler arasında önemli farklar bulunmaktadır (Doğan, 2014: 6).

Yoksulluk kavramı ilk kez, 1901'de Seebohm Rowentree tarafından, toplam gelirin biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi şeklinde tanımlanmıştır. Dünya bankası ise yoksulluğu, asgari yaşam standardına erişememe durumu, yani maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdürecektir gelirden yoksun olma hali olarak ifade etmektedir (Cafri, 2009: 6).

Sözlük anlamıyla ele alındığında yoksul, yeteri düzeyde parası olmaya veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli araçlara sahip olmayan kişidir. Yoksulluk ise

yaşamın getirdiği olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Yani yoksulluk, yaşamı sürdürmek için gerekli olan şeylerden mahrum olma durumuyla bağlantılıdır. Yaşamı sürdürmek için gerekli olan şeyler ise, kişilere, içinde bulunulan topluma, çevreye ve koşullara bağlı olarak değişiklik göstereceğinden yoksulluk kavramı her zaman gözlemlenen durum ile standart durumun karşılaştırılmasını gündeme getirmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 1-2).

Geleneksel olarak yoksulluk kavramı, toplumun belirli bir kesimi için düşük gelir ve harcama seviyesi, sağlık ve eğitim hizmetlerinden düşük seviyelerde yararlanma, risklere açık olma ile kamusal karar alma mekanizmasından dışlanma ve güçsüzlük olarak kendini göstermektedir. Bu tanımlama, bireyin sahip olduğu gelir, tüketim eğitim, sağlık ve diğer bazı özelliklerinin yoksulluk sınırı olarak kabul edilen ve önceden belirlenmiş bir ölçüt ile karşılaştırılmasına dayanmaktadır (Açıkgöz, Kök ve İspir, 2008: 353). Sosyal siyaset açısından ise yoksulluk kavramı, insan haysiyetine ve şahsiyetine yakışır bir hayat düzeyinin altında, maddi yönden tam anlamıyla veya nispi olarak yetersiz olma durumunu ifade etmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 61).

Dünya Bankası yoksulluğu daha çok parasal gelir yönünden açıklamaktadır. Bu anlamda yoksul kelimesi, belirli bir gelir seviyesinin altında kalanlar için kullanılmaktadır. Ünlü kalkınma iktisatçısı Amartya Sen, yoksulluğu belirli bir asgari kabiliyeti devam ettirememiş şeklinde tanımlamaktadır. Uygulamada yoksullu yoksul olmayandan ayırt edebilmek için bir yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Klasik tanımıyla yoksulluk sınırı, yoksul olarak sınıflandırılan bir kişinin altındaki hayat standardı seviyesidir (Uzun, 2003: 156).

Görüldüğü gibi farklı bakış açılarından farklı şekillerde yorumlanan ve çok boyutlu bir kavram olan yoksulluk için tek ve kesin bir tanım yapmak oldukça zordur. Kısaca ifade edersek yoksulluk, asgari yaşam standardına erişememiş olma durumudur. Bu tanım aynı zamanda yaşam standardının nasıl ölçüleceği, asgari yaşam standardının ne anlam ifade ettiği, ve yoksulluğun şiddetinin bir ölçüt veya endeks ile ifade edilip edilemeyeceği sorularını da beraberinde getirmektedir. Bu soruların cevapları yoksulluk kavramına verilen farklı anlamlarda aranmıştır. Bunun sonucunda ise farklı yoksulluk seviyeleri için farklı yoksulluk tanımları kullanılmıştır (Döşeyen, 2007: 5).

2.2. YOKSULLUK TÜRLERİ

Yoksulluk kavramı, çok boyutlu bir niteliğe sahip olması nedeniyle farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Yoksulluk kavramının tanımlanmasının zorluğu nedeniyle literatürde birden fazla yoksulluk türü bulunmaktadır. Yoksulluğun tanımı konusunda tam bir fikir birliği olmadığı için türleri de çeşitlenmektedir. Burada yoksulluk türlerinden sadece mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk, insani yoksulluk, öznel yoksulluk ve nesnel yoksulluk türleri ele alınmaktadır.

2.2.1. Mutlak Yoksulluk

Bireyin ve hane halklarının gelir ve tüketim harcamalarını esas alan mutlak yoksulluk kavramına göre öngörölmüş bir gelir ya da tüketim seviyesinin altında kalan bireyler yoksul olarak nitelendirilmektedir (Tireli, 2009: 32-33). Yani mutlak yoksulluk, bireyin ya da hane halkının yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumunu ifade etmektedir (Altay, 2005: 158). Mutlak yoksulluk oranı, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır. Bu sebeple mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmesi için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirmektedir. (TUSİAD, 2000: 96).

Mutlak yoksullukta yoksulluk çizgisi, minimum gıda harcamaları ve gıda harcamaları yanında temel ihtiyaçları esas alınarak iki şekilde belirlenmektedir. Sadece minimum gıda maliyetini esas alan birinci yöntemde, bir kişinin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan kalori miktarı hesaplanmakta ve bu kalori ihtiyacını karşılayacak gıda harcaması maliyeti çıkarılmaktadır (TUSİAD, 2000: 96). Gıda yaklaşımında, Dünya Bankası'nın çalışmasına göre bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli kalori miktarı 2400 k/cal olup, bu kalori değerine karşılık gelen besin değerini alamayan kişiler yoksul olarak kabul edilmektedir. Belirlenen kişi başına günlük alınması gereken kalori miktarının altında kalori alan kişiler yoksulluk çizgisi oluşturur (Sarı Gerşil ve Yeşilyurt, 2014: 2). Dünya bankası ve Birleşmiş Milletler'in kabul ettikleri bir doların altındaki yaşam, mutlak yoksulluk nedeni olarak kabul görmektedir (Aydın, 2014: 4). İkinci yöntemde, minimum gıda harcamalarının yanında diğer temel

ihtiyaçlar (barınma, ısınma, giyinme vb.) da dahil edilmektedir (TUSİAD, 2000: 96). Temel ihtiyaçlar yaklaşımı, gıda yaklaşımına göre daha geniş bir yoksulluk tanımını esas almaktadır. Genelde gıda yaklaşımına göre belirlenen yoksulluk sınırı “açlık sınırı” olarak ifade edilirken, temel ihtiyaçlar yaklaşımına göre belirlenen sınırı ise, “yoksulluk sınırı” olarak ifade edilmektedir (Sarı Gerşil ve Yeşilyurt, 2014: 2).

2.2.2. Göreli Yoksulluk

Adam Smith'in tanımına göre, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen fakat kişisel kaynakların yetersizliği nedeniyle toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılımları engellenmiş olan kişiler göreli yoksullar olarak ifade edilmektedir. Onlar, birinci dereceden yoksul olmaktan ziyade daha çok asgari geçim seviyesini yakalamış ikinci derecede dar gelire sahip, fakat ortalama refah seviyesinin altında olan kişilerdir. Göreli yoksullar, temel ihtiyaçlarını kısmen karşılamakla beraber eğitim, sağlık ve sosyal katılım yönünden yetersiz kişilerdir (Taş ve Özcan, 2012: 424). Yoksulluğu göreli olarak yorumlayan ve sosyal yönü daha çok olan göreli yoksulluk, yoksulluğu bireyin gereksinimlerini karşılama derecesi yönünden toplumun diğer bireyleri karşısındaki durumuna göre tanımlamaktadır. Yoksulluğun göreli tanımına göre, ya nüfusun düşük gelirli bir oranı yoksul olarak alınmakta ya da ortalama gelir düzeyinde bir sınır saptanarak bu sınırın altında gelire sahip olan kişiler yoksul olarak ifade edilmektedir (Arapacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 63).

Göreli yoksulluk kavramı, insanın toplumsal bir varlık olmasından yola çıkar ve literatürde, temelde algılanan veya hissedilen ihtiyaçlar şeklinde bir referans grubuyla bağdaştırılır (Sipahi, 2006: 176). Mutlak yoksulluk tanımları, kişi başı sabit reel gelir (ya da harcama) düzeyi temelinde yapılırken; göreli yoksulluk başka bazı sosyal grupların kişi başı geliri (veya harcaması) şeklinde tanımlar, göreli yoksulluk farklı grupların sahip olduğu mutlak gelir düzeyinden daha ziyade gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklara odaklanmaktadır (Arapacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 63).

Göreli yoksulluk kavramı, bireyin veya hane halkının, içinde yaşadığı sosyal grubun diğerlerine göre yoksulluğunun karşılaştırılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, görelilik yoksulluk referans alınan grubun beklenti ve hissettikleriyle de bağlantılıdır. Göreli yoksulluğa göre, referans grubu ile karşılaştırma, yoksulluğu ya da

zenginliği vermektedir. Fakat yine de hissedilen ve beklenen ihtiyaçlar farklılık göstermektedir. Görelî yoksulluğu hesaplamada yoksulluk çizgisi esas alınmaktadır (Aydın, 20014: 4). Görelî yoksulluk çizgisi hesaplanırken atılacak ilk adım araştırmanın yapılacağı sosyal topluluğun ortalama refah seviyesinin belirlenmesidir. Refah ölçüsü olarak hem gelir düzeyi hem de tüketim düzeyi belirlenebilir ve bu düzeyin belli bir oranı ise yoksulluk çizgisini vermektedir (Arapacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 63). Yoksulluk çizgisi altında olanlar yoksul olarak kabul edilmektedir. Yani görelî yoksulluk, bireylerin refah düzeylerinin toplumun ortalama refah seviyesinin belli bir oranının altında olması durumu olarak ifade edilebilir (Aydın, 2014: 4).

2.2.3. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk kavramı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 İnsani Gelişme Raporu ile ilk defa ortaya atılmıştır (Memiş, 2014: 148). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yoksulluk ve yoksulluğun ölçülmesi yaklaşımlarını genişleterek katkıda bulunmuştur (Arapacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 63). UNDP raporunda, insani gelişme kavramı, kişi başı gelir hesaplarının ötesine giderek insan kaynaklarının gelişimi, insani insan yapan özgürlük, kişilik gibi unsurları ve insanın temel gereksinimlerine ulaşma düzeyini bir arada değerlendirmekte ve böylelikle kalkınma içindeki insanın rolünü ele almaya çalışmaktadır (Demir, 2006: 2). İnsani yoksulluk, gelir yoksulluğu ile ilişkili olmasına rağmen gelir yoksulluğundan farklıdır. Gelir yoksulluğu ölçümleri, mutlak gelir üzerine odaklanırken, insani yoksulluk, okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği ve önlenebilir hastalıklara yakalanma gibi temel insani yeteneklerden yoksun olmak şeklinde tanımlanabilir (Memiş, 2014: 149).

Yani temel insan yeteneklerini sürdürebilecek mal, hizmet ve altyapı, enerji, hijyen, eğitim, iletişim, içme suyuna erişimin yokluğu veya kısıtlanması yoksulluğun “insani” boyutu olarak nitelendirilmektedir. İnsani gelişme raporunda, insani yoksulluğu ölçmek amacıyla “İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty İndeks)” geliştirilmiştir. İnsani yoksulluk endeksi, gelişmekte olan ülkeler için şu üç yönetime dayanmaktadır:

1) Yaşam süresi: 40 yaş altındaki nüfus yüzdesi

2) Eğitim: okuma yazma bilmeyen nüfus yüzdesi

3) Makul bir yaşam standardı

-Sağlıklı içme suyuna sahip olmayan nüfus yüzdesi

-temel sağlık imkanlarından yoksun nüfus yüzdesi

-5 yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen, bu nedenle ciddi düzeyde düşük kilolu olan çocukların nüfus yüzdesinden oluşmaktadır (Taş ve Özcan, 2012: 425).

UNDP' nin hazırladığı İnsani Gelişme Raporu'nda (İGR), İnsani Gelişme Endeksinin (İGE) yanı sıra yayımlanan İnsani Yoksulluk Endeksi, Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Endeksi, Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi ile ülkelerin sosyal gelişmişlik düzeyi daha iyi belirlenmeye çalışılmaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 64).

2.2.4. Öznel (Subjektif) Yoksulluk

Adam Smith'e göre insanlar eşit fırsat ve seçeneklere sahiptir ve onların fırsat ve seçeneklerini çeşitlendirme haklarını kullanması gerekir. Adam Smith, bu bağlamda "topluluk içinde var olmaktan utanmaksızın" diğer insanlarla bir arada bulunarak onlarla bütünleşmekten bahseder. Kendinden ve çevresinden utanacak durumda olmak ise yoksulluk düzeyinin zımni sınırı olarak görülmektedir. Smith tarafından zımnen geliştirilmiş olan bu tanım günümüz yoksulluk tanımları içinde "sübjektif yoksulluk" olarak büyük ölçüde yeniden vücut bulmaktadır. Bu genel değerlendirmeye göre "sübjektif yoksullar" kendilerini "yoksul" olarak tanımlayanlardır ve bu noktada temel kriter ne gelir nede toplumsal fırsatlardan yararlanma düzeyi değildir. Kriter, yapamadıkları ya da erişemedikleri nedeniyle kendinden ve çevresinden utanma sınırında olmakla ilgilidir, tamamen sübjektiftir, bireye özeldir (DPT, 2001: 103).

Yani öznel yoksulluk yaklaşımına göre, yoksulluk düzeyinin ölçülmesi, kişilerin kendi değerlendirmelerine göre, geçinebilmeleri için gerekli gördükleri gelir düzeyi esasına göre belirlenen bir "öznel" yoksulluk çizgisine dayanmaktadır. Yoksulluk düzeyine ilişkin en iyi kararın o toplumda yaşayanların kendi değerlendirmeleri

doğrultusunda verileceği varsayımına dayanarak belirlenen ve kavramsal düzeyde mutlak ve görelî yoksulluk kavramlarının bir bileşimini yansıtan “öznel” yoksulluk çizgisi de diğer yoksulluk çizgileri gibi, yoksullarla yoksul olmayanları birbirinden ayırmayı amaçlamaktadır. Bu durumda öznel yoksulluğa göre, kendini yoksul hissetmeyenlerin yoksulluk çizisinin üstünde, hissedenlerin ise altında olması beklenmektedir (Şenses, 2014: 93-94).

Öznel yoksulluğu belirlemede toplumlarca yapılan büyük ölçekli anketler kullanılmaktadır (onat, 2003: 10). Yapılan bu anket sonuçlarından yararlanılarak, refah düzeyleri ile gelirleri arasında bağlantı kurulmakta ve kritik bir refah düzeyi seçilerek ona düzeye karşılık gelen gelir düzeyi yoksulluk çizgisi olarak kabul edilmektedir (Güneş, 2009: 19).

2.2.5. Nesnel (Objektif) Yoksulluk

Nesnel (objektif) yoksulluk, bireylerin belirli kriterlere göre yaşam düzeyini devam ettirebilmek için belirli bir yaşam düzeyinden yoksun olması durumudur (Özcan, 2018: 4). Yoksulluğu meydana getiren sebepleri ve yoksul olan bireyleri bu durumdan kurtarmak için gerekli olanları ve önceden belirlenmiş bir takım değerlendirmeleri içeren yaklaşım nesnel (objektif) yoksulluğu ifade etmektedir. Nesnel yoksulluk, öznel yoksulluktan farklı olarak refah yaklaşımının tanımlanmasında bireylerin değil bilimsel araştırmaların sonucunda ortaya çıkan kriterlerin etkili olduğu yoksulluk türü olarak da adlandırılabilir. Bu kriterlere göre minimum yaşam düzeyine bağlı olarak yoksulluk tanımlanmaktadır (Şengür ve Taban, 2012: 63). Objektif yoksulluğu meydana getiren ve bireyleri yoksulluktan kurtarmak için nelerin yapılması gerektiği önceden belirlenen normatif değerlendirmelere göre yapılmaktadır. Yani objektif yoksulluk nesnel ve genel geçerliliği olan normatif değerleri kapsamaktadır. (Özcan, 2018: 4).

Her ne kadar değer yargıları için içerisine girmiş olsa da nesnel yoksulluk yaklaşımı bireylerin kendi değerlendirmesi sonucu oluşmamıştır. Ancak uzmanların üzerinde anlaştığı ihtiyaçlar esasına göre gerekli mal ve hizmet tüketimlerinin en az maliyetini yansıttığı için böyle bir adlandırmaya sebep olmuştur (Şenses, 2001: 63).

2.3. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ

Dünya ekseninde toplum bazında bazı kesimlerinin günlük ihtiyaçlarını karşılama çerçevesinde, özellikle temelde açlıklarını giderme boyutunda güçlü çekmeleriyle ilgili bir olgu olarak kabul edilen yoksulluk, zaman zaman bireylerin kendine özgü durumlarından ya da savaş gibi yine insan eliyle yaratılan sorunlardan, bazen de doğal koşullar sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk; bu gibi nedenler dolayısıyla insanlık tarihinin her döneminde ve her toplumda farklı şekillerde de olsa az gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler, hatta gelişmiş ülkelerde rastlanılan bir olgu haline gelmiştir (Aydın ve Türgay, 2011: 250).

Bugün dünya genelinde istisna kabul edilebilecek bazı ülkeler hariç olmak üzere yoksulluk oranı, genel olarak az gelişmiş kabul edilen ülkelerde %40 ile %80 arasında iken, bu oran gelişmekte olan ülkelerde %40'ın altındadır. Yoksulluğa bakış açıları gibi yoksulluk oranları da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı olmasına rağmen, yoksulluğun ortaya çıkış nedenleri temelde benzerdir. Diğer bir ifadeyle; yoksulluğun ortaya çıkış nedenleri temel olarak yetersiz üretim ve bu yetersiz üretim düzeyine bağlı olarak elde edilen kısıtlı gelirlerin adil bir şekilde bireyler arasında paylaşılmasından kaynaklanmaktadır (Aydın ve Türgay, 2011: 252-253).

Yoksulluğun nedenlerini ana başlıklar altında vermek gerekirse şöyledir (Aydın ve Türgay, 2011: 252-253);

- Üretimin yetersizliği,
- Doğal koşullarındaki olumsuzluklar,
- Nüfus artış hızı,
- Siyasi istikrarsızlıklar,
- Yanlış vergi politikaları,
- Yanlış borçlanma politikaları,
- Borçlanma sonucunda ortaya çıkan yüksek faiz oranları,
- Kamu harcamaları politikalarındaki hatalar ve eksiklikler,
- Piyasada tekelleşmelerin olması,

- Enflasyon,
- İşsizlik,
- Eğitim politikalarının yetersizliği, gibi birçok sorundan oluşmaktadır.

Yoksulluğun nedenleri zaman içerisinde, sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler karşısında farklılık göstermektedir (Şenses, 2014: 148). Kısaca ifade etmek gerekirse yoksulluğu oluşturan nedenleri temelde sosyal ve demografik unsurlar, ekonomik ve siyasal nedenler olmak üzere temelde üç başlık altında inceleyebiliriz.

2.3.1.Sosyal ve Demografik Unsurlar

Kalabalık bir aile yapısı olması, aile içinde yaşlı ya da çocuk sayısının fazlalığı, geniş aile içinde çalışan sayısının azlığı sebebiyle bağımlılık oranının yüksekliği, aile reisinin erkek olması gibi özellikler demografik açıdan yoksulluğa neden olan faktörlerdir (Doğan, 2014: 7). Yoksulluğa neden olan sosyal ve demografik nedenler, hane halkı özellikleri, nüfus baskısı, eğitim düzeyi, yerleşim yeri ve göç olmak üzere beş başlık altında ele alınabilir.

2.3.1.1.Hane Halkı Özellikleri

Hane halkı büyüklüğü ile yoksulluk arasında yakın bir ilişki olduğu sıkça dile getirilse de, yoksulluk araştırmalarının hane halkı büyüklüğü ile yoksulluk arasındaki ilişki bakımından net bir sonuca ulaşamadığı görülmektedir. Yoksulluk İngiltere örneğinde olduğu gibi bazı ülkelerde küçük hane halklarında görülürken, Brezilya ve Malezya gibi bazı ülkelerde ise büyük hane halklarında daha şiddetli olduğu görülmektedir (Şenses, 2014:157).

Hane halkı bileşimi, kişilerin işgücüne katılım oranında ve dolayısıyla yoksulluk düzeyinin belirlenmesinde önemli bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Schiller'e göre işgücüne katılım bakımından iki ebeveynli hanelerin, tek ebeveynli hanelere kıyasla ciddi bir üstünlüğü vardır. İki ebeveynli hanelerde bir ebeveyn, genellikle baba, sadece işgücü piyasasındaki faaliyetine yoğunlaşırken ikinci ebeveyn işgücü piyasasındaki faaliyeti ile ev işleri ve çocuk bakımı gibi faaliyetleri arasında bir denge kurmayı tercih

etmektedir. Ancak, tek ebeveynli hanelerde, bu kişi işgücü piyasasındaki faaliyeti ile evdeki faaliyetlerini aynı anda yürütmek zorunda olduğundan bu hanenin geliri, iki ebeveynli haneye göre daha az olmaktadır. Üstelik tek ebeveynin kadın olması durumunda, kadınların ücretinin genellikle erkeklerin ücretine göre daha az olması nedeniyle, hanenin geliri daha da azalmaktadır. Sonuçta tek ebeveynli hane halkları arasındaki yoksulluk oranı daha yüksek olmaktadır. Tek ebeveynli hane halklarında özellikle reisi kadın olan hane halklarının yoksullukla yakından ilişkili olduğu ve bu tür hane halklarının yoksulluk oranının ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle beraber, genellikle diğer hane halklarına kıyasla çok yüksek olduğu anlaşılmaktadır. (İncedal, 2013: 39).

Aile içerisindeki çocuk sayısının da, hem gelişmiş hem de az gelişmiş olan ülkelerde yoksullukla yakından ilişkili bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, İtalya'nın güney bölgelerinde, güvenli bir işi olmayan baba ve çalışma yaşındaki işsiz çocukların olduğu çok çocuklu büyük ailelerin en fazla yoksulluk riskiyle karşı karşıya olduğu görülmektedir. Yine aile yapısındaki değişiklikler ve bunun sonucunda parçalanmış ailelerdeki çocukların durumu sanayileşmiş ülkelerde en önde gelen yoksulluk nedenlerindedir. Bu eğilimlere karşın hane halkı büyüklüğü, türü ve bileşiminin yoksullukla ilişkisi açısından basit genellemeler yapmak çok da doğru bir yol gibi görünmemektedir (Şenses, 2014:159).

2.3.1.2. Nüfus Baskısı

Yoksulluğu birçok yönden etkileyen faktörlerden biri de nüfus baskısıdır. Nüfus baskısı, kişilerin doğal kaynaklara erişimini ve bunun sonucunda refah düzeyini yakından etkileyen bir unsurdur. Bir toplumda nüfusun gereğinden fazla ve büyümenin üzerinde olması durumunda, kişilerin toplam milli gelirden aldıkları pay da azalacaktır. Dolayısıyla artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamamanın gittikçe güçleşmesi, ekonomideki büyümenin nüfus artışıyla aynı hızda artmaması durumunda yoksulluk kaçınılmaz olacaktır (İncedal, 2013: 38). Hızlı nüfus artışı, bir yandan ülkelerin daha fazla üretim yapmalarına olanak sağlarken, diğer yandan ülkelerin daha fazla tüketmelerine neden olmaktadır. Üstelik iklim ve doğa koşulları açısından çok iyi konumda bulunmayan ülke veya bölgelerde

hızlı nüfus artışı mevcutsa, bu durumda yoksullaşma kaçınılmaz bir hal almaktadır (Ersungur ve Topçuoğlu, 2014: 311).

Hızlı nüfus artışı, özellikle azgelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde görülmekte ve bu durum söz konusu ülkelerde yoksulluğu tetiklemektedir (İncedal, 2013: 38).Gelişmiş ülkelerde nüfus artış oranlarının uzunca bir süre çok düşük seviyelerde kalması nedeniyle, bu ülkelerde nüfus yapısının istikrarlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Az gelişmiş ülkelerin birçoğu ise, ağır bir nüfus baskısına bağlı olarak işgücü artışıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Bunun yanında nüfus baskısının, özellikle kentlerdeki yaşam koşullarını olumsuz yönde etkilerken, çevre tahribatına da neden olduğu belirtilmektedir (Şenses, 2014:152-157).

Nüfus, işgücünün kaynağını oluşturmakta ve aynı zamanda bir üretim faktörü olarak ülke ekonomisi için değerli bir unsurdur. Fakat nüfus artışı ile birlikte, özellikle çalışabilir nüfus ile işgücü talebi arasındaki denge, işgücü talebi aleyhine değiştiği durumda ortaya olumsuz sonuçlar çıkmaktadır. Nüfusta yaşanan hızlı artışlar karşısında yeterli işgücü talebi olmadığı durumda konut ihtiyacı, eğitim sorunları, gecekondulaşma, çarpık kentleşme gibi birçok problemle karşı karşıya kalınmakta, bu sorunlar da yoksulluğun derinleşmesine sebep olmaktadır (İncedal, 2013: 38).

Yüksek doğurganlık oranlarının, yani hızlı nüfus artışının kalkınmayı yavaşlattığı, yoksulluğu artırdığı ve özellikle kentlerdeki olumsuz yaşam koşullarının oluşmasına ve artmasına sebep olduğu bilinmektedir. Nüfus baskısının başta toprak olmak üzere, kaynaklar üzerinde büyük bir baskı yarattığı ve gıda talebinin de artmasına yol açarak yoksulluğu artırdığı ileri sürülmektedir (İncedal, 2013: 39).

2.3.1.3.Eğitim Durumu

Toplumun eğitim durumu, yoksulluk araştırmalarında yoksullukla yakından ilişkili bir unsurdur. Yoksulluk konusunun en önemli unsurlarından birisi, bireyin küresel anlamda geçerli bilgi, beceri ve nitelik ile donatılmış olup olmadığı, yani eğitim seviyesidir (DPT, 2001:64). Eğitim durumunun yoksulluğa etkisi, meslek seçimi, mesleki statünün belirlenmesi ve ebeveynlerin eğitim seviyelerinin çocuklarının alacağı eğitimde etkinliği yoluyla olmaktadır. Eğitim seviyesi, yüksek gelirli ve düşük gelirli mesleklere sahip olmayı belirleyebilmektedir (Akçakaya, 2009: 14-15). Hane halkı

reisinin eğitim durumu da yoksullukla yakından ilişkili bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Hane halkı reisinin eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranının genellikle düştüğü gözlemlenmektedir. Çocukların eğitim masrafları ailesi tarafından karşılandığı için düşük gelirli ailelerin çocukları önemli bir fırsat eşitsizliği ile karşı karşıya kalmaları kaçınılmazdır (Şenses, 2014: 160). Eğitim yatırımlarının kişisel gelir dağılımını etkilemesi, düşük gelir ve yüksek gelir getiren mesleklere sahip olmayla bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Daha iyi bir eğitime sahip kişilerin yüksek gelir elde etme ihtimali çok daha yüksek olduğundan, eğitimin yoksulluk üzerinde olumlu bir etkisi vardır (Akçakaya, 2009: 14-15). Eğitim seviyesi yükseldikçe gelir seviyesinin yükselmesi yoksulluk ve eğitim arasındaki ilişkiyi de göstermektedir. Eğitim seviyesi yükseldiğinde işsiz kalma riski azalırken, bireyin işsizlik durumunda tekrar iş bulma süresi kısalmaktadır (Türk ve Ünlü, 2016: 94).

Eğitimli bir insan genellikle gelişen ekonomik ve sosyal şartlara karşı kendini daha iyi korumaktadır ve fırsatları daha iyi değerlendirmektedir. Fakat eğitimsiz insanların yeni gelişmeleri algılamaları, yorumlamaları ve bunlara karşı yeni bir plan oluşturmaları neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle değişen şartlarda ortaya çıkan fırsatlardan yeterli ölçüde istifade edemeyenler bu sürecin imkânlarından yeterli payı alamazlar. Böylece yoksulluk ile refah düzeyi arasındaki fark açılır. (Sarısoy ve Koç, 2010: 330-331).

2.3.1.4. Sağlık

Yoksulluğu etkileyen diğer bir faktör sağlıktır. Yoksulluk ve sağlık arasında doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Yoksul ailelerde çocuk sayısının daha çok olması, maddi yetersizlikler nedeniyle sürekli tedavi olamayan ailelerin hastalığının ilerlemesi, yoksul kesimin sağlık hizmetlerine erişiminin sınırlı olması gibi nedenler zaten yoksul olan kesimi daha da yoksul hale getirmektedir. Hane halkının geçimini sağlayan yoksul bir bireyin hasta olması, tüm hane halkında bir gelir kaybına uğramasına neden olurken bununla birlikte, hastalanan bireyin tedavi masrafları da yoksul hanenin gelir düzeyini daha da aşağıya çekmektedir. Yetersiz beslenme, sağlıksız koşullarda yaşama, sürekli tedavi imkânından yoksun olma gibi nedenlerden

dolayı yoksulların hasta olma riski daha fazladır ve yetersiz imkanlardan dolayı yoksullar hastalığa karşı daha savunmasızdır (Türk ve Ünlü, 2016: 94).

Yaşlandıkça sağlık problemlerinin arttığı tartışılmaz bir gerçektir. Gerek yasal uygulamalar, gerekse sağlık problemleri nedeniyle yaşlıların işgücüne daha katılamaması ve bunun sonucunda da ücret geliri elde edememesi onları yoksullukla karşı karşıya bırakmaktadır. Yaşlandıkça sağlık problemlerinin artması, sağlık harcamalarının da artması anlamına gelmektedir. Bu durumda bireylerin sağlık sigortasının olup olmaması, yoksulluklarını belirlemede önemli bir etkidir (Akçakaya, 2009: 16).

Kısaca sağlık koşulları ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi, insanların sağlık sorunları nedeniyle çalışma güçlerini kısmen ya da büyük ölçüde yitirmeleri, diğer yandan da gerek kamu kaynaklarının gerekse kişisel gelirin büyük bir bölümünün sağlık harcamalarının finansmanında kullanılması sebebiyle, kişilerin yaşam standartlarını yükseltecek harcamalardan mahrum kalmaları şeklinde açıklayabiliriz (Sarısoy ve Koç, 2010: 330).

2.3.1.5. Göç

Yoksulluğu belirleyen temel unsurlardan biri de başta kırdan kente olmak üzere değişik yerleşim alanları arasındaki göçlerdir. Yoksullukla göç arasındaki ilişki, çeşitli açılardan ele alınabilecek karmaşık bir ilişkidir. Toplumun değişik kesimleri, farklı nedenlerden dolayı göç eğiliminde bulunmuş olabilir. Yoksulluğun ne ölçüde kırdan kente göçlerin bir sonucu olduğu konusunda belli başlı iki tez vardır. Bunlardan ilki, kırsal kesimdeki yoksulların düşük gelir düzeyleri sonucunda kentlere itildiklerini, göçlerin kent-kır farklılıklarının büyüklüğüne bağlı olarak artacağını ve dolayısıyla yoksullaşma sürecine neden olduğu tezdır. İkincisi ise yoksulluğu, göçü özendirmek bir yana, kısıtlayıcı bir unsur olarak görmektedir. Ayrıca kırsal alanda yaşayan topraksız ya da küçük toprak sahibi ve ücretle çalışan yoksulların göç maliyetini karşılama güçlükleri karşısında göçten en az faydalanan kesim olduğu belirtilmektedir (Şenses, 2014:161). Göçün özellikle az gelişmiş ülkelerde yoksulluğa neden olduğu ve yoksulluktan en çok etkilenen kesimin de göçmenler olduğu belirtilmektedir (Kaygalak, 2001:132).

2.3.2. Ekonomik Nedenler

Ekonomide çeşitli faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan olumsuzluklar kişilerin elde ettiği gelir miktarını azaltmaktadır. Özellikle yoksulluk sınırının hemen üzerinde yer alan kişiler bu gelir düşüşü nedeniyle, insanca yaşamın gerektirdiği harcamaları yapacak gelirden mahrum kaldıkları için yoksul duruma düşebilmektedirler (Sarısoy ve Koç, 2010: 330).

Yoksulluğa sebep olan ekonomik etkenler büyüme ve gelir dağılımı, enflasyon, işsizlik ve ekonomik krizler olmak üzere dört başlık altında incelenmiştir.

2.3.2.1. Büyüme ve Gelir Dağılımı

Yoksulluk, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği ile yakından ilişkili bir kavramdır. Büyüme, bir ekonomide zaman içerisinde mal ve hizmet üretimi miktarında artış olması durumudur. Büyümenin yoksulluk oranını düşürmeye katkısı, başta Çin ve Güney Kore ülke örnekleri olmak üzere birçok uygulamalı araştırma sonucunda doğrulanmıştır. Fakat yoksul bireylerin büyümenin yarattığı fırsatlardan eşit derecede ya da yeterince yararlanamadığı durumlarda, büyümenin gelir dağılımına etkisi tartışmalıdır. Değişik ülke deneyimleri, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaldığı, reel ücretlerin arttığı ve ücret eşitsizliklerinin ve işsizliğin azaldığı bir büyüme sürecinin, yoksulluğu azaltmada etkili olduğunu göstermiştir (Şenses, 2014: 150-151).

Dünyanın hiçbir yerinde gelirin ve servetin bireyler arasında tam olarak eşit dağıldığı bir toplum bulunmamaktadır. Fakat toplumda ihtiyaçlarını en alt düzeyde de olsa karşılayamayacak kadar yoksul insanların varlığı toplumda huzursuzluk kaynağı olarak dikkat çekmektedir. Yoksulluğun ortadan kaldırılması ise bir yandan ekonominin büyümesine, diğer yandan da daha adil bir bölüşümün sağlanmasına bağlıdır (Dağdemir 1998: 56-57).

Gelir dağılımında eşitsizliğin artması, yoksulluk sınırına yakın gelire sahip olan kesimler itibarıyla, yeni yoksulların ortaya çıkmasına ya da mevcut yoksulların durumunun daha da kötüleşmesine yol açmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımının düzeltilmesi yoksullar açısından da son derece önemli bir konudur (Aktan ve Vural, 2002: 1).

Bir ülkede bulunan gelir dağılımı eşitsizliği, ülke kalkınma sürecinde dahi olsa, yoksulluğu kaçınılmaz hale getirmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere gelir dağılımı gelişmiş ülkelere göre daha büyük bir eşitsizlik göstermektedir (Ergül, 2005: 97-98).

Bir ülke ekonomisinde gerçekleşen yüksek büyüme oranlarına rağmen işsizlik oranının yüksek oranda gerçekleşmesi, araştırmaların büyüme-istihdam ilişkisine odaklanmasına neden olmaktadır (Türk ve Ünlü, 2016: 95). Ülkede ortalama gelir düzeyi, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği yoksulluğu büyük ölçüde etkilemektedir. Özellikle az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelere, bu unsurlar arasındaki ilişki daha net gözlenmektedir. Büyüme, gelir dağılımı ve yoksulluk birbirleriyle yakından ilişkili kavramlar olduğundan, birlikte ele alınmaları daha etkili ve yararlı olmaktadır. Diğer açıdan, büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişkide bazı tartışma noktaları bulunmaktadır. Büyüme sürecinde gelir dağılımının ne yönde değiştiği yönündeki sorular gündeme gelmektedir. Büyüme sürecinde, eşitsizlikler arttığı gibi, düştüğü durumların da olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Böylelikle, büyüme sürecinde yoksulluk düzeyinin gelir dağılımının ne yönde ve ne ölçüde değiştiğine bağlı olduğu göz önünde tutulmalıdır (Şenses, 2001: 13-24).

2.3.2.2. Enflasyon

Sağlıksız ve istikrarsız bir ekonominin göstergesi olan enflasyon gelir dağılımında bozukluğa sebep olan temel unsurlardan birisidir. Enflasyon, bugünkü yapısıyla çözümü zor ve karmaşık bir sorun haline gelmiştir. Aynı zamanda enflasyonun sürekli bir nitelik kazanması, toplumda enflasyondan rahatsız olmayan kesimlerin varlığını ve bunların siyasal karar alma mekanizmalarındaki etkisini ortaya koymaktadır. Nitekim bu alanda yapılan bilimsel çalışmalar, teknelci eğilimlerin fiyat hareketlerinin oluşumunda belirleyici ve önemli bir olgu olduğunu ifade etmektedir (DPT, 2001: 62).

Enflasyon, sermaye gelirleriyle emek gelirleri arasında, emek aleyhine dengesizliğe sebep olan en önemli faktördür. Enflasyonla mücadelenin nasıl, ne zaman, hangi araçlarla yapılacağı, daha da önemlisi, faturanın kimler tarafından ve ne kadar ödeneceği hususu oldukça önemlidir (DPT, 2001: 62).

Bir ülkede yoksulluk oranlarını hesaplayabilmek için zaman itibarıyla meydana gelen ya da bölge veya gruplar düzeyinde oluşan değişiklikler izlenebilir. Farklı dönemler arasındaki yoksulluk oranlarının karşılaştırılmasında yararlanılan enflasyon oranları dikkate alınmalıdır. Bu amaçla yoksulluk sınırı ayarlanabilir veya refahın göstergesi olarak alınan gelir düzeyi enflasyon dikkate alınarak ayarlanabilir (Aktan ve Vural, 2002: 27).

2.3.2.3. İşsizlik

Yoksulluğun en basit tanımı, kişinin asgari düzeyde geçimini sağlayacak bir gelire sahip olamaması durumu olarak ifade edilmektedir. İşsizlerin, ifade edilen bu geçimlik gelir düzeyine sahip olamayanların başında geldiğini söylemek mümkündür. Yoksulluk kavramı içine giren kitleye bakıldığında, bu kişilerin genellikle işgücü piyasası ile düzenli bir ilişki içerisinde olmadıkları, işsizlik ya da eksik istihdam gibi sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. Bu sebeple de işsizliğin var olduğu bir ortamda yoksulluğun da varlığı kaçınılmaz bir durum olarak ifade edilmektedir (Gündoğan, 2003: 161).

Yoksulluk ile işsizlik arasındaki bağlantının doğru saptanabilmesi işsizlik profiline önemli oranda bağlıdır. Söz konusu bu bağlantının kurulabilmesi için, işsiz bireylerin yaşı, işsizlik nedenleri, eğitim durumu ve işsizlik süreleri dikkate alınmalıdır. Yoksulluk ile işsizlik arasındaki korelasyon, ülkeden ülkeye farklılık gösteren işsizlik sigortası veya işsizlik yardımı gibi çeşitli sübvansiyon uygulamalarına göre de değişiklik göstermektedir. Örneğin Almanya'da aile reisinin işsiz olduğu hane halklarının sadece %25'i yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (Şenses, 2001: 168-169). Avrupa Birliği ülkelerindeki uygulamalara bakıldığında, sosyal yardım ve sosyal ödemelerin yüksek olması, işsiz bireyleri genellikle yoksulluk sınırının üzerinde tutarken görece olarak sosyal güvenlik sistemi gelişmemiş ülkelerde ise tersine bir durum söz konusu olduğu görülmektedir (Gündoğan, 2003: 162).

Dünya İstihdam Raporu sonuçlarına göre, dünya üzerinde mevcut işsizlik oranı 2017 yılında %5,6 oranındadır (ILO, 2018). Emek-yoğun sanayilerden makine ve sermaye-yoğun üretime geçilmesi sonucunda, üretimde kullanılan ileri teknoloji ve bununla birlikte yüksek nitelikli işgücü talebi, işgücü piyasasında nitelik uyumsuzluğu

problemini ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple niteliksiz veya düşük nitelikli işgücünün işsiz kalması kaçınılmaz hale gelmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ise kalkınma ve endüstrileşme çabaları içerisinde ekonomilerini, tarım ağırlıklı ekonomiden endüstrileşmeye doğru yöneltmeye çalışmaktadırlar. Fakat, bu ülkelerde ortaya çıkan sermaye ve bilgi yetersizliğinin yanında, kırdan kente başlayan göç özellikle büyük kentlerde işsizliği önemli ölçüde artırmakta ve yoksulluğu doğrudan etkilemektedir. Bu gelişmelerin doğal bir sonucu da; gelişmekte olan ülkelerde görülen yoksulluk sorunu ve işsizlik sorunu olarak yaşanmaktadır. Bu bağlamda yoksullukla sonuçlanan işsizlik sorununun bugün tüm dünyada ciddi boyutlara ulaştığı söylenebilir (İncedal, 2013: 32).

Aynı zamanda yoksulluk-işsizlik arasındaki ilişkinin varlığı tersi yönden geçerli bir olgudur. Yoksulluğun da işsizliği beslediği de bir gerçektir. Yoksulluk olgusunun var olduğu bir ortamda üretim-tüketim dengesi bozulmaktadır. Yoksulluk yaşanan ülkede yatırımlar yapılamaz ve bu durumun sonucunda da işsizlik oranları artış göstermektedir. Bununla birlikte yoksulluğun artması, yoksul kitlelerin “istihdam edilebilirliklerini” artıracak olan eğitim imkânlarından da yoksun kalmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla yoksulluk-işsizlik ilişkisi bir kısır döngü yaratmaktadır. Yani yoksulluğun işsizliği beslediği gibi işsizliğinde yoksulluğu beslediği bir kısır döngü açıkça görülmektedir (Gündoğan, 2003: 161-162).

2.3.2.4. Ekonomik Krizler

Artan bilgi ve iletişim teknolojileri neticesinde, dünya ekonomilerinde yaşanan krizler, geniş alanları etkilemektedir. Dünya ekonomilerinde yaşanan bu krizlerin, etkili oldukları ülkelerin ekonomik yapılarının yanı sıra kültürel ve sosyal yapılarını da değiştirip, bu ülkelerin sosyoekonomik yapıları üzerinde yıkıcı ve bozucu etkiler oluşturması söz konusudur. Literatürde krizler incelendiğinde daha çok krizlerin ortaya çıkış sebepleri, finans piyasaları, reel sektör üzerindeki etkileri, krizden çıkış için gerekli istikrar ve yapısal uyum politikaları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Fakat ekonomik krizler, özellikle kriz döneminde ve kriz sonrasında sosyoekonomik etkiler olarak nitelenebilecek çok geniş bir alanda etkili olmaktadır. Bu etkiler, eğitim ve sağlık başta olmak üzere toplumsal yaşam üzerinde psikolojik ve sosyolojik etkiler yaratmaktadır (Koyuncu ve Şenses, 2004: 2).

Ekonomik krizlerin başta aile olmak üzere ait olduğu sosyal çevreye bir takım yansımaları olacaktır (Kanberoğlu ve Kara, 2013: 39). Örneğin, hane halkına maddi katkı sağlayan kişinin işlerinin bozulması ile aile fertlerinin yiyecek, barınma, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarının olumsuz etkilenmesi söz konusu olacaktır.

Ekonomik kriz yaşanan ülkede birçok olumsuz etkinin ortaya çıkmasıyla zincirleme olaylar gün yüzüne çıkmaktadır. Yaşanan ekonomik kriz, ülkede resesyon dönemi başlatarak büyüme oranlarının gerilemesine neden olacaktır. Yine yaşanan kriz, ülkede hali hazırda bulunan enflasyon oranlarının yükselmesine sebep olacaktır. Piyasada yaşanan ekonomik kıtlık, işçi çıkarma olayları ile birlikte işsizlik oranlarını da artırmış olur. Birçok az gelişmiş ülkenin sorunu olan kaynak dağılımı yetersizliği ve kaynakların etkin kullanılmaması bu ülkelerde kısır döngünün oluşumunu tetiklemektedir. Bu nedenler yoksulluk oranları üzerinde etkili olurken, yoksul kesimi daha da yoksul hale gelmesine sebep olmaktadır. Böylece ülke çapında yoksul insan oranlarının artmasına sebep olmaktadır.

2.3.2.5. Diğer Nedenler

Yoksulluk kavramının çok boyutlu bir özelliğe sahip olması nedeniyle, yoksulluğun nedenlerinin de içerisinde pek çok faktörü barındırdığı görülmektedir. Sosyo-ekonomik nedenlerin dışında savaşlar, ırk ve cinsiyet esasına dayalı ayrımcılıklar, uluslararası kuruluşların az gelişmiş ülkelerde uyguladıkları yapısal uyum programları, iklimsel nedenler ve bölgesel farklılıklar yoksulluğun sebepleri arasında yer almaktadır.

Savaşlar, yoksulluğa ve özellikle de çocuklar açısından kötü beslenme problemlerine yol açan en önemli faktörlerden bir tanesidir. Son zamanlarda gözlemlenen ve neredeyse kıtlık boyutlarına varan beslenme sorunları büyük ölçüde ülkeler arasında veya ülkelerin kendi içlerinde yaşanan savaşlar ile ilişkilendirilmektedir (Can, 2017: 1114). UNDP verilerine göre ortalama yedi sene süren bir iç savaş durumunda ekonomik büyüme her yıl %2,2 oranında azalmaktadır. Ayrıca çatışma yaşanan bir ülkenin komşusu olmak bile o ülkenin büyüme oranını %0,5 oranında azaltmaktadır (İncedal, 2013: 45).

Cinsiyet eşitsizliği de yine yoksulluğa neden olan etkenlerden sayılabilir. Özellikle ataerkil yapıya sahip olan ülkelerde sıklıkla rastlanan bir durumdur. Geçmişten günümüze farklı toplumlarda farklı şekillerde karşılaşılan bu durum, kadınların toplumsal hayatta ve aile içerisinde daha geri planda kalmalarına sebep olmaktadır. Sosyal, ekonomik, kültürel ve politik açıdan ikincil konumda olan kadın, her anlamda ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Hem küresel, hem ulusal hem de yerel anlamda ayrımcılığa uğrayan kadınlar yoksulluk ile daha fazla karşı karşıya kalmaktadır. Dünya üzerinde her üç yoksuldan ikisinin kadın olması bu gerçeği göstermektedir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 109). Ülkede bulunan kadın nüfusunu ekonomik, siyasi ve eğitim haklarından mahrum bırakmak kalkınmayı önlemektedir. Bu nedenle, devlet ekonomik kalkınmayı sağlamak için çabalarken ülkenin kültürel ortamı kalkınmayı engellemektedir.

Dünya Bankası ve IMF tarafından daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere uygulanan yapısal uyum programları da yoksulluğa neden olmaktadır. Bu ülkelerin borç yükleri uluslararası kredi kuruluşları tarafından çeşitli yeniden yapılandırma çalışmalarına rağmen yoksulluk devamlı artmıştır. Bu uygulamalar, kredi verilen ülkenin lehine yapılan çalışmalarını gibi gözükmesine rağmen, borç faizlerinin ödenmesinin IMF tarafından garanti altına alınması borç yükünün artmasına sebep olmuştur (Can, 2017:1116).

İklim özellikleri açısından aşırı sıcak ya da aşırı soğuk bölgeler, insan yaşamı için olumsuz şartlar barındırmaktadır ve bu bölgelerde yaşayan insanların çoğu coğrafi şartlardan dolayı yoksul durumdadır. Dünya üzerinde aşırı sıcak ve soğuk bölgelerin yüzölçümü 120 milyon kilometrekare iken geriye kalan ve iklim açısından daha yaşanabilir olan bölgelerin yüzölçümü 30 milyon kilometrekaredir. Yapılan araştırmalara göre, kişi başı yıllık geliri 1.000 dolardan daha az olan yoksul ülkelerin tamamı ekvatorial bölgede ya da çöllerdedir. Dünyanın en yoksul 28 ülkesinin 21 tanesi ise Afrika kıtasında yer almaktadır (İncedal, 2013: 45).

Ülkelerin dünya üzerinde yer aldıkları bölgeler de yoksulluğun önemli nedenlerinden bir tanesidir. Dünyanın hareketi, şekli, kıta ve denizlerin dağılımı, enlem konumu ve farklı yer altı kaynaklarına sahip olma durumu ülkelerin farklı coğrafi şartlara sahip olmasını sağlar. Bölgeler arasında oluşan bu farklılıklar, ülkelerin refah

düzeylerini ve dolayısıyla da yoksulluk seviyelerini doğrudan etkilemektedir. Bazı bölgeler coğrafi özelliklerinden dolayı daha az yatırım çektikleri için bu bölgelerde istihdam az, işsizlik oranı fazla olmaktadır. Bu durum yoksul kişilerin belli bölgelerde yoğunlaşmasına sebep olmakta ve bununla beraber artan işsizlik ve yoksulluk göçleri tetiklemektedir. Böylece yoksulluk hem artmakta hem de yer değiştirmektedir.

Yoksul ülkelerinin ortak özellikleri arasında sayılan bir diğer unsur olarak ulaşım sorunu gösterilebilir. Bu ülkelerde ulaşımı kolaylaştıracak nehirleri, sahilleri ya da doğal limanları bulunmamaktadır. Bu nedenle yoksul ülkelerde ulaşım maliyeti yüksektir. Örneğin, Etiyopya, Bolivya, Kırgızistan ya da Tibet' in yoksul ülke sayılmalarının nedeni olarak kara ile kuşatılmış olup ulaşım maliyetinin yüksek olduğu bölgeler arasında yer almaktadır. Ortak özelliklerinden sayılan diğer unsurlar ise, kısıtlı bütçelerinin olması ve inovasyon eksikliğinin var olmasıdır. Yoksul ülkelerde özel sektör güçlü olsa bile devletin büyümeyi destekleyecek kaynakları bulunmayabilir. Bunun nedeni ise, vergi toplanamayacak kadar devlet zayıf ve yoksul olabilir ya da devletin toplanan vergiler ile sürdürülebilir büyük borçları bulunabilir. Yoksul ülkelerdeki firmalar yeni bilimsel araştırmalarda bulunsalar bile pazarda var olan tüketicilerin çok yoksul olmasından kaynaklanan araştırma ve geliştirme yatırımlarını sürdürecek satışları gerçekleştirememektedirler. Yoksul ülkelerdeki satın alma gücünün düşük olmasının sonucu olarak firma yeniliklerin finansmanı için yeterli karı elde edememektedir (Kabaş, 2009: 69-70).

2.4. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

Yoksulluk, gelişmiş ya da gelişmemiş ülke ayırımı yapmayan küresel bir olgu olmakla birlikte kişilere, içinde bulunulan topluma, çevreye ve koşullara bağlı olarak değişebilmektedir. Yoksullukla mücadelede etkin bir politika izlenebilmesi için yoksulluk olgusunun zaman ve mekana bağlı olarak, ne gibi özellikler gösterdiğinin belirlenmesi ve ölçülmesi gerekmektedir (Cafri, 2009: 9-10). Çok boyutlu ve karmaşık bir olgu olması sebebiyle yoksulluğun ölçülmesi oldukça zordur. Yoksulluğun büyüklüğünü ve doğasını tam olarak anlayabilmek için yoksulluğu tanımlayan farklı koşulları yansıtan göstergeleri kullanarak tüm görülme şekillerinin kantitatif olarak ölçülmesi ve açığa çıkarılması gereklidir. Bu nedenle yoksulluğun ölçülebilmesi için

atılacak ilk adım, yoksul olan ile yoksul olmayana birbirinden ayıracak bir yoksulluk sınırı tanımlamaktır (İbrişim, 2008: 25).

Yoksulluk sınırı (bir diğer ifadeyle yoksulluk çizgisi), bir toplumda yoksul olanlar ile yoksul olmayanları birbirinden ayırmak için kullanılan bir kavramdır. Yoksulların yoksulluk sınırı, gelirine göre konumlarını ve kendi içlerindeki eşitsizlik düzeyini ölçmek amacıyla çeşitli ölçüler geliştirilmiştir. Bu ölçülerle çeşitli ülkelerin yoksulluk düzeylerini karşılaştırmak ve bir ülke içinde yoksulluğun zaman içindeki gelişimini izlemek mümkündür. Çok boyutlu bir kavram olan yoksulluğun ölçülmesi oldukça zordur ve tek bir doğru yöntem olduğunu söylemek mümkün değildir. Yoksulluk sınırının belirlenmesi amacıyla kullanılan birkaç yaklaşım mevcuttur (Aktaş, 2007: 61).

2.4.1. Alınması Gerekli Asgari Kalori Yaklaşımı

Besin gereksinimine dayalı yoksulluk sınırında tüm nüfus için önerilen kişi başına ortalama kalori alımının altında olan hane halkları fakir olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntemin sakıncası, tüm nüfus için aynı kalori normlarının kullanılmasıdır. Oysa aynı hane halkı içerisinde bile kişiden kişiye kalori normları farklılaşabilmektedir. Ayrıca yaş, cinsiyet ve meslek değişkenleri de, alınması gereken kalori miktarını doğrudan etkilemektedir. Farklı yaş ve cinsiyet gruplarındaki kalori ihtiyacının ulusal ağırlıklı ortalaması alınarak kişi başına kalori ihtiyacı belirlenmektedir. Bu yöntemde ağırlıklar, farklı yaş ve cinsiyet gruplarındaki nüfus oranlarıdır. Bireyin dengeli beslenmesinin günlük maliyeti çıkarılır ve buna ayrıca minimum gıda dışı harcamalar ilave edilmektedir. Gıda dışı bileşenlerin kestirimi fakirlerin harcama kalıbına dayandırılmaktadır (Erdoğan, 2002: 5).

2.4.2. Temel Gereksinimler Yaklaşımı

Temel gereksinimler yaklaşımında, bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için asgari düzeyde gıdaya, giyinmeye, barınmaya, eğitime ve sağlık hizmetlerine yapmaları gereken harcama dikkate alınmaktadır (Erdoğan, 2002:5). Yani bu yaklaşımda, alınması gerekli asgari kalori yaklaşımına ek olarak gıda dışı harcamalar da

hesaba katılmaktadır (Önder ve Şenses, 2010: 5). Bu temel maddelerin hane halkı başına düşen minimum harcama değerinin yoksulluk sınırı olarak tanımlandığı çalışmalarda, aynı mal ve hizmet yerleşim yerinden dolayı farklı fiyata sahip olduğu ve dolayısıyla satın alıcının ekonomik statüsünün de yerleşim yerinden yerleşim yerine farklılık gösterebileceği de vurgulanmaktadır (Önder ve Şenses, 2010: 5).

2.4.3. Ortalama Gelirin Yarısı Yaklaşımı

Scott (1981) ve Anand (1983) çalışmalarında, göreceli yoksulluk tanımını kullanarak, toplumda yaratılan ortalama gelirin yarısını yoksulluk sınırı olarak kabul etmektedirler. Gelirleri bu yoksulluk sınırının altında kalan kişileri ise yoksul olarak adlandırmaktadırlar. Bu yöntem günümüz yaşam koşullarına bağlıdır. Toplumda genel gelir düzeyi yüksekse, yoksulluk sınırı da yüksek bulunacaktır (Erdoğan,2002: 8).

Toplumda bulunan bireylerin gelirleri genel ortalama civarında yani kesimler arasında eşitsizliğin boyutu az ise, ortalama gelirin yarısına sahip hiç kimse çıkmayacaktır. Yani toplumda hiç yoksul bulunmayacaktır. Eğer toplumda eşitsizliğin boyutu fazla ise ortalama gelirin yarısına sahip yoksul hane halkı sayısı toplumdan ayırt edilebilecektir (Aktaş, 2007: 62-63).

2.4.4. Harcamaların Besin Gruplarına Ayrıştırılması Yöntemi

Paul (1989) çalışmasında yoksulluk sınırını hanelerin harcama düzeyine göre veren bir modeli dikkate almaktadır. Her hanenin yaş, cinsiyet ve meslek ölçütleri dikkate alınarak, bu ölçütlere göre hanenin tükettiği gıda miktarları, kalori ve besin değerlerine ayrıştırılarak bir model oluşturulmaktadır. Sonuçlar günlük alınması gerekli kalori ve besin miktarları ile karşılaştırılmakta ve sınırın altında besin tüketiminde bulunan hane halkları yoksul olarak adlandırılmaktadır. Yaş, cinsiyet ve mesleklere göre alınması gerekli besin miktarlarının ayrı ayrı irdeleyen bu yöntem, oldukça ayrıntılı bir çalışma yapmayı gerektirmektedir (Erdoğan. 2002: 9).

2.4.5. İnsani Gelişmişlik

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu'nda geliştirilen insani yoksulluk kavramı, insani gelişme ve insanca yaşam için parasal olanakların yanı sıra temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için iktisadi, sosyal ve kültürel bazı olanaklara sahip olmanın da gerekli olduğu fikrine dayanmaktadır. Bu sebeple asgari gereksinimlerden daha fazla maddi refahın söz konusu olması gerektiğini ve yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olduğunu dikkate almaktadır. Bu raporda insani yoksulluğu ölçmek için insani yoksulluk endeksi (The Human Poverty Index-HPI) geliştirilmiştir. İnsani yoksulluk endeksi yaşam süresinin kısalığı, temel eğitim hizmetlerinden mahrumiyet, kamusal ve özel kaynaklara erişememe gibi insani gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri, yoksulluğun boyutlarını ve insani gelişim dışında kalmış insanların oranını ölçmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 7).

İnsani Gelişme Endeksi'nin (İGE) hesaplanmasında, kişi başına düşen milli gelir, eğitim ve sağlık (ömür beklentisi) olarak üç temel gösterge esas alınmaktadır. Sağlık göstergesinin bileşimi, anne ve bebek ölümleri, düşük kilolu doğum oranı, içme suyuna ulaşım, kişi başına düşen doktor sayısı, sıtma, kızamık, AIDS gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadelede etkinlik gibi veriler yer almaktadır. Eğitim başlığının altında ise, kişi başına düşen eğitim yılı, okullaşma oranı, 5. sınıfa erişme oranı, eğitime ayrılan pay, kadınların eğitimi gibi konular bulunmaktadır. Kişi başına milli gelir de, ülkelerdeki fiyat farkından hareketle yerel paralarla satın alınabilen mal ve hizmetlerin dolar karşılığı hesaplanarak bulunmaktadır. Bu değerlerin toplamı '1' kabul edilmekte ve eksikliklere göre puan düşülmektedir. Değer 1'e yaklaştıkça, insani gelişmede durum iyileşmektedir (Aktaş, 2007: 64).

İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE) ise her ülkedeki insani yoksulluk oranının ölçülmesine bağlı bir göstergedir. İnsani yoksulluk endeksi değeri 40 yaşına kadar yaşam beklentisi olmayan nüfus oranı, okuma yazma bilmeyen yetişkinlerin oranı, sağlık hizmetlerine, sağlıklı içme suyuna ulaşma olanağı olmayan nüfus, beş yaş altı düşük ağırlıklı çocuk sayısı, GSYİH' dan en yoksul %20 ve en zengin %20'nin aldığı pay oranı, günlük 1\$ ve ulusal yoksulluk sınırına bağlı olarak hesaplanmış yoksulluk

sınırının altında yaşayan nüfus temel verilerine dayanarak hesaplanmaktadır (Aktaş, 2007: 65).

2.5. YOKSULLUK ÖLÇÜTLERİ

Yoksullar arasında kim daha iyi, kim en yoksul şeklinde analiz çalışması yapabilmek amacıyla, yoksulluk ölçütlerinin hesaplanmaktadır. Yoksulluk ölçütleri, yoksulluğun boyutunu belirlemek üzere özet istatistikler sunmaktadır. Yoksulluk literatüründe yaygın olarak kullanılan endeksler; kafa sayısı yoksulluk endeksi, yoksulluk açığı endeksi, Sen endeksi, Foster, Greer ve Thorbecke (FGT) yoksulluk endeksi ve çok boyutlu yoksulluk endeksidir.

2.5.1. Kafa Sayısı Yoksulluk Endeksi (Headcount Poverty Index)

Yoksulluk ölçümlerinde en yaygın kullanılan endeks, yoksulluk çizgisi altındaki kişilerin toplam nüfusa oranını gösteren kafa sayısı yoksulluk endeksidir (Şenses, 2014: 65). Yoksulluk sınırı altındaki toplam nüfusu, n ise toplam nüfusu gösterdiğinde kafa sayısı yoksulluk endeksi H , aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır:

$$H = \frac{q}{n} \quad (1)$$

Kafa sayısı yoksulluk endeksi, yoksul insan sayısını dikkate almadığı ve yoksulluk çizgisinin hemen altındaki bir kişi ile çok altındaki bir kişi arasında ayırım yapmayarak ve yoksul kitle içindeki gelir dağılımına duyarız kalarak yoksulluğun derecesini ölçmede yetersiz görülerek özellikle 1970'li yılların ortalarından sonra eleştirilmeye başlanmıştır. Sen, bu ölçütün, yoksul bir kişi daha da yoksullaştığında kafa sayısı yoksulluk endeksi artmayacaktır veya yoksul bir kişi öldüğünde bu endeks düşecektir gibi sakıncalı özelliklerine dikkat çekmiştir (Şenses, 2014: 65-66).

Kafa Sayısı Yoksulluk Endeksi, yoksulluğun derecesi ve yoksulluğun dağılımı hakkında bilgi vermemektedir. Bu ölçütten, yoksulluk sınırı altında bulunan kişi ve hane halkının oranında meydana gelen değişmelerin izlenmesinde yararlanılabilir. Bu tür bir

bilgi, yoksulluğu azaltmak amacıyla uygulamaya konulan politikaların başarılı olup olmadıklarını tespit etmek için kullanılabilir (Aktan ve Vural, 2002, 27).

2.5.2. Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index)

Yoksulluk açığı endeksi, 1971 yılında ilk kez Batchelder tarafından kullanılan, yoksulların yoksulluk sınırının üzerine çıkabilmeleri için gerekli olan ortalama gelir düzeyini belirleyen bir derinlik ölçütüdür ve aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır (Cafri, 2009: 20) :

$$I = \frac{\sum_{i=1}^q \frac{z-y_i}{q}}{z} = \sum_{i=1}^q \frac{q_i}{qz} \quad (2)$$

Bu denklemde, I: yoksulluk açığı oranını, q_i : i. hane halkının yoksulluk veya gelir açığını, Z: yoksulluk açığını, q: yoksulluk sınırının altında kalan hane halkı sayısını temsil etmektedir.

Yoksulluk açığı endeksi, yoksulluğun derinliğini ölçebilmek ve yoksulluk oranının yoksulluk sınırına olan duyarlılığını azaltabilmek için yoksulların gelirlerinin/tüketimlerinin yoksulluk sınırından uzaklığının ortalamasının yoksulluk sınırına oranı olarak tanımlanmaktadır. Bu endeks de, kafa sayısı oranı gibi yoksullar arasındaki gelir dağılımını göz ardı etmekte ve yoksulların sayısını dikkate almamaktadır (Şenses, 2014: 66).

Yoksulluk açığı endeksi; yoksulların, yoksulluk sınırının ne kadar gerisinde gelir elde etmekte olduklarını göstermektedir. Fakat, yoksullar arasındaki gelir dağılımının nasıl olduğu hakkında bilgi vermemektedir. Bu eksiklik, dağılıma duyarlı yoksulluk ölçütlerinin ortaya konmasına yol açmıştır (Cafri, 2009: 20).

2.5.3.Sen Yoksulluk Endeksi (Sen Poverty Index)

Kafa sayısı yoksulluk endeksi oranı ve yoksulluk açığı endeksi oranının zayıf yanlarından dolayı yoksulluk açığını ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını birlikte dikkate alan Sen endeksi gündeme gelmiştir. Sen endeksinin yoksulluğun ölçülmesine en önemli katkısı yoksul bir ailenin geliri düştüğünde yoksulluk endeksinin artıyor olmasıdır (Şenses,2014: 66). Yani Sen Endeksi, kafa sayısı yoksulluk oranı, gelir açığı oranı ve gini katsayısının birleştirilmesiyle oluşturulan, yoksulların sayısını, yoksulluğun boyutunu ve yoksullar arasındaki gelir dağılımı farklılıklarını dikkate alan bir ölçüttür (Aktan ve Vural, 2002: 29). Sen endeksi aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır.

$$P_s = H [I + (1 - I)G] \quad (3)$$

P_s : Sen yoksulluk endeksi

H: Kafa katsayısı yoksulluk endeksi

I: Yoksulluk açığı endeksi

G: Gini katsayısını ifade etmektedir.

Sen yoksulluk endeksi (P_s), 0 ve 1 arasında değerler almaktadır. $P_s= 0$ olması durumunda tüm hane halklarının yoksulluk sınırından daha fazla gelire sahip olduğu, $P_s= 1$ olması durumunda ise herkesin gelirinin sıfır olduğu düşünülmektedir (Cafri, 2009: 21). Herhangi bir yoksulun gelirinde bir azalma meydana geldiğinde yoksulluk ölçütünde bir artış meydana gelmektedir. Başka bir ifadeyle, yoksulların durumunda meydana gelen bir kötüleşme yoksulluk oranında yükselmelere yol açmaktadır. Diğer taraftan zengin bir kişiden yoksul kişilere gelir transferi söz konusu olursa yoksulluk ölçütünde bir azalma meydana gelmektedir. Yoksulluk ölçütü, zenginlerin gelirleri karşısında hiç bir değişiklik göstermezken sadece yoksulların durumu üzerinde odaklanmaktadır. Yoksullar arasında tam eşitsizlik durumu söz konusu olması halinde ($G=1$) endeks, kafa sayısı yoksulluk endeksine eşit olurken, yoksullar arasında tam

eşitlik olması durumunda ($G=0$) endeks, gelir açığı endeksine eşit olmaktadır (Aktan ve Vural,2002: 29).

2.5.4.Foster, Greer ve Thorbecke (FGT) Endeksi

Yoksulluk ölçütlerinden birisi de Foster, Greer ve Thornbecke (1984) tarafından geliştirilen endekstir. Foster, Greer ve Thorbecke (FGT) yoksulluk endeksi, toplam yoksulluğu değişik alt gruplara ayırıştırabilme özelliğine sahiptir. Bu endeks ile yoksul kitleler birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış değişik sosyoekonomik veya bölgesel gruplara bölünebilmektedir. Bunlara ilişkin yoksulluk oranları ayrı ayrı hesaplanabilmekte ve alt gruplara ilişkin endeksler alt grupların nüfus paylarıyla ağırlıklandırılarak toplandığında da toplam yoksulluk oranı olarak gözlenebilmektedir. Böylece, yoksulların sayısının ötesinde, yoksulluğun derinliği ve yoksulluğun değişik gruplar arasındaki göreceli yoğunluğuna ilişkin bilgilere ulaşılmaktadır (Şenses,2014: 67).

Foster, Greer ve Thorbecke yoksulluk endeksi (FGT), aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır;

$$P_{\alpha} = \frac{\left[\sum_{i=1}^q \left(\frac{z-y_i}{z} \right)^{\alpha} \right]}{n}, 0 \leq \alpha \quad (4)$$

Bu denklemde, P_{α} FGT endeksini, z yoksulluk sınırı, q yoksul hanehalkı sayısını, y_i yoksulluk sınırı altında gelire sahip olan i . hanenin gelirini ve n ise toplam hanelerin sayısını temsil etmektedir.

Foster, Greer ve Thorbecke endeksi, $\alpha = 0$ olduğunda yoksul kişi oranına, $\alpha=1$ olduğunda yoksulluk açığı oranına ve $\alpha>2$ olduğunda ise kendisine (FGT endeksine) eşit olmaktadır (İbrişim, 2008: 32).

Foster, Greer ve Thorbecke endeksi, yoksul grupların gelirlerindeki artışların diğer gruplardaki artışlara kıyasla daha fazla fayda sağlayacağı yaklaşımıyla yoksulluğa

karşı tepkinin derecesine koşut olarak artan bir yoksulluk tepkisi katsayısı içermekte ve bölüşüm sorunlarına duyarlıdır (Şenses, 2014: 67).

2.5.5. Bileşik Yoksulluk Endeksleri

Yoksulluk ölçüleriyle ilgili öne çıkan eğilimlerden biri de çok boyutlu bir kavram olan yoksulluğun tek bir kıstas bazında ölçülemeyeceği, bu noktadan hareketle gelir ve tüketim harcamalarına ilişkin verilerin başta sağlık ve eğitim olmak üzere diğer sosyo ekonomik göstergelerle desteklenmesi ve bu kıstaslardan bir kaçının birlikte kullanılarak bileşik göstergeler oluşturulmasıdır. Yoksulluğu çeşitli boyutlarıyla değerlendirebilmek için örneğin, gelir ve tüketim verilerinin, eğitim ve sağlık hizmetleri, fiziksel özrürlük ve engellilik gibi yoksulluktan çıkışı güçleştiren kişisel özelliklere ilişkin göstergelerle bir arada, tek bir endekste birleştirilmesi gerekir (Şenses, 2014: 99).

Çok boyutlu bir kavram olan yoksulluğun yapılan tanımına göre kullanılan göstergelerde büyük farklılıklar görülmektedir. Bu göstergeler arasında en çok kullanılanları bebek ölüm oranları, doğumda yaşam beklentisi, ilk ve ortaokulda okullaşma oranları, güvenli içme suyuna, kamu mallarına ve ortak mülkiyet kaynaklarına erişim, işsizlik oranı, asgari ücret düzeyi gibi daha somut göstergelere de yer verilmektedir (Şenses, 2014: 100).

Bileşik yoksulluk endekslerinin genel yapısı aşağıdaki gibidir:

$$W_i = \sum_{j=1}^k w_j C_{i,j} \quad i= 1, \dots, n \quad (5)$$

Burada w_j ağırlık, C_{ij} ise i ülkesinin j 'inci parçasıdır. Her parça (C_{ij}) refah boyutunda (sağlık, eğitim, gelir vs.) bir kazanımı ölçmektedir. Çoğu bileşik endeks sağlık, eğitim ve gelir boyutlarında ortak parçaları kullanarak bu alanlarda elde edilen kazanımları göstermektedir (Kabaş, 2009: 29-30).

2.5.6. İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen ve 1990 yılından beri kullanılmakta olan İnsani Gelişme Endeksi (İGE), iyi ve uzun yaşam, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standardı esasına dayalı bir insani gelişme tanımından yola çıkarak gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden oluşmaktadır. Bu endeks, sosyo ekonomik göstergeleri ekonomik büyüme ile ilişkilendirmekte, gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkelerin durumlarını birlikte izleyerek uluslararası kıyaslamalar yapılabilmesine olanak sağlamaktadır (Şenses, 2014: 100).

İnsan gelişiminin bir özet ölçüsü olan insani gelişme endeksi (İGE), insan gelişiminin en temel üç boyutunda bir ülkenin ulaştığı ortalama değerleri göstermektedir. Bu üç temel unsur (Kabaş, 2009: 30):

- 1) Doğumda yaşam beklentisiyle ölçülen uzun ve sağlıklı bir yaşam,
- 2) Yetişkin okur-yazarlık oranı(ağırlığı 2/3) ve ilk, orta ve yükseköğretim bileşik okullaşma oranı(ağırlığı 1/3) ile ölçülen bilgi düzeyi,
- 3) Satın alma gücü paritesine göre hesaplanan kişi başına düşen GSYİH ile ölçülen iyi yaşam standardıdır.

İnsani Gelişme Endeksi hesaplanmadan önce bu üç boyut(kapasite) için endeks bulunmalıdır. Yaşam beklentisinde, eğitimde ve GSYİH'da endeksler hesaplamak için Tablo 2'de görülen maximum ve minimum değerler seçilir. Aşağıda belirtilen (6) no'lu formülle hesaplanan her endeks sıfır ile bir arasında değer almaktadır.

$$\text{Endeks} = (\text{Gerçekdeğer} - \text{Mindeğer}) / (\text{Maxdeğer} - \text{Mindeğer}) \quad (6)$$

Tablo 2: İGE Hesaplamasında Kullanılan Max. Ve Min.Dğerleri

	Maksimum değer	Minimum değer
Doğumdan yaşam beklentisi	85	25
Yetişkin okur-yazarlık oranı	100	0
Bileşik okullaşma oranı	100	0
Kiři bařına dűřen GSYİH (SGP ABD \$)	40.000	100
KAYNAK: Kabaş, 2009: 31		

Sonra İGE  endeksin (yaşam beklentisi endeksi, eğitim endeksi, GSYİH endeksi) toplamı alınarak hesaplanmaktadır (Kabaş, 2009: 31).

$$\text{İGE} = 1/3 (\text{yaşam beklentisi endeksi}) + 1/3 (\text{eğitim endeksi}) + 1/3 (\text{GSYİH endeksi}) \quad (7)$$

İnsani Geliřme Endeksinin hesaplamasında kullanılan değişkenler ve yöntem zaman içinde değişim göstermiştir. 2011 yılı İnsani Geliřme Raporu'nda insani gelişme endeksi, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve makul bir yaşam standardı boyutlarıyla insani gelişmeyi ölçmeyi amaçlamaktadır. Uzun ve sağlıklı yaşam, doğumda yaşam beklentisi göstergesiyle, bilgiye erişim, ortalama yetişkin eğitim sűresi ve okullaşma oranı göstergeleri ile makul bir yaşam standardı ise kiři başına GSYİH verisi kullanılarak llmektedir. Ele alınan  boyuta ilişkin hesaplanan alt endeksler geometrik ortalamaları alınarak birleştirilmekte ve İGE değerine ulaşılmaktadır (Doęan, 2014: 18-19).

Tablo3: İGE ile Önceki Yıllardaki İGE Arasındaki Farklar

Boyutlar	1990-2009	2010-2012
Temel bileşenleri	<ul style="list-style-type: none">• Uzun ve sağlıklı bir yaşam (sağlık)• Bilgiye erişim (eğitim)• İnsanca bir yaşam (gelir)	<ul style="list-style-type: none">• Uzun ve sağlıklı bir yaşam (sağlık)• Bilgiye erişim (eğitim)• İnsanca bir yaşam (gelir)
Temel bileşenleri ölçmek için kullanılan değişkenler	<ul style="list-style-type: none">• Doğumda beklenen ortalama ömür• Yetişkinlerde okur-yazarlık oranı• Brüt okullaşma oranı• Satın alma gücü paritesine göre uyarlanmış Gari Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)	<ul style="list-style-type: none">• Doğumda yaşam beklentisi (yıl)• Beklenen eğitim (okullaşma) yılı• Ortalama eğitim (okullaşma) yılı• Kişi başına gayri safi milli hasıla (PPP ABD \$)
Kaynak: Doğan ve Tatlı, 2014: 103.		

Tablo 3 incelendiğinde, 2010 yılında yenilenen İnsani Gelişme Endeksinin, yaşam standardı (gelir) ve eğitimi ölçmek için kullanılan ölçütler farklılaşmıştır. Buna göre eğitim; (a) 25 yaş ve üzeri kişilerin hayatı boyunca aldıkları eğitim yıllarının ortalaması olan yetişkin eğitiminin ortalama yılı ve (b) yaşa bağlı okula kayıt oranlarının mevcut şekilde kalması halinde, okula başlama yaşındaki bir çocuğun öğrenim hayatının toplam yıl sayısını gösteren okula başlama yaşındaki çocukların beklenen okullaşma yılı göstergeleri ile ölçülmeye başlanmıştır. Yaşam standardı (gelir) ise daha önce Satınalma Gücü Paritesine (SGP) göre uyarlanmış kişi başı GSYH (ABD \$) olarak hesaplanırken, 2010 yılındaki İGE’de SGP’ye göre uyarlanmış kişi başı GSMH (ABD \$) olarak hesaplanmaya başlanmıştır (Doğan ve Tatlı, 2014: 103).

Endeks değeri “0–1” arasında değişen değerler almaktadır. Endeks değerlerine göre ülkeler, çok yüksek insani gelişme, yüksek insani gelişme, orta insani gelişme ve düşük insani gelişme düzeyindeki ülkeler olarak 4 gruba ayrılmaktadır (Doğan, 2014: 19). UNDP’ye göre endeks değeri, “0-0,479” arasında olan ülkeler düşük insani kalkınma düzeyine, “0,480-0,670” arasında olan ülkeler orta insani kalkınma düzeyine, “0,671-0,780” arasında olan ülkeler yüksek insani kalkınma düzeyine ve “0,781-1” arasında olan ülkeler ise çok yüksek insani kalkınma düzeyine sahiptir (Doğan ve Tatlı, 2014: 105).

2.5.7. İnsani Yoksulluk Endeksleri (Human Poverty Indexes)

İnsani Gelişme Endeksinin yanı sıra, UNDP 1996 yılında öne sürdüğü yapabilirlikten yoksunluk ölçütünün ardından, 1997 yılı raporunda İnsani Yoksulluk Endeksini (İYE) geliştirmiştir (Doğan, 2014: 17). İnsani yoksulluk endeksi (İYE), İGE'den farklı olarak sağlanan gelişmenin dağılımını ve geriye kalan yoksulluğun miktarını yansıtmayı amaçlamakta ve ekonomik kaynaklara erişim derecesinin göstergesi olarak kaliteli su kaynaklarına erişim ve çocukların beslenme düzeyini ön plana çıkarmaktadır (Şenses, 2014: 102-103).

İnsani Yoksulluk Endeksinde yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan göstergeler ise aşağıdaki gibidir (Kabaş, 2009: 31-32):

P_1 = Doğumda yaşam beklentisi 40 yaşından daha az olanların oranı,

P_2 = Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı,

$P_{3.1}$ = Sağlık hizmetlerine ulaşamayanların oranı,

$P_{3.2}$ = Temiz suları bulunmayanların oranı,

$P_{3.3}$ = Beş yaşından küçük olup normal ağırlığından az olan çocukların oranı,

P_3 = İyi bir yaşam standardına sahip olmayanların oranıdır.

Buradaki P_3 değeri; $P_3 = (P_{3.1} + P_{3.2} + P_{3.3}) / 3$ şeklinde hesaplanmaktadır. İYE ise aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır.

$$\text{İYE} = \left[\frac{1}{3} (P_1^\alpha + P_2^\alpha + P_3^\alpha) \right]^{1/\alpha} \quad (8)$$

$\alpha=1$ olduğunda İYE üç boyutun ortalaması olmaktadır. α büyüdükçe en büyük yoksunluklara sahip boyutlara daha büyük ağırlık verilmektedir. İYE-1, $\alpha=3$ için gelişmekte olan ülkelerin verilerine uygulanmaktadır (Kabaş, 2009: 32).

Ülkeler arasındaki farklılıklar göz önüne alınarak İnsani Yoksulluk Endeksinin ikinci versiyonu (İYE2) geliştirilmiştir. Bu versiyonda gelişmiş ülkelerde yoksulluk

ölçütü olarak göreceli yoksulluk oranı ve toplumsal yaşamdan dışlanma göstergesi olarak da uzun dönem işsizlik oranını birlikte dikkate alınmaktadır (Şenses, 2014: 102-103). İYE-2 hesaplanırken kullanılan kapasiteler ve göstergeler aşağıdaki gibidir (Kabaş, 2009: 32-33):

1) Uzun ve sağlıklı bir yaşam: Erken yaşta ölüm riski, doğumda 60 yaşına kadar yaşamama beklentisi ile ölçülmektedir.

2) Bilgi düzeyi: Okuma ve iletişim dünyasından kopuş, okuryazarlık becerilerinden yoksun olan yetişkinlerin (16-65 yaş arası) oranı ile ölçülmektedir.

3) İyi bir yaşam standardı: Yoksulluk sınırının (medyan hanehalkı harcanabilir gelirinin % 50'si) altında kalan insanların sayısı ile ölçülmektedir.

4) Sosyal dışlanma: Uzun süreli işsizlik oranıyla (12 ay ve daha uzun) ölçülmektedir.

2.5.8. Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (Gender Development Index)

Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (TBGE), İnsanî Gelişme Endeksi ile aynı boyutları ve göstergeleri kullanmakta fakat erkek ile kadın arasındaki eşitsizlikleri değerlendirmektedir. Bu anlamda, İnsanî Gelişme Endeksinin kadın eşitsizliğini ölçen versiyonu da diyebiliriz. Temel insani göstergeler bakımından cinsiyet arası farklılık (disparity) ne kadar büyükse ülkenin TBGE' nin, İGE' ye göre o derece düşük olduğu söylenebilir (Tireli, 2009: 37). Bir ülkede cinsiyet eşitsizliği arttığı zaman TBGE değerleri küçülmektedir. Aslında, TBGE, İGE' nin cinsiyet eşitsizliğine göre ayarlanmış halidir (Kabaş, 2009: 33).

TBGE hesaplanırken, doğumda yaşam beklentisi ile ölçülen uzun ve sağlıklı bir yaşam, yetişkin okur-yazarlık oranı ve bileşik okullaşma oranıyla ölçülen bilgi düzeyi ve satın alma gücü paritesine göre hesaplanan gelir ile ölçülen iyi bir yaşam standardı göstergeleri kullanılmaktadır (Kabaş, 2009: 33).

2.5.9. Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (Gender Empoverment Measure)

Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (TBYE), kadınların politik ve ekonomik hayatta aktif bir rol alıp almadığını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ekonomik ve politik hayat, karar alma sürecine katılım gibi kilit alanlarda cinsiyet eşitliğine yoğunlaşmaktadır. Bu gösterge parlamento, yasama organları, üst düzey kamu görevlileri, yöneticiler, profesyonel ve teknik işçiler gibi alanlarda kadınların yüzdesine bakmakta, kazanılmış gelir farklılığı gibi ekonomik bağımsızlığı yansıtan göstergeleri irdelemektedir. İGE'den farklı olarak seçilmiş bazı alanlardaki fırsat eşitsizliğini analiz etmektedir (Tireli, 2009: 105- 106).

2.5.10. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi

2010 yılı raporunda ise yeni bir yoksulluk ölçüm yöntemi olarak Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) tanıtılmıştır. Yeni raporlarda İnsani Yoksulluk Endeksi yerine bu endeks yayımlanmaktadır. Oxford Poverty& Human Development Initiative (OPHI) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen bu yeni endeks ile yoksulluğun “yoksunluklar” temelinde hesaplanması amaçlanmıştır (doğan, 2014: 20). Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) aynı zaman zarfında insanların yüz yüze kaldığı ciddi yoksunlukları göstermek için tasarlanan yeni bir ölçüdür. ÇBYE çok boyutlu yoksunluğun hem etkisini hem de yoğunluğunu (insanların aynı anda kaç yoksunluk yaşamakta olduğu) yansıtmaktadır. Bu ölçü yoksulluk içerisinde yaşayan insanların kapsamlı bir resmini çıkarmak amacıyla kullanılabileceği gibi hem ülkeler ve bölgeler arasında ve dünya çapında hem de etnik grup, kırsal/kentsel konumlar ve diğer kilit hane halkı ve toplum özellikleri açısından ülkeler içinde karşılaştırmaya olanak vermektedir. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi, kendi türünün ilk küresel ölçüsünü ortaya koymak için teori ve verilerdeki son zamanlarda görülen ilerlemeleri kullanmakta ve geleneksel gelire dayalı yoksulluk ölçülerini de tamamlar niteliktedir (UNDP, 2015: 1).

Bireylerin yoksunlukları hane halkı bazında, sağlık, eğitim ve yaşam standardı başlıkları altında verilen 10 temel göstergeye ait, hane halkları anketlerinden elde edilen

ham veriler kullanılarak hesaplanmaktadır. Bu endeksteeki her alt başlık ve alt başlıklara ait göstergeler kendi aralarında eşit ağırlıklandırılmaktadır. Çok boyutlu yoksulluğun tespitinde kullanılan yoksunluklar ve endeksteeki ağırlıkları aşağıdaki gösterildiği şekildedir (Alkire ve ark., 2011: 4):

1. Eğitim (1/3)
 - 1.1. Eğitim Süresi (1/6)
 - 1.2. Çocukların Eğitime Devamı (1/6)
2. Sağlık (1/3)
 - 2.1. Çocuk Ölümlülüğü (1/6)
 - 2.2. Beslenme (1/6)
3. Yaşam Standardı (1/3)
 - 3.1. Elektrik (1/18)
 - 3.2. Kanalizasyon (1/18)
 - 3.3. Temiz İçme Suyu (1/18)
 - 3.4. Konut Zemini (1/18)
 - 3.5. Mutfakta Kullanılan Yakıt Türü (1/18)
 - 3.6. Varlıklar (1/18).

Bu yoksunluk göstergeleri kullanılarak toplumda çok boyutlu yoksul insanların toplam nüfus içindeki oranı ve yoksulların yaşadıkları yoksunluğun ortalama derinliği bulunmaktadır. Bu iki değerin çarpımı ise ÇBYE değerini vermektedir. 2015 İnsani Gelişme Raporu'nda (İGR) toplamda 5 milyar nüfusa (toplam dünya nüfusunun %75'i) sahip 101 gelişmekte olan ülke için tahminler sunulmaktadır. 2005 ve 2014 yılları arasında araştırma kapsamındaki ülkelerde yaşayan yaklaşık 1,5 milyar insanın (toplam nüfusun %29'u) çok boyutlu yoksulluk içinde yaşadığı anlaşılmaktadır (UNDP, 2015: 1).

2.6. DÜNYA'DA YOKSULLUĞUN BOYUTLARI

Yoksulluk dünya genelinde önemli sorunlardan biridir. Bu sebeple ülkeler, ulusal boyutta yoksulluk sınırlarını ve yoksul fertlerini ortaya koymaya yönelik çalışmalara girişmişlerdir. Ülkeler arasında yoksulluğun boyutunu ortaya çıkarma konusunda, Dünya Bankası'nın az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde yaptığı çalışmalara rastlanmaktadır. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) çerçevesinde hazırlanan İnsani Gelişme Raporunda da, dünya ülkeleri arasındaki gelişmişlik farklılıklarını ve yoksulluğun boyutunu veren sonuçlar yer almaktadır (DPT, 2001: 108).

Dünya Bankası yoksulluk kavramını daha çok parasal gelir açısından değerlendirmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 67). Dünya Bankası'nın satın alma gücü paritesine göre hesaplanan günlük 1,25 dolar ya da 2 doların altında gelire hayatını sürdürmek zorunda kalan insanları yoksul olarak kabul eden yönteminin genelde kabul gören yöntem olduğu söylenebilir. Bu yöntemle göre günlük 1,25 dolar, açlık sınırını ifade etmektedir. Bu sınır sadece insanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari gıda ihtiyacını belirlemektedir. 2 dolarlık seviye ise temel ihtiyaçlar olarak ifade edilen sadece gıda değil, aynı zamanda ısınma, giyinme, bir hanede oturma, kısacası asgari toplumlaşma hakkına sahip olmanın en düşük düzeyini göstermektedir (Memiş, 2014: 149).

Dünya bankası verileriyle dünyada yoksulluğun dağılımı bölgesel olarak, 1,90\$ ve 3,10\$ yoksulluk sınırlarına göre tablo4'de gösterilmektedir.

Tablo 4: Dünyada Yoksulluk Oranları

Bölge	1981	1984	1987	1990	1999	2002	2005	2008	2010	2012
Avrupa ve Orta Asya *	1,95	1,89	7,81	6,21	5,46	3,1	2,78	2,11
Latin Amerika ve Karayipler*	23,87	27	20,28	17,79	13,87	13,17	9,9	7,12	6,45	5,58
Doğu Asya Ve Pasifik *	80,6	70,14	58,68	60,56	37,45	29,19	18,61	14,96	11,21	7,21
Orta Doğu ve Kuzey Afrika *	..	8,35	8,44	5,98	4,17	..	3,34	2,7
South Asia	58,09	55,25	54,08	50,63	..	40,78	34,95	32,06	27,21	18,75
Sahra-altı Afrika *	56,75	57,96	57,05	50,46	47,81	46,11	42,65
Dünya	44,3	41,16	37,25	37,1	29,08	26,29	21,59	18,65	16,27	12,73
Avrupa ve Orta Asya *	8,69	7,85	19,56	14,28	11,61	7,32	7,05	6,24
Latin Amerika ve Karayipler*	38,02	42,22	33,63	30,83	26,2	25,81	20,33	15,38	13,8	11,96
Doğu Asya Ve Pasifik *	93,27	90,36	85,26	83,86	65	55,11	43,08	35,33	28,9	22,23
Orta Doğu ve Kuzey Afrika *	..	29,56	30,05	24,9	20,27	..	18,46	16,03
Güney Asya	85,44	84,08	83,6	81,76	..	75,14	70,26	67,88	63,62	54,5
Kaynak: Word Bank										
* (excluding high income) yüksek gelirliler hariç veriler kullanılmıştır										

Dünya Bankası'nın 2012 yılı verileriyle, günlük 1,90\$ altında gelire yaşayanlar, Sahra Altı Afrika'da (42,65) ve Güney Asya'da (42,65) yoğunlaşmıştır. Bu sınıra göre 2012 yılı verileriyle yoksulluk seviyesinin en düşük olduğu bölgeler ise Avrupa ve Merkez Asya'da (2,11) ülkeleridir. 2012 yılı verileriyle, günlük 3,10\$ altında gelire yaşayanlar, Güney Asya (54,5), Doğu Asya ve Pasifik'te (22,23) yoğunlaşmıştır. Bu sınıra göre 2012 verileriyle yoksulluk seviyesinin en düşük olduğu bölgeler ise 6,24 yoksulluk oranıyla Avrupa ve Merkez Asya ülkeleridir. Bu veriler ışığında her iki sınıra

göre de yoksulluğun en yaygın görüldüğü bölge Güney Asya iken, yoksulluğun en düşük olduğu bölgenin ise Avrupa ve Merkez Asya olduğu görülmektedir.

Tablo5: Dünyada Farklı Yoksulluk Seviyeleri (2005 Yılı Satın Alma Gücü Paritesine Göre)

Bir Günde elde edilebilir (\$)	Dünya nüfusu		
		Kişi sayısı (milyon)	Nüfus (%)
1 \$	1\$'dan az	880	14
	1\$'dan çok	5.580	86
1,25 \$	1,25 \$'dan az	1.400	22
	1,25 \$'dan çok	5.060	78
1,45 \$	1,45 \$'dan az	1.720	27
	1,45 \$'dan çok	4.740	73
2\$	2\$'dan az	2.600	40
	2\$'dan çok	3.860	60
2,5 \$	2,5 \$'dan az	3.140	49
	2,5 \$'dan çok	3.320	51
10 \$	10 \$'dan az	5.150	80
	10 \$'dan çok	1.310	20

Kaynak: Hasan Memiş, "Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi", Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, 2014,s.150.

Bir günde dolar cinsinden elde edilen gelir dikkate alınarak dünyada farklı yoksulluk seviyeleri tablo5'te gösterilmektedir. Bu tabloya göre; 1\$'ın altında gelire sahip olanlar dünya nüfusunun % 14'ü iken 1\$'ın üzerinde gelire sahip olanlar ise dünya nüfusunun %86'dır. Yoksulluk sınırı 1,25 olarak kabul edildiğinde bu sınırın altında kalanlar dünya nüfusunun %22'si, yoksulluk sınırı 1,45 kabul edildiğinde bu sınırın altında kalanlar dünya nüfusunun %27'si, 2\$'lık yoksulluk sınırının altında kalanlar dünya nüfusunun %40'ı olduğu görülmektedir. Mutlak yoksulluk sınırı olarak kabul edilen 1,25\$'lık seviyeden, 2\$'lık yoksulluk sınırına çıkıldıkça yoksul nüfusun da arttığı açıkça görülmektedir.

Tablo 6'da ise 2015 yılı verileriyle, dünyanın en zengin ve en fakir ülkelerine ait ülkelere ait kişi başına düşen gelirler görülmektedir.

Tablo6: 2015 Yılı İçin Kişi Başına Düşen Gelir Bakımından Dünyanın En Zengin Ve En Fakir Ülkeleri (Kişi Başına Düşen GSYİH (\$), 2010 Satın Alma Gücü Paritesi İle)

Zengin Ülkeler	Kişi başına milli gelir\$	Fakir ülkeler	Kişi başına milli gelir\$
Norveç	89741,21	Togo	554,7796
İsviçre	75550,82	Mozambik	509,7749
Danimarka	58207,9	Sierra Leone	497,8851
İrlanda	56053,73	Malavi	494,4141
Avustralya	54717,71	Guinea	417,0966
Singapur	51855,08	kongo, Dem. cum.	384,5068
Abd	51486,01	Niger	383,8307
Kanada	50000,56	Liberya	368,2574
Finlandiya	45288,63	Orta Afrika Cumhuriyeti	282,6412
Hong Kong	36117,08	Burundi	209,6564

Kaynak: World Bank, World Development Indicators

Tablo6'dan anlaşıldığı üzere en yoksul ülkelerinde kişi başına düşen GSYİH 1000\$'ın altındadır. Dünya bankası verilerine göre 2015 yılı itibariyle dünyanın en yoksul ülke sıralamasında kişi başına düşen GSYİH oranı en düşük olan 209\$ ile Burundi yer almaktadır. Yine 2015 yılı dünya bankası verilerine göre dünyanın kişi başına düşen GSYH oranı en yüksek olan ülke ise 89741\$ ile Norveç'tir. Dünyanın en yoksul en zengin ülkesi arasında ki kişi başına düşen GSYİH rakamlarına bakıldığında aradaki inanılmaz fark göze çarpmaktadır. Bu durum dünyadaki gelir adaletsizliğini gözler önüne sürerken, yoksulluğun ne kadar önemli bir boyutta olduğunu kanıtlamaktadır.

Yoksulluğun dünya çapında ulaştığı boyutlar gelir yoksulluğu bağlamında giderek azalma eğiliminde olsa da yoksulluk hala çok büyük boyutlarda yaşanmaktadır. Ayrıca yoksulluk sadece gelir yoksulluğu olarak değil insani yoksulluk olarak da birçok kişiyi etkilemektedir. Dünya'nın pek çok yerinde insanların gelir azlığından ziyade temel sağlık imkânlarına ulaşamama, sağlıklı içme suyuna sahip olmama ve yetersiz beslenme gibi sorunlarla karşı karşıya olduğu söylenebilir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programına göre ise yoksulluk, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan (hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık) mahrum olma şeklinde tanımlanarak

kavramın sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesi engellenmiştir. Aynı zamanda bu kavram çok boyutluluğu da içermektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 67).

UNDP tarafından geliştirilen İnsani Gelişme Endeksi (İGE), iyi ve uzun yaşam, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standardı esasına dayalı bir insani gelişme tanımından yola çıkarak gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden oluşmaktadır (Şenses, 2014: 100). Endeks değeri “0–1” arasında değişen değerler almaktadır. Endeks değerlerine göre ülkeler, çok yüksek insani gelişme, yüksek insani gelişme, orta insani gelişme ve düşük insani gelişme düzeyindeki ülkeler olarak 4 gruba ayrılmaktadır (Doğan, 2014: 19). UNDP’ ye göre endeks değeri, “0-0,479” arasında olan ülkeler düşük insani kalkınma düzeyine, “0,480-0,670” arasında olan ülkeler orta insani kalkınma düzeyine, “0,671-0,780” arasında olan ülkeler yüksek insani kalkınma düzeyine ve “0,781-1” arasında olan ülkeler ise çok yüksek insani kalkınma düzeyine sahiptir. Yani İnsani Gelişme Endeksi oranı 1’e yaklaştıkça, gelişmişlik düzeyinin daha yüksek olduğundan söyleyebiliriz (Doğan ve Tatlı, 2014: 105).

Yoksulluğu, İnsani Gelişme Endeksi ile ölçen Birleşmiş Milletler 2017 İnsani Gelişme Raporu’na göre; insani gelişmişlik açısından ülkeler Tablo 7’ de gösterilmektedir.

Tablo 7: İnsani Gelişmişlik Açısından Ülkeler

Çok Yüksek İnsan Gelişimi	Yüksek İnsani Gelişim	Orta İnsan Gelişimi	Düşük İnsani Gelişim
Norveç	İran	Filipinler	Solomon Adaları
İsviçre	Palau	Güney Afrika	Paua Yeni Gine
Avusturalya	Seyşeller	Mısır	Suriye Arap Cumhuriyeti
İrlanda	Kosta Rika	Endonezya	Zimbabve
Almanya	Türkiye	Viet Nam	Nijerya
İzlanda	Mauritius	Bolivya	Ruanda
Hong Kong, Çin	Panama	Filistin	Lesotho
İsveç	Sırbistan	Irak	Moritanya
Kaynak: UNDP, İnsani Gelişme Endeksi (HDI) 2017 Yılına Ait Veriler			

Tablo 8’de ise 2017 İnsani Gelişme Raporu’na göre; insani gelişmişlik açısından dört gruba ayrılan ülkelerin 2010-2017 yıllarına ait gelişmişlik değerleri yer almaktadır.

Tablo 8: İnsani Gelişim Grupları

Yıllar	2010	2012	2014	2015	2016	2017
Çok Yüksek İnsani Gelişim	0,873	0,880	0,887	0,890	0,892	0,894
Yüksek İnsani Gelişim	0,718	0,732	0,745	0,750	0,754	0,757
Orta İnsani Gelişim	0,596	0,613	0,627	0,634	0,641	0,645
Düşük İnsani Gelişim	0,472	0,486	0,495	0,498	0,501	0,504

Kaynak:UNDP, İnsani Gelişme Endeksi (HDI) 2010-2017 Yıllara Ait Veriler

Tablo 8’de görüldüğü gibi yüksek gelir ve yüksek gelişmişlik düzeyine sahip olan ülkelerden oluşan çok yüksek insani gelişim grubundaki ülkelerin endeks oranı 1’e daha yakınken, gelişim grubundaki sıralama düştükçe endeks oranının da düştüğü görülmektedir.

Günümüzde dünya nüfusunun %10’u toplam dünya gelirinin %70’ten fazlasını elde etmektedir. Yoksullukla birlikte ülkeler ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin boyutları da giderek artış göstermektedir. Ortalama olarak yoksul ülkeler zengin ülkelerden daha yavaş bir büyüme oranına sahip olduğu için ülkeler arasındaki gelir uçurumu giderek derinleşmektedir. 1960 yılında en zengin 20 ülkenin geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinden 18 kat fazla iken, 1995 yılında bu oran 37 kat ile iki katına çıkmıştır. İnsanlığın dörtte birini oluşturan sanayileşmiş kesim, dünya zenginliğinin %85’ine sahip olduğu görülmektedir (Türk ve Ünlü, 2016: 95-96).

Bahsedilen bu rakamlar dünya çapındaki eşitsizliğin ve yoksulluğun ne kadar büyük boyutlarda yaşandığını açık bir şekilde anlatmaktadır. Elbette ki gerek gelir yoksulluğu, gerekse insani yoksulluk az gelişmiş ülkelerde diğer ülkelere nazaran çok daha yaygın olarak görülmekte ve yoksulluğun etkileri de az gelişmiş ülkelerde çok daha yıkıcı olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

3.1. KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Küreselleşme, özellikle 1980’li yılların sonları ve 1990’lı yılların başlarından itibaren dünyada yaygın olarak kullanılan çok boyutlu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmenin ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel boyutları vardır. Küreselleşme ile ilgili ortak bir tanım oluşturulamadığı gibi, bu konuda fikir birliğine de varılamadığı görülmektedir. İster gelişmiş, isterse az gelişmiş olsun, ülkeler çeşitli konularda küreselleşme sürecinden etkilenmektedirler. Bu konulardan biri de yoksulluktur. Kimilerine göre küreselleşme, dünyada yoksulluğu azaltan, kimilerine göre de arttıran bir süreç olarak kabul edilmektedir (Memiş, 2014: 144-145).

Küreselleşme savunucularına göre, küreselleşme çağdaşlaşma ve gelişmeyi ifade eder ve bununla beraber önüne geçilemeyecek ve önüne geçilmemesi gereken desteklenmesi gerekli bir süreçtir. Onlar, küreselleşme sürecinin uluslararası ticareti ve yatırımları yaygınlaştıracığını, ülkelerin hızlı büyümesi için önemli fırsatlar sunacağını ve dünya refahını sağlayacağını ileri sürmektedirler (Memiş, 2014: 146). Bu iyimser bakış önderliğini daha çok WTO, IMF ve WB gibi uluslararası kuruluşlar yapmaktadırlar. 1980 sonrası ortaya çıkan neo-klasik iktisadi düşünce; küreselleşmeyle birlikte serbest piyasa koşullarının dünyaya hakim olmasının yaşanan krizlere en iyi reçete olacağını belirtmektedirler. Uluslararası kuruluşlarla paralel düşünen ve Dünya Ticaret Örgütü ve Dünya Bankasının çalışma raporlarında ön plana çıkan bazı ekonomistler, küreselleşme sonucu ticaret ve bununla birlikte gelirin artacağını ve bu durumunda gelişmekte olan ülkelerin zenginlik pastasından pay almalarını kolaylaştıracağını savunmaktadırlar (Ataş, 2006: 2).

İyimser düşüncelerin temel kaynağı David Ricardo’nun “Mukayeseli Üstünlükler Teorisi”dir. 1978 yılında GATT (Gümrük tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması) yetkilileri, “bu teorinin serbest ticaretin bugün de tek doğrulayıcı olarak kaldığını belirtmişlerdir (Ataş, 2006:2).

Kısacası küreselleşmenin yoksulluğu azaltacağını savunanlara göre, küreselleşme çağdaşlaşma ve gelişmeyi ifade eder ve bununla beraber önüne geçilemeyecek ve önüne geçilmemesi gereken desteklenmesi gerekli bir süreçtir. Onlar, küreselleşme sürecinin uluslararası ticareti ve yatırımları yaygınlaştıracığını, ülkelerin hızlı büyümesi için önemli fırsatlar sunacağını, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılıkları azaltacağını ve dünya refahını sağlayacağını ileri sürmektedirler (Memiş, 2014: 146).

Çok boyutlu bir kavram olan küreselleşmenin tanımı konusunda bir fikir birliği olmadığı gibi yoksulluk üzerindeki etkileri de tartışmalıdır. Küreselleşme taraftarlarının aksine küreselleşme karşıtları küreselleşmeyi yoksulluğu daha da derinleştiren bir süreç olarak görmektedirler. Yani küreselleşmenin yoksulluğu arttırdığını savunanlar, küreselleşme taraftarlarının iyimser tezinin tam tersine karamsar bir görüşe sahiptirler. Onların küreselleşme konusundaki bu karamsar öngörüsü, Prebisch-Singer tezi olarak da ifade edilen görüştür. Bu görüşe göre, ticaret hadleri sürekli olarak birincil mal üretenlerin aleyhine gelişmektedir ve bu sebeple karşılaştırmalı üstünlükler doğrultusunda birincil mal ihraç eden ekonomilerin dış rekabete açılması sonucunda kazançlı olması, katma değer yaratabilmesi şüphelidir (Baş, 2009: 58).

Onlar, küreselleşme sonucunda ortaya çıkan büyümenin toplumun tüm kesimleri tarafından hissedilen bir süreç olmadığını ve dağılımdaki eşitsizliğin toplumsal gelir dağılımındaki eşitsizliği daha da arttırarak yoksulluğu arttıracığını ileri sürmektedirler (Yanar ve Şahbaz, 2013: 56).

IMF, WB ve WTO'nun küreselleşmenin temel aktörleri olduğu söylenebilir. Küreselleşmenin yoksullaştırdığını savunanlar, bu kuruluşlar tarafından önerilen ya da dayatılan ekonomi politikaları birbirini tamamlayan ve aynı amaca hizmet eden uygulamalar olarak nitelendirmektedir. Onlar, bu uygulamaların genel anlamda gelişmiş ülkelerin çıkarları doğrultusunda şekillendiği, dolayısıyla yoksulluğu etkilediği ifade etmektedirler (Memiş,2014: 152).

Kısacası küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisi konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bu çalışmada yoksulluk ve küreselleşme arasındaki ilişki popülasyon büyümesi ve kişi başı GSYİH değişkenleri kontrol edilerek 1990-2014 yılları için tespit edilmeye çalışılmıştır. 1980-1990 yılları arasındaki yoksulluk verilerine ulaşılamadığı

için analize dahil edilmemiştir. Yoksulluk, İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index-HDI) aracılığıyla, küreselleşme KOF küreselleşme endeksi ile ölçülmüştür. İnsani Gelişme Endeksi ve KOF Endeksi arttıkça sırasıyla yoksulluk azalmakta ve küreselleşme artmaktadır. Analizde Birleşmiş Milletlerin ayrımı temel alınarak ülkeler az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş olarak üçe ayrılıp incelenmiştir.

3.2. LİTERATÜR TARAMASI

Küreselleşmenin yoksulluğa etkileri oldukça tartışmalı bir konudur. Küreselleşmenin yoksulluk üzerinde etkisi olmadığını düşünenlerin yanında, küreselleşme yanlılarına göre, küreselleşme süreci gelir adaletini sağlarken yoksulluğu azaltmaktadır. Buna karşın küreselleşme karşıtlarına göre ise bu süreç gelir adaletsizliği ve yoksulluğu arttırmaktadır. Bu konuda yapılmış farklı çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır.

Küreselleşmenin gelir dağılımında adaleti arttırdığı ve yoksulluğu azaltarak, küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna varan çalışmalar:

Acemoglu ve Ventura(2002), uluslararası ticaretin, yoksulluğu azaltarak, istikrarlı bir dünya gelir dağılımına yol açacağını savunmuştur. Uzmanlaşma ve ticaretin ülkedeki sermaye birikimine azalan geliri sağlayacağını ve dünya gelir dağılımının uluslararası ticarete serbestlik ve uzmanlaşmaya bağlı olarak şekilleneceğini belirtmiştir.Ticaret hadleri etkisiyle tüm ülkeler, farklı teknolojilere göre oluşmuş farklı gelir düzeylerinde, aynı oranda büyüyeceğini ifade etmiştir.

Dünya Bankası'nın (2002) "Globalization, Growth, and Poverty" başlığı ile yayınladığı raporda, küreselleşme ile birlikte ekonomilerini uluslararası piyasalara entegre etmiş ülkelerin daha hızlı büyüdükleri ve bunun yoksulluğu azalttığı öne sürülmüştür.

Dollar ve Kraay, 1980'li yıllarda dışa açılmayı başaran gelişmekte olan ülkelerde ticaretin büyümeyi güçlü bir şekilde olumlu yönde etkilediğini ifade etmektedir. Yoksulların yaşam standartlarını iyileştirmek için büyümenin gerekli

olduğuna dikkat çekerek; ülkenin ortalama büyümesinden yoksul kesimin diğer kesimler kadar faydalandığını vurgulamıştır (Dollar ve Kraay, 2002: 218-219).

Heshmati (2004), yoksulluk, gelir dağılımı eşitsizliği ve küreselleşme arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Fakat Neutel ve Heshmati 2006 yılında yaptıkları çalışmada, küreselleşmenin gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu azalttığı sonucuna ulaşmışlardır (Yanar ve Şahbaz, 2013: 62).

Agenor (2004: 21-51),1980'lerin sonları ve 1990'larda 11 GOÜ'nün verilerini kullanarak doğrusal olmayan küreselleşme-yoksulluk ilişkisini ampirik olarak incelemiştir. Tahmin sonuçları küreselleşme-yoksulluk arasında Laffer tipi doğrusal olmayan bir ilişki olduğunu ileri sürer: düşük küreselleşme seviyelerinde küreselleşme yoksullara zarar verir yüksek seviyelerde ise yoksullukta azalmaya neden olmaktadır. Yani küreselleşme ve yoksulluk bağıntısının monoton olmayabileceğini ileri sürmektedir. Çünkü olası kesinti ve eşik etkileri küreselleşme ve yoksulluk arasında doğrusal olmayan ilişkiye sebep olabilir. Agenor, küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisini iki şekilde analiz etmiştir. Birincisi; Küreselleşme yoksulluk üzerinde ters J etkisine sahip olabilir. İlk etapta serbest ticaretin artmasıyla küreselleşme yoksulları olumsuz etkileyebilir. Hem toplam çıktı hem de kişi başına düşen gelirden düşüşle sonuçlanabilen ithal rekabet sektörü ürünleri üretiminde bir düşüşe neden olabilir. Takip eden etapta ihracat sektörünün genişlemesiyle toplam çıktı kademe kademe yükselir ve yoksulluğu azaltmada katkı sağlamaktadır. İkinci etki; Küreselleşmenin vasıflı ve vasıfsız işgücü gelir diferansiyeli üzerindeki etkisinden dolayı nispi gelir etkisidir. İlk etapta daha fazla küreselleşme (açıklık) vasıflı ve vasıfsız işgücü arasındaki gelir farkını yükseltebilir ve böylece vasıfsız işçilerin yaşam koşulları kötüleşir ve yoksulluğu arttırmaktadır. Gelir farklılıklarındaki bu ilk genişleme insan sermayesine yatırımda bir artışa neden olabilir ve zamanla vasıflı işgücü sayısında artışa neden olur, böylece işçiler arasındaki gelir farklılığı daralır ve son etapta küreselleşme ve yoksulluk arasında ters U şeklinde bir ilişki kurarak yoksulluğu azaltmaktadır.

Jenkins (2005), küreselleşmenin üretimin aracılığıyla yoksulluk üzerine etkilerini araştırırken ele almış olduğu dört ülkede (Bangladeş, Kenya, Kuzey Afrika ve Vietnam) küreselleşmenin yarattığı iş ve gelir fırsatları üzerinde durmuştur. Küreselleşmenin etkilerinin ülkelere göre farklılıklar gösterdiğini ve Kenya ve Güney

Afrika’da küreselleşmeden daha çok eğitimli işgücü faydalanırken, Bangladeş ve Vietnam’da eğitimsiz işgücünün daha çok fayda sağladığını ileri sürer. Jenkins’e göre küreselleşme sürecinin etkisi büyük ölçüde ülkenin kurumsal yapısı ve politikalarına göre değişiklik göstermektedir.

Liang (2006) küreselleşme ve yoksulluk ilişkisini incelediği çalışmasında 25 Çin eyaletine ait 1986-2002 dönemi verilerini kullanarak panel veri analizi ve endojen eşik tahmini yaparak küreselleşmenin yoksullar üzerinde doğrusal olmayan etkisine dikkat çekmiştir. Tahmin sonuçlarına göre küreselleşme ve yoksulluk arasında bir eşik ilişkisi olduğuna dair güçlü sonuçlara ulaşmıştır. Liang’a göre küreselleşme sadece ekonomi belirli bir küreselleşme seviyesine ulaştıktan sonra iyidir yani ekonomi belirli bir küreselleşme seviyesine ulaştıktan sonra yoksulluk üzerinde azaltıcı etkisi olacağını ifade etmektedir.

Mac Donald and Majeed (2011), küreselleşmenin ülkeler çapındaki eşitsizliğe ve yoksullaşmaya etkisi 1970-2008 arası dönemde 65 gelişmekte olan ülke için panel veri seti kullanılarak incelemiştir. Finansal piyasa kurslarıyla ekonomide yükselen gelir eşitsizliğinde küreselleşmenin rolünün teorik literatürde altı çizilmiştir. Çalışma nispeten gelişmiş mali piyasaların bulunduğu ekonomilerde olumsuz ve istatistiksel olarak yoksulluk üzerinde önemli etkisini ortaya koymaktadır ve buna rağmen küreselleşmenin ekonomilerde gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisi bu ekonomilerde sınırlı olduğunu ortaya koyar. Çalışmanın diğer başlıca bulgusu gelir dağılımı ve ekonomik gelişme düzeyi arasındaki değişken ilişki ve GOÜ’lerde eşitsizliği azaltmakta rolü büyük olduğudur.

Bergh ve Nilsson (2011),1988- 2007 yılları arasında 100’ün üzerinde ülke için kullanılan panel verilerle, ekonomik ve sosyal küreselleşme ile mutlak gelir yoksulluğu arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. İncelmeyi yaparken Dreher KOF Endeksi ve Dünya Bankası yoksulluk tahminleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre küreselleşme ile mutlak yoksulluk arasında güçlü bir negatif ilişki mevcuttur. Büyüme uzun dönemde yoksulluğu azaltırken, küreselleşmenin sadece küçük bir yoksulluk azalması etkisi büyümeyle sağlanmaktadır.

Yanar ve Şahbaz (2013), gelişmekte olan ülkelerde küreselleşme, yoksulluk ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi 2010 yılı verileriyle kesit veri analizi yaparak

incelemişlerdir. Çalışmada küreselleşme kavramının alt bileşenleri de kullanılarak ekonomik, sosyal ve politik küreselleşmenin yoksulluk ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri araştırılmış. Çalışmanın sonucunda gelişmekte olan ülkelerde ekonomik, sosyal ve politik küreselleşmenin hem yoksulluğu hem de gelir eşitsizliğinin azalttığı sonucuna ulaşılmış.

Solmaz (2014),küreselleşme ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi OECD ülkeleri ayırımında inceleyen bu çalışmasında gelir eşitsizliği göstergesi olarak Gini Katsayısı, küreselleşme göstergesi olarak ise çok boyutlu küreselleşme endekslerinden KFP, KOF ve MGI küreselleşme endeksleri kullanılmıştır. Çalışmada her üç küreselleşme endeksi de ülkelerin daha fazla küreselleşmesiyle gelir eşitsizliği arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Çalışma sonucunda çok boyutlu küreselleşme endekslerinden KFP, KOF ve MGI küreselleşme endekslerine göre küreselleşme, ülkelerdeki gelir eşitsizliğini artırmadığı gibi daha fazla küreselleşen ülkelerin görece olarak daha adil bir gelir dağılımına sahip olduğu görülmektedir.

Küreselleşmenin gelir dağılımı adaletsizliğini ve yoksulluğu arttırdığı sonucuna ulaşan çalışmalar:

Ravallion ve Van de Walle (1991), Endonezya için yaptıkları çalışmada, ticarete serbestleşmenin yoksulluk üzerinde olumsuz etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçların, yoksulluğun nasıl tanımlandığına ve nasıl ölçüldüğüne bağlı olduğunu da belirtmişlerdir. Yine farklı bir çalışmada Ravallion (2003), dış açıklığın, zengin ülkelerdeki eşitsizliği azaltıp, yoksul ülkelerdeki eşitsizlikleri derinleştirdiği sonucuna ulaşmıştır.

Milanovic, (2002),dünya gelir dağılımını ve bireylerin harcama dağılımını 1988-1993 yılları için 91 ülke hane halkı anket verilerini kullanarak incelemiştir. Çalışmasında Gini endeksini kullanan Milanovic eşitsizliğin 1988-1993 yılları arasında arttığını gözlemlemiştir ve küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki olumlu etkisi olduğunu eleştirmiş, küreselleşmenin kişi başına düşen gelir miktarını arttırdığını ancak gelir dağılımında da eşitsizliğin giderek arttığını vurgulamıştır. Dış açıklığın, zengin ülkelerdeki eşitsizliği azaltıp, yoksul ülkelerdeki eşitsizlikleri derinleştirdiği sonucuna ulaşmıştır.

Sayan ve Kışlalı (2004), yoksulluk üzerine yapmış oldukları ampirik incelemede yoksulluğu etkileyen faktörlerin yoksulluk üzerindeki etkilerini test etmişlerdir ve bunu sonucunda globalleşmenin yoksulluğa etkisi konusunda ulusalcı çevreler lehine bir sonuca ulaşmışlar. Yani bir ülkenin uluslararası ticaretinin yüksek ya da düşük olması yoksulluğu herhangi bir şekilde etkilemediğini ve liberal çevrelerin küreselleşmenin yoksulluğu düşürdüğü savına tam anlamıyla ters düşen, ulusalcı çevrelerin küreselleşmenin yoksulluğu arttırdığı yolundaki savlarını teğit etmektedirler.

Heshmathi (2005), gelişmekte olan ülkelerde küreselleşmenin yoksulluğa etkisinin boyutunu incelediği çalışmasında küreselleşmenin seviyesini belirten ve küreselleşmenin zamanla farklı ülkelerde nasıl geliştiğini gösteren iki bileşim endeksini tanımlamaktadır ve bunlardan birincisi Kearney/ForeingPolicy dergisine dayanır ve ikincisi ise başlıca bileşen analizlerinden elde edilmiştir. Kearney/ForeingPolicy dergisi endeksi ve bileşen analizlerinden elde edilen verileri gelişmekte olan ülkelerde küreselleşme, gelir eşitsizliği ve yoksulluk arasındaki nedensel ilişkiyi irdelemek için genişleme analizlerinde kullanmıştır ve küreselleşme, eşitsizlik ve yoksulluk arasında zayıf ve olumsuz ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Topalova (2005),bu çalışmayı 1991'de Hindistan bölgesinde ticaret liberalizasyonu sonrasında ticari liberalizasyonun yoksulluk ve eşitsizlik üzerine nedensel etkisini ölçmek için yapmıştır. Ticari serbestleşmenin yoksulluk üzerinde azaltıcı etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak ticaretin serbestleştirilmesi kırsal bölgelerde yoksulluk ve gelir eşitsizliğini arttırmıştır.

Harrison (2006), küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelerken ticaret ve uluslararası sermaye akımlarına odaklanmıştır. Küreselleşme yoksulluk ilişkisini incelerken küreselleşmenin kazananları ve kaybedenleri olacağını belirtir. Çalışmanın sonuçlarına göre küreselleşmenin yoksulluğa etkisini genel denge ticaret modelleri gibi basit bir şekilde yorumlama yanıltıcı olabilir ve yoksul yerlerde tamamlayıcı politikalar olduğunda küreselleşmeden kazanç sağlama olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Tamamlayıcı politikalar, makroekonomik istikrarı sağlamak için insan sermayesi ve alt yapı yatırımları yanı sıra, çiftçilere kredi ve teknik yardım teşvik etmek politikaları ve ilkeleri içermektedir. Ulaştığı diğer bir sonuç, ticaret ve yabancı yatırım reformları yabancı yatırım alacak sektörler ve ihracatçı sektörlerde yoksullar için fayda

sağladığıdır. Çalışmanın son sonucu ise finansal krizlerin yoksullar için maliyeti çok fazla olduğudur. Yani Harrison (2006) 'a göre küreselleşme fakirler arasında kazananlar ve kaybedenler üretecektir, bazı yoksulların ticari ve finansal entegrasyonun onları daha kötü yaptığını ileri sürmektedir

Santos-Paulino (2012),ticaretin serbestleştirilmesinin yoksulluk ve gelir adaletsizliği üzerindeki etkilerini incelemişler. Çalışmada refah etkileri temelde fiyat değişiklikleri ile ölçülmüş, yerli üretim faktörlerinin talep üzerindeki etkisi üzerinde durulmuş ve özellikle vasıfsız işgücüne göre vasıflı iş gücünün talep edildiği üzerinde durulmuş. Çalışma sonuçlarına göre yoksulluğun azaltılmasında küreselleşmenin etkisinin düzensiz olduğu ve ticaretin serbestleştirilmesinin toplam refahını artırdığı, ancak kazançların küçük ve eşitsiz dağıtıldığı görülmüştür.

Küreselleşme ve yoksulluk arasında ilişki kurmanın güç olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar:

Goldberg ve Pavcnik (2007), 1980 ve 1990'lı yılların verilerini kullanarak gelişmekte olan ülkelerde küreselleşmenin gelir eşitsizliğine etkisini test etmişler ve küreselleşmenin gelir eşitsizliğini hangi yollarla etkilediğini incelemişlerdir. Gelişmekte olan ülkelere ait veriler incelendiğinde küreselleşme ve eşitsizliğin eş zamanlı bir artış gösterdiği ancak bu iki eğilim arasında nedensel bir ilişki kurmanın oldukça zor olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Dubey (2015), ticaretin serbestleştirilmesinin yoksulluk ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini Hindistan örneğiyle incelemiştir. Çalışmasında orantısız tarife indirimleri etkilenen sektörlerde yoksulluğun azaltılmasında yavaş ilerleme yaşadığı ancak, bu alanlar için, eşitsizlik üzerinde kayda değer bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

3.3. METADOLOJİ

Çalışmanın bu bölümünde, ilk iki bölümde teorik olarak açıklaması yapılan küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisi ampirik bir uygulama ile incelenecektir. Ayrıca bu çerçevede analizin amacı, veri seti ve analizde kullanılan değişkenler hakkında bilgi verilecektir.

3.4. ANALİZİN AMACI

Bu çalışmanın amacı, dünyada küreselleşme oranındaki artışın yoksulluğu nasıl etkileyeceğini ampirik olarak ortaya koymaktır. Çalışmada ekonomik küreselleşmenin etkisinin yanında sosyal küreselleşme ve politik küreselleşmedeki artışın yoksulluğu nasıl etkilediği analiz edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla ve nüfustaki artışın sözü edilen ilişkiyi nasıl etkileyeceği analiz edilmeye çalışılacaktır.

3.5. KULLANILAN EKONOMETRİK MODEL

3.5.1. Panel Veri Yöntemi

Kelime anlamı “iktisadi ölçüm” olan ekonometri, ekonomik ilişkileri test ve analiz etmek amacıyla kullanılan ve büyük ölçüde istatistiklere dayanan ekonominin bir dalıdır. Genel olarak modeller, örnek verilere göre tahmin edilmesi gereken bir dizi parametreyi içeren matematiksel ifadelerle dayanmaktadır (Fabozzi, Frank J., vd., 2014: 2). Matematiksel araçlar ve istatistikleri ekonomik verilerde kullanmanın en temel amacı, belirli ekonomik önermeleri ve yanlışları kanıtlamaya ya da çürütmeye çalışmaktır. Bazı ekonometrik yöntemler, farklı tipteki veri kümelerine uygulanabilirken, bazı kümelerin özelliklerinin ise daha ayrıntılı incelenmesi gerekmektedir (Asteriou ve Hall, 2007: 8). İktisadi değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri incelenirken, ekonometrik ve istatistiksel olarak üç farklı veri türü ile çalışılmaktadır. Bunlar; zaman serisi verileri, kesit verileri ve her ikisinin karmasından oluşan panel verilerdir (Özer ve Çiftçi, 2009: 41). Zaman serisi verileri, eşit zaman aralıklarında bir değişkene ait gözlemlerin oluşturduğu serilerdir. Zaman serileri, yıl, ay, hafta, gün ve saat gibi zaman birimleri ile sıralanabilir. Eşit zaman aralıklarında bir değişkene ait gözlemlerle geçmiş dönem verileri de dikkate alınarak gözlenen olay hakkında geleceğe yönelik tahminler yapılmasını sağlayan bir analiz yöntemi ise zaman serileri analizidir (Ünsal, 1997: 119). Kesit verilerinde değerler, bir ya da birkaç değişken için zaman içinde tek bir noktada çeşitli örneklem birimlerinden veya deneklerden derlenmektedir. Yatay kesit analizi ise, belirli bir zaman diliminde farklı birimlerden ve farklı değişkenlerle elde edilen verilerin incelenmesini sağlayan bir analiz yöntemidir. Panel verisinde ise, aynı kesit birimleri zaman içinde de

gözlenebilmektedir. Bu sebeple, panel verilerinde hem zaman hem de mekân boyutu bulunmaktadır. Yani panel veri analizi, belirli bir dönem için çok sayıda ülkeye ya da ülke grubuna ait değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesine fırsat vermektedir. Örnekler arasında panel veri analizi dengeli, dengesiz yapılabilmektedir (Gujarati ve Porter, 2012:591-593). Panel veri setinin her bir yatay kesit için eşit uzunlukta zaman serisi içermesi durumu dengeli panel; zaman serisi uzunlukları yatay kesitten yatay kesite değişmesi durumu ise dengesiz panel olarak adlandırılmaktadır ((Çetin ve Ecevit, 2008: 172).

Panel veri, kesit verilerle veya zaman serileri ile karşılaştırıldığında bir takım avantajlara sahiptir. Bunlar kısaca aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Panel veri setleri, kapsadığı kesitlerin heterojen olduğu bilgisini içermektedir, böylece veri seti heterojenliğe karşı kontrol edilmektedir.
- Panel veri analizi, zaman serisi ve kesit veri analizlerine göre daha çok değişkenlik arz ettiği için, bu verilerde çoklu bağlantı sorunuyla daha az karşılaşmaktadır.
- Panel verilerde gözlem sayısının çok olması oluşturulacak regresyon modelinin serbestlik derecesinin yüksek olmasını sağlamaktadır.
- Panel veriler, örneğin bir dönem uygulanan ekonomi politikalarının etkilerinin değerlendirilmesi gibi analizlerde değişim dinamiklerini daha iyi yansıtmaktadır (Çetin ve Ecevit, 2008: 171-172).
- Panel verilerde gözlem sayılarının fazla olmasının bir diğer faydası da modelde elde edilen sonuçların güvenilirliklerinin yüksek olmasıdır.
- Panel veriler daha karmaşık yapıya sahip ilişkilerin modellenmesine yardımcı olmaktadır.
- Zaman serisi ve kesit verileriyle yapılan tahminler için sapma söz konusu olur iken, değişkenlerin birim ve zamana bağlı olarak değişir niteliğinin olmadığı bir durumda panel veri kullanımı sapmayı kontrol altına almamızı sağlamaktadır.
- Yatay kesit verileriyle yapılan tahminlemelerde sadece birimler arası farklar incelenebilirken panel veriler yardımı ile hem birimler arası hem de zamana bağlı olarak her bir birimin kendi içinde meydana gelen farklılıklar incelenebilmektedir (Yılmaz, 2008: 99-100).

Yukarıda belirtilen faydalarından dolayı ve araştırma konusuna sağlayacağı uyumdan dolayı araştırmada panel veri analizi kullanılmıştır.

Ekonometrik analiz yapılırken doğru sonuca ulaşabilmek için dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri serilerin durağan olmasıdır. Zaman serisinin ortalaması ve varyansı zaman içinde sabit ve iki dönem arasındaki kovaryans gözlenen değişkenlerin zamanına değil iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı ise zaman serisi durağandır. Seri durağan değil ise, uzun dönemde ortalamasını koruyamamakta ve zaman sonsuza yaklaşırken varyans değeri de sonsuza gitmektedir. Otokorelasyon değerleri gecikme sayısı arttıkça sıfırdan uzaklaşmakta ve R^2 değerleri yüksek ve t istatistik değerleri anlamlı çıkmaktadır. Böylece uzun dönemde elde edilen model tahminleri doğru sonuç verememekte ve sahte regresyon modeli ortaya çıkmaktadır. Sahte regresyon tuzağına düşmemek için serilerin durağan hale getirilmesi gerekmektedir (Mert ve Güven, 2016: 140).

Panel veri modelleri de zaman boyutu içerdiğinden dolayı ilk olarak durağanlık analizi yapılması gerekmektedir. Serilerin durağan olup olmadığını anlamak için bazı testler mevcuttur. Birim kök testi, zaman serisinin birim kök içerip içermediğine bakarak serinin durağanlığını test eden yöntemlerden birisidir. Bu çalışmada kullanılan Im, Pesaran ve Shin (IPS) testinde katsayısının heterojen olmasına izin verilmektedir. IPS testinde verileri birleştirmeden her bir birim için zaman serilerine ayrı ayrı birim kök testi uygulanmakta ve elde edilen istatistiklerin ortalaması alınarak IPS test istatistiği elde edilmektedir (Güven ve Mert, 2016: 141).

Panel veri analizi içerisinde sabit etkiler modeli, sıklıkla kullanılan ve istatistiksel özellikleri açısından arzu edilen özelliklere sahip olan bir modeldir. Fakat tesadüfi etkiler modeli sabit etkiler modeline göre daha etkin sonuçlar veriyor ise tesadüfi etkiler modeli kullanılmalıdır. Dolayısıyla her ikisi de tutarlı olan ancak etkinliği farklı olan iki model arasında daha etkin olanı tespit etmek gerekebilir. Literatürde, bu etkinlik testi, diğer bir ifadeyle sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli arasında seçim için k serbestlik dereceli ki-kare dağılımına uyan Hausman testi kullanılmaktadır. Hausman testinde, tesadüfi etkiler modelinden elde edilen katsayılar ile sabit etkiler modelinden elde edilen katsayıların aynı olduğunu gösteren boş hipotezin reddedilmesi, sabit etkiler modelinin reddedilememesi ise tesadüfi etkiler

modelinin daha etkin sonuçlar verdiğini göstermektedir (Bayraktutan ve Demirtaş, 2011: 9).

Değişen varyans, hata teriminin varyansının tüm gözlemler için aynı olmaması durumudur. Yani hata terimi varyansı, bağımsız değişkendeki değişimlere bağlı olarak değişiyorsa değişen varyans, değişmiyorsa sabit varyans söz konusudur.

Otokorelasyon ise kısaca hata teriminin birbirini izleyen değerleri arasındaki ilişkiyi tanımlamaktadır. Regresyonda temel varsayımlardan biri hata terimleri arasında ilişki olmamasıdır. Hata terimleri arasında ilişki olması otokorelasyonun varlığını ortaya çıkarır. Otokorelasyon durumunda parametrelerin en küçük kareler tahmincileri sapmasız ve tutarlı olup, etkin değildir. Hata teriminin varyansının tahmincisi sapmalıdır ve bu yüzden parametrelerin varyansları da sapmalı olur. Pozitif otokorelasyon varsa sapma negatif olur. Yani varyanslar olduğundan küçük bulunur. Bunun sonucunda t test istatistiği değeri büyük çıkar. Böylece anlamsız bir katsayının anlamlı olma olasılığı artar. R^2 de yükselir. Dolayısıyla F değeri olduğundan büyük bulunur. Sonuç olarak t ve F testleri güvenilirliğini yitirip yanıltıcı sonuç verirler (Yavuz, 2009: 126).

Seriler arasında yatay kesit bağımlılığı söz konusu ise bu durum dikkate alınarak analiz yapılması bulguların doğruluğunu ve güvenilirliğini etkilemektedir. Yatay kesit bağımlılığının göz önünde bulundurulmadığı analiz sonuçları, sapmalı ve tutarsız hale gelebilmektedir. Bu doğrultuda panel veri analizi öncesi serilerde yatay kesit bağımlılığının olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir (Topaloğlu, 2018: 22). Yatay kesit bağımlılığı, panel veri analizinde bir ülkedeki değişimin diğer ülkeyi etkilemesi durumudur ve bu bağımlılığın sağlıklı ekonometrik sonuçlar elde etmek için test edilmesi gerekmektedir. Ekonometrik olarak ifade etmek gerekirse, yatay kesit bağımlılığı kalıntı terimlerinin birimler arasında ilişkili olması durumudur.

Panel veri analizinde önemli bir nokta sabit etkiler veya tesadüfi etkiler tahmini arasında bir seçim yapmaktır. Sabit etkiler modeli panel gruplarına ait zamana bağlı olmayan bazı özelliklerin açıklayıcı değişkenleri etkilediğini ve aralarında korelasyon olduğunu varsayar ve bu zamana bağlı olmayan etkileri gidererek sadece açıklayıcı değişkenlerin etkilerinin görülmesini sağlar. Tesadüfi etkiler modeli ise panel grupları arasındaki varyasyonun rassal olduğunu ve açıklayıcı değişkenler ile arasında

korelasyon olmadığını varsayar. İki metodun hangisinin daha uygun olduğuna karar vermek için standart olarak Hausman Testi uygulanır (Ata, 2012: 278).

Çalışmada tahmin edilen modelin analizinde Im-Pesaran-Shin birim kök testine birim kök testi, hausman testi, değişken varyans testi, otokorelasyon testi ve yatay kesit bağımlılığı testi uygulanmış, tesadüfi etkili model ve sabit etkili model kuruluşur.

3.5.2. Veri Seti

Çalışmanın ampirik bölümünde yer verilen bağımlı değişken ve bağımsız değişkenler, yukarıda ayrıntılı bir biçimde yer verilen literatür değerlendirmesi sonucunda belirlenmiştir. Analizde Birleşmiş Milletlerin ayrımı temel alınarak ülkeler az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş olarak üç ayrı ülke grubu temel alınarak çalışmaya konu olan yatay kesit birimler oluşturulmuştur. Veri derleme süreci sonucuna, bağımlı değişkene ilişkin gözlemlere 1990 yılından itibaren ulaşılabildiği tespit edilmiş ve bu nedenle analizin dönemi olarak 1990-2014 belirlenmiştir. Çalışmada, veri sıklığı olarak yıllık veri kullanılmıştır.

3.5.3. Analizde Kullanılan Değişkenler

Bağımlı Değişken: Çalışmada açıklanmak istenen temel değişken, yoksulluk olup, yoksulluğun dünyada küreselleşmenin artması ile birlikte artıp artmadığı belirlenmek istenmektedir. Bu çerçevede yoksulluk, UNDP'nin İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index-HDI) aracılığıyla ölçülmüştür. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen ve 1990 yılından beri kullanılmakta olan İnsani Gelişme Endeksi (İGE), iyi ve uzun yaşam, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standardı esasına dayalı bir insani gelişme tanımından yola çıkarak gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden oluşmaktadır. Bu endeks, sosyo ekonomik göstergeleri ekonomik büyüme ile ilişkilendirmekte, gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkelerin durumlarını birlikte izleyerek uluslararası kıyaslamalar yapılabilmesine olanak sağlamaktadır (Şenses, 2014: 100). İnsani Gelişme Endeksinin hesaplamasında kullanılan değişkenler ve yöntem zaman içinde değişim göstermiştir. 2011 yılı İnsani Gelişme Raporu'nda insani gelişme endeksi, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve

makul bir yaşam standardı boyutlarıyla insani gelişmeyi ölçmeyi amaçlamaktadır. Uzun ve sağlıklı yaşam, doğumda yaşam beklentisi göstergesiyle, bilgiye erişim, ortalama yetişkin eğitim süresi ve okullaşma oranı göstergeleri ile makul bir yaşam standardı ise kişi başına GSYİH verisi kullanılarak ölçülmektedir. Ele alınan üç boyuta ilişkin hesaplanan alt endeksler geometrik ortalamaları alınarak birleştirilmekte ve İGE değerine ulaşılmaktadır (Doğan, 2014: 18-19).

Bağımsız Değişkenler: Küreselleşme (KOF Endeksi), kişi başına GSYİH ve nüfus artışı bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır.

İsviçre Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü'nün yayınladığı KOF Küreselleşme Endeksi ilk kez küreselleşmenin ulusal sınırları aşındıran, ulusal ekonomileri, kültürleri, teknolojileri ve yönetimleri bütünleştiren, karmaşık bağımlılık ilişkileri üreten bir süreç olduğu görüşünden hareket eden Axel Dreher tarafından 2002 yılında oluşturulmuş, daha sonra 2008 yılında Dreher, Gaston ve Martens tarafından güncellenmiştir. Ekonomik, siyasi ve sosyal küreselleşme açısından bir endeks geliştirmeye çalışan Dreher, bu üç boyutu ağırlıkları farklı olan alt endekslere bölümlendirmiştir (Solmaz, 2014: 98). Endeksin birinci bölümünü oluşturan ekonomik küreselleşme, cari akımlar ile ilgili veriler ve kısıtlamalar üzerinden analiz edilmektedir. Endeksin siyasi küreselleşme derecesini ölçen kısmı, ülkedeki konsoloslukların sayısı, uluslararası organizasyonlara üyelik, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarına katılım ve uluslararası anlaşmalar unsurlarından oluşmaktadır. Endeksin son boyutu olan sosyal küreselleşme ise kişisel iletişim bilgileri, bilgi akışı verileri ve kültürel yaklaşma ile ilgili verilerden oluşmaktadır.

3.5.4. Analiz

Birinci aşamada KOF küreselleşme endeksinin yoksulluk üzerindeki etkisi az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için analiz edilecektir. İkinci aşamada ise ekonomik küreselleşme yanında politik ve sosyal küreselleşme de analize dahil edilerek yoksulluk üzerindeki etkileri bu üç ülke grubu için incelenecektir.

3.5.4.1. Gelişmekte Olan Ülkeler

Yoksulluk ve küreselleşme arasındaki ilişki önce gelişmekte olan ülkeler baz alınarak analiz edilecektir. Sırasıyla önce birim kök testi, hausmann testi, değişen varyans testi, otokorolasyon testi ve yatay kesit bağımlılığı incelenecektir. Test sonuçlarına göre uygun model seçilerek panel veri analiz yapılacaktır.

3.5.4.1.1. Birim Kök Testi

Im-Pesaran-Shin birim kök testine göre, bütün değişkenlerin durağan olduğu görülmüştür. Sonuçlar aşağıdaki gibidir;

Tablo 9: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Im-Pesaran-Shin birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Z-test
GSYİH	-16.5149
Popülasyon	-16.4317
KOF Index	-14.8467
HDI	-14.8225

Birim kök analizinden sonra panel veri analizi kullanılarak, küreselleşme ve yoksulluk arasındaki ilişki irdelenmeye çalışılmıştır. Ancak daha önce GSYİH ve KOF gibi düzey değişkenlerin logaritması alınmıştır. Aşağıda sonuçların yer aldığı tablonun ilk sütunu sabit etkili (fixed effect), ikinci sütunu ise tesadüfi etkili (random effect) sonuçlarını vermektedir. Buna göre, her iki analiz türünde de bütün değişkenler %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Ayrıca kişi başı GSYİH ve KOF endeksi ile yoksulluk arasındaki ilişki pozitif olarak tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle örneğin, KOF endeksindeki artış İnsani Gelişme Endeksinde artışa yol açmakta, İnsani Gelişme Endeksindeki artış da yoksulluktaki azalmaya işaret etmektedir. T-istatistiği parantez içerisinde verilmiştir.

Tablo 10: Gelişmekte Olan Ülkelere Ait sabit etkili model ve tesadüfi etkili model sonuçlar

	Sabit HDI	Tesadüfi HDI
logGSYİH	0.159*** (28.69)	0.157*** (29.30)
log_KOF	0.250*** (11.84)	0.236*** (11.69)
Populasyon	-0.0166*** (-7.71)	-0.0167*** (-7.72)
Sabit	-0.311*** (-10.64)	-0.280*** (-10.00)
Gözlem Sayısı	625	625
* p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01		

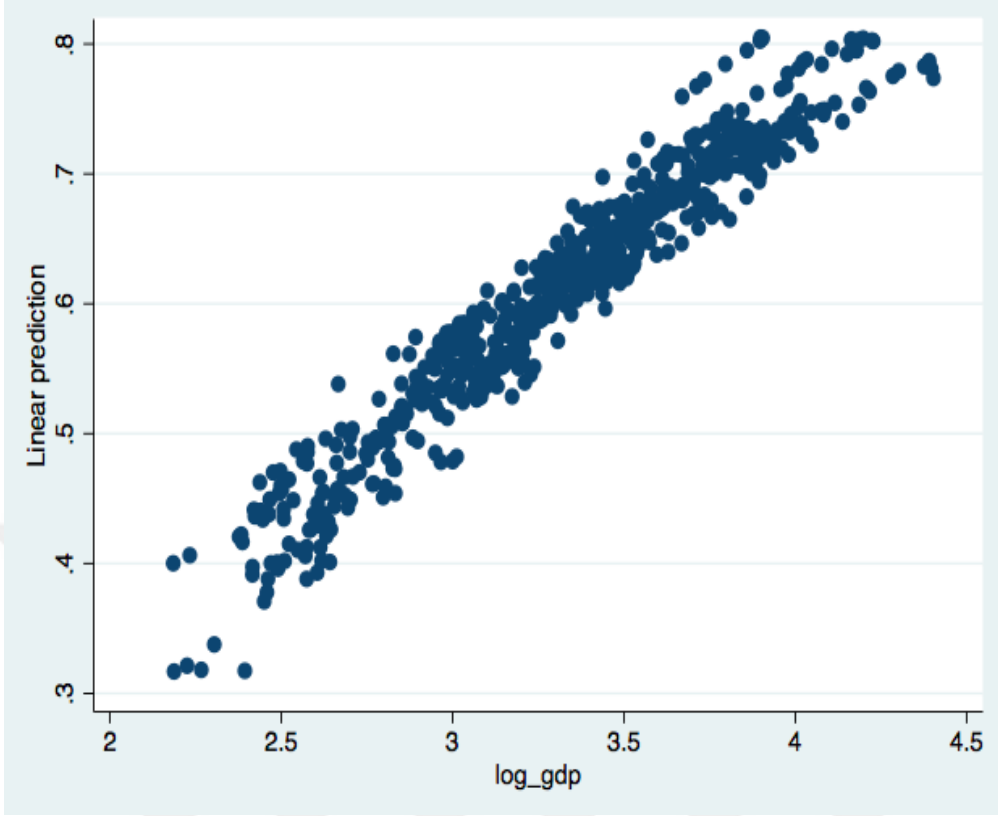
3.5.4.1.2. Hausmann Testi

Panel veri analizinde sabit etkili model mi yoksa tesadüfi etkili modelin mi kullanılacağına Hausmann testi ile karar verilmektedir. Buna göre, elde edilen sonuç (Prob>chi2 = 0.9046) olarak elde edilmiştir. Olasılık (Prob) 0.05'in altında çıkması durumunda sabit etkili değilse tesadüfi etkili model kullanılmalıdır. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkeler için tesadüfi etkili model kullanılmalı sonucu elde edilmiştir.

3.5.4.1.3. Değişen Varyans Testi

Tesadüfi etkili model söz konusu olduğunda, standard değişken varyans komutu kullanılmadığı için değişken varyans ölçümünde grafik yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, yıllara göre bakıldığında varyansın artıp azaldığı görülmektedir.

Sekil 1:Değişken Varyans

3.5.4.1.4. Otokorelasyon Testi

Otokorelasyon kısaca hata teriminin birbirini izleyen değerleri arasındaki ilişkiyi tanımlamaktadır. Sıfır hipotezi birinci derece otokorelasyon yoktur olan testin p-değeri 0.6423 ve F-istatistiği ise 0.221 olarak elde edilmiştir. Dolayısıyla bu sonuçlar ışığında, sıfır hipotez reddedilmiş ve otokorelasyonun olduğu kabul edilmiştir.

3.5.4.1.5. Yatay Kesit Bağımlılığı

Yatay kesit bağımlılığı, panel veri analizinde bir ülkedeki değişimin diğer ülkeyi etkilemesi durumudur ve bu bağımlılığın sağlıklı ekonometrik sonuçlar elde etmek için test edilmesi gerekmektedir. Ekonometrik olarak ifade etmek gerekirse, yatay kesit bağımlılığı kalıntı terimlerinin birimler arasında ilişkili olması durumudur.

Pesaran'ın testi uygulandığında p-değeri 0.000 olarak tespit edilmiştir. Bu durum yatay kesit bağımlılığı olduğu anlamına gelmektedir.

Değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığının varlığı dikkate alınarak tekrar analiz yapılmıştır. Yapılan bu analiz sonucunda, kişi başı GSYİH ve KOF endeksinin yoksulluk ile sırasıyla %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkide olduğu görülmüştür. Buna göre, küreselleşme endeksi bir birim arttığında, HDI yaklaşık olarak 0.248 birim artmaktadır.

Tablo 11: Gelişmekte Olan Ükelere Ait Tesadüfi Etkli Model Tahmin Sonuçları

	HDI
log_GSYİH	0.152*** (29.23)
log_kof	0.248*** (12.63)
pop	-0.0164 (-7.43)
sabit	-0.286 (-10.52)
Gözlem Sayısı	625
* p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01	

3.5.4.2. Az Gelişmiş Ülkeler

Yoksulluk ve küreselleşme arasındaki ilişki ikinci olarak az gelişmiş ülkeler baz alınarak analiz edilecektir. Az gelişmiş ülkeler için sırasıyla önce birim kök testi, hausmann testi, değişen varyans testi, otokorelasyon testi ve yatay kesit bağımlılığı incelenecektir. Test sonuçlarına göre uygun model seçilerek panel veri analiz yapılacaktır.

3.5.4.2.1. Birim Kök Testi

Değişkenler durağan olmadığı için bütün değişkenlerin birinci farkı alınmış ve durağan hale getirilmiştir.

Tablo 12: Az Gelişmiş Ülkeler İçin Im-Pesaran-Shin Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Z-test	Z-test
GSYİH	4.7660	-6.0861
Populasyon	1.0342	-1.1872
KOF Index	-0.1397	-7.5067
HDI	6.5378	-6.2911

Panel veri analizi uygulandığında, kişi başı GSYİH ile İnsani Gelişme Endeksi arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Aksine, KOF endeksi ile İnsani Gelişme Endeksi arasındaki ilişki ise negatif olarak belirlenmiştir. Buna göre, GSYİH arttığında ve KOF endeksi azaldığında, yoksulluk azalmaktadır çünkü, İnsani Gelişim Endeksinin artması yoksulluğun azalması anlamına gelmektedir. Aşağıda sunulan regresyon sonuçlarında değişkenlerin önünde yer alan ‘d’ birinci farkı göstermektedir.

Tablo 13: Az Gelişmiş Ülkelere Ait sabit etkili model ve tesadüfi etkili model sonuçlar

	Sabit D_HDI	Tesadüfi D_HDI
d_log_GSYİH	4.869 (1.07)	5.647 (1.28)
d_log_kof	-4.227 (-0.61)	-3.849 (-0.57)
d_pop	1.200 (1.05)	1.310 (1.16)
Sabit	1.019*** (3.67)	1.002*** (3.64)
Gözlem Sayısı	182	182
* p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01		

3.5.4.2.2. Hausmann testi

Hausmann testi sonucunda, p-değeri 0.7555 olarak elde edilmiş ve tesadüfi etkili panel veri analizi kullanılacağı sonucu elde edilmiştir.

3.5.4.2.3. Değişen Varyans Testi

Sabit etkili model kullanıldığı için formal değişken varyans testi kullanılmış ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre, sıfır hipotezi sabit varyans olan test sonucunda

$$\text{chi2 (25)} = 392.41$$

Prob>chi2 = 0.0000 , olarak bulunmuştur, bu durum değişen varyansın varlığını göstermektedir.

3.5.4.2.4. Otokorelasyon Testi

Otokorelasyon testi sonucunda F-testi 1.963 ve p-değeri ise 0.2039 olarak bulunmuştur. Sıfır hipotezin, birinci dereceden otokorelasyonun var olmadığı bu testin sonuçları otokorelasyonun var olmadığını göstermektedir.

3.5.4.2.5. Yatay Kesit Bağımlılığı

Yine yatay kesit bağımlılığı testi sonucunda elde edilen p-değerinin 0.000 olması yatay kesit bağımlılığını göstermektedir.

Az gelişmiş ülkeler söz konusu olduğunda, tesadüfi etkili panel veri analizi kullanılmakta ancak değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığı dikkate alınarak yapılan analizde, katsayıların büyüklüğü değişmekle birlikte ilişkinin yönü korunmuştur. Dolayısıyla, KOF endeksi ile yoksulluk arasında negatif bir ilişki GSYİH arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. T-istatistiği parantez içerisinde verilmiştir.

Tablo 14: Az Gelişmiş Ülkelere Ait Tesadüfi Model Tahmin Sonuçları

	D_HDI
d_log_GSYİH	2.567 (0.74)
d_log_kof	-0.561 (-0.13)
d_pop	0.318 (0.53)
Sabit	0.719*** (3.68)
Gözlem Sayısı	182
* p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01	

3.5.4.3. Gelişmiş Ülkeler

Yoksulluk ve küreselleşme arasındaki ilişki son olarak gelişmiş ülkeler baz alınarak analiz edilecektir. Gelişmiş ülkeler için sırasıyla önce birim kök testi, hausmann testi, değişen varyans testi, otokorolasyon testi ve yatay kesit bağımlılığı incelenecektir. Test sonuçlarına göre uygun model seçilerek panel veri analiz yapılacaktır.

3.5.4.3.1. Birim Kök Testi

Gelişmiş ülkelere birim kök analizi uygulandığında bütün verilerin durağan olduğu görülmüştür.

Tablo 15: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Im-Pesaran-Shin birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Z-test
GSYİH	-11.9700
Populasyon	-12.5045
KOF Index	-15.8381
HDI	-13.6555

Panel veri analizi uygulandığında, gelişmiş ülkelerin kişi başı GSYİH ve popülasyon büyümesi ile HDI arasında pozitif ilişki bulunduğu görülmüştür. İstatistiksel olarak popülasyon hariç %1 düzeyinde anlamlı olan bu ilişki, bu değişkenlerin değeri arttığında gelişmiş ülkelerdeki yoksulluğun azaldığı sonucunu vermektedir. Bu noktada en ilginç gözlem küreselleşme endeksinin yoksulluk üzerine en az olumsuz etkiyi gelişmiş ülkeler örneğinde göstermektedir. Buna göre, KOF endeksi 1 birim arttığında, HDI 0.02 azalmaktadır. Bu rakam gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerde daha fazladır.

Tablo 16: Gelişmiş Ükelere Ait Sabit Etkili Model Ve Tesadüfi Etkili Model Tahmin

Sonuçları		
	Sabit HDI	Tesadüfi HDI
log_GSYİH	0.113*** (29.75)	0.118*** (29.93)
log_KOF	-0.0263* (-1.84)	-0.0111 (-0.74)
Populasyon	0.00621*** (3.67)	0.00351** (1.97)
sabit	0.389*** (17.47)	0.340*** (14.67)
Gözlem Sayısı	727	727
* p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01		

3.5.4.3.2. Hausmann Testi

Hausmann testi sonucunda p-değeri 0.0002 olarak elde edilmiş ve bu durum sabit etkili modelin kullanılması gerektiği sonucunu ortaya çıkarmıştır.

3.5.4.3.3. Otokorelasyon Testi

Otokorelasyon testi sonucunda F-testi 11.946 ve p-değeri ise 0.0021 olarak bulunmuş, bu değerler otokorelasyonun varlığını göstermektedir.

3.5.4.3.4. Değişen Varyans Testi

Değişen varyans testi sonucunda;

$$\text{chi2 (25) = 45.90}$$

$$\text{Prob>chi2 = 0.0066}$$

sonucu elde edilmiş ve bu nedenle alternatif hipotez olan değişen varyansın varlığı kabul edilmiştir.

3.5.4.3.5. Yatay Kesit Bağımlılığı

Yatak kesit bağımlılığı testi sonucunda, p-değeri 0.000 olarak elde edilmiştir. Bu üç test sonucu dikkate alınarak tekrar yoksulluk ve küreselleşme arasındaki ilişki incelenmiştir. Bunun sonucunda, gelişmiş ülkeler bağlamında küreselleşme ile yoksulluk arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilememiştir. Ancak kişi başi GSYİH ile KOF Endeksi arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, gelir ve KOF Endeksi arttığında, yoksulluk azalmaktadır.

Tablo 17: Gelişmiş Ülkelere Ait Sabit Etkili Model Tahmin Sonuçları

	HDI
log_GSYİH	0.113*** (29.75)
log_kof	0.00621*** (3.67)
pop	-0.0263* (-1.84)
sabit	0.389*** (17.47)
Gözlem sayısı	727
t-istatistiği parantez içerisinde. * p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01	

3.5.4.4. Politik ve Sosyal Küreselleşmenin Etkileri

Çalışmanın bu bölümünde analizi küreselleşme endeksini politik ve sosyal küreselleşmeyi içerecek şekilde genişletilmektedir. Bu kapsamda öncelikle bütün küreselleşme endeksleri bir arada kullanılmış daha sonra ise tek tek analiz edilmiştir.

3.5.4.4.1. Gelişmekte Olan Ülkeler

Gelişmekte ülkeler temel alınarak yapılan analizde öncelikle sabit etkili model kullanılmıştır. Buna göre, GSYİH ile yoksulluk endeksi arasında pozitif ve anlamlı ilişki göze çarparken, ölçülen katsayı büyüklüğü daha az olmakla birlikte ekonomik küreselleşme ve sosyal küreselleşme de yoksulluk endeksi ile aynı şekilde ilişkilidir.

Yalnızca birinci ve üçüncü sütunlarda gösterildiği üzere, politik küreselleşme ile yoksulluk endeksi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum bize politik küreselleşme arttıkça yoksulluğun da arttığını göstermektedir.

Tablo 18: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Sabit Etkili Model

	HDI	HDI	HDI	HDI
log_GSYIH	0.135*** (28.23)	0.141*** (29.90)	0.160*** (32.85)	0.139*** (28.74)
log_KOF	0.116*** (6.74)	0.156*** (10.09)		
log_KOF_POL	-0.0488*** (-3.01)		-0.00710 (-0.40)	
log_KOF_SOS	0.0778*** (6.01)		0.115*** (9.76)	
Populasyon	-0.0119*** (-3.02)	-0.0143*** (-4.00)	-0.0292*** (-7.13)	-0.0113*** (-3.03)
Sabit	-0.0432 (-1.16)	-0.0941*** (-3.30)	0.143*** (3.79)	-0.00967 (-0.42)
Gözlem Sayısı	600	600	600	600
t istatistiği parantez içindedir.* p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01				

Tesadüfi etkili analiz sonuçları sabit etkili modeldeki sonuçları doğrulamaktadır. Tesadüfi etkili model de katsayılardaki ufak farklılıklar dışında sabit etkili analiz ile aynı sonuçları vermektedir.

Tablo 19: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Tesadüfi Etkili Model

	HDI	HDI	HDI	HDI
log_GSYIH	0.135*** (28.60)	0.141*** (30.43)	0.161*** (33.85)	0.139*** (29.14)
log_KOF	0.117*** (6.87)	0.156*** (10.22)		
log_KOF_POL	-0.0511*** (-3.28)		-0.00820 (-0.48)	
log_KOF_SOS	0.0782*** (6.11)			0.115*** (9.86)
Populasyon	-0.0124*** (-3.40)	-0.0147*** (-4.34)	-0.0287*** (-7.57)	-0.0120*** (-3.42)
Sabit	-0.0437 (-1.21)	-0.0984*** (-3.42)	0.137*** (3.75)	-0.0112 (-0.48)
Gözlem Sayısı	600	600	600	600
t istatistiği parantez içindedir. * p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01				

Hausmann testi sonucunda (p-değeri:0.6654) çıkmıştır ve bu nedenle tesadüfi etkili model kullanılmış ayrıca otokorelasyon (p-değeri: 0.0000) ve yatay kesit bağımlılığı (p-değeri: 0.0000) de tespit edilmiş ve bu durumlar göz önüne alınarak yeniden analiz yapılmıştır.

Bu analizin sonuçlarına göre, GSYIH, ekonomik ve sosyal küreselleşme ile yoksulluk arasında pozitif ilişki görünmekte iken politik küreselleşme ve populasyon arasında negatif ilişki ortaya çıkmaktadır.

Tablo 20: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Tesadüfi Etkili Model Sonuçları

	(1) HDI	(2) HDI	(3) HDI	(4) HDI
log_GSYİH	0.113*** (17.83)	0.129*** (22.52)	0.135*** (21.16)	0.117*** (17.58)
log_KOF	0.167*** (8.57)	0.215*** (11.82)		
log_KOF_POL	-0.0312** (-2.12)		-0.0150 (-0.97)	
log_KOF_SOS	0.0572*** (3.75)			0.0995*** (6.42)
Populasyon	-0.0127*** (-3.76)	-0.0240*** (-7.03)	-0.200*** (-6.53)	-0.0172*** (-5.37)
Sabit	-0.0443 (-1.05)	-0.166*** (-5.73)	0.241*** (6.85)	0.107*** (3.88)
Gözlem Sayısı	600	600	600	600
t istatistiği parantez içindedir. * p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01				

3.5.4.4.2. Gelişmiş Ülkeler

Sabit etkili modelde gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi GSYİH ile yoksulluk endeksi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmakta iken birinci sütundaki ekonomik küreselleşme hariç diğer tüm küreselleşme katsayılarının yoksulluk endeksi ile pozitif ilişkisi tespit edilmiştir.

Tablo 21: Gelişmiş Ülkeler İçin Sabit Etkili Model

Sabit Etkili Model				
	HDI	HDI	HDI	HDI
log_GSYIH	0.155*** (26.92)	0.165*** (29.82)	0.157*** (33.35)	0.156*** (28.35)
log_KOF	-0.0543** (-2.16)	0.0225 (1.12)		
log_KOF_POL	0.0935*** (4.54)		0.0967*** (5.15)	
log_KOF_SOS	0.0574*** (2.62)			0.0607*** (3.47)
Populasyon	-0.00246 (-1.32)	-0.00248 (-1.32)	-0.00279 (-1.53)	-0.00164 (-0.87)
Sabit	-0.0255 (-0.76)	0.0756*** (2.66)	-0.0333 (-1.06)	0.0411* (1.67)
Gözlem Sayısı	727	727	727	727
t istatistiği parantez içindedir. * p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01				

Tesadüfi etkili model de katsayılar sabit etkili modelle aynı anlamlılık düzeyine ve aynı ilişki yönüne sahiptir. Değişen katsayıların büyüklüğüdür.

Tablo 22: Gelişmiş Ülkeler İçin Tesadüfi Etkili Model

Tesadüfi Etkili Model				
	HDI	HDI	HDI	HDI
log_GSYIH	0.150*** (27.23)	0.159*** (30.16)	0.152*** (34.43)	0.150*** (28.48)
log_KOF	-0.0501** (-2.07)	0.0265 (1.35)		
log_KOF_POL	0.0945*** (4.83)		0.101*** (5.61)	
log_KOF_SOS	0.0603*** (2.81)			0.0661*** (3.85)
Populasyon	-0.00287 (-1.57)	-0.00322* (-1.74)	-0.00332* (-1.85)	-0.00235 (-1.27)
Sabit	-0.0154 (-0.46)	0.0946*** (3.39)	-0.0191 (-0.62)	0.0586** (2.41)
Gözlem Sayısı	727	727	727	727
t istatistiği parantez içindedir. * p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01				

Hausmann test sonuçları (p-değeri: 0.0065) bize sabit etkili modelin kullanılması gerektiğini göstermektedir. Değişen varyans (p-değeri: 0.0000), otokorelasyon (p-değeri:0.0000) ve yatay kesit bağımlılığının da (p-değeri:0.0000) varlığı tespit edilmiştir.

Bu analiz göstermiştir ki, GSYİH, politik ve sosyal küreselleşme ile yoksulluk arasında pozitif bir ilişki bulunmakta ancak 1. sütunda ekonomik küreselleşme ve populasyon ve yoksulluk endeksi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. 2. sütunda diğer küreselleşme endeksleri kontrol edilmediğinde ekonomik küreselleşme ile yoksulluk endeksi arasındaki ilişki pozitif dönmektedir.

Tablo 23: Gelişmiş Ülkeler İçin Sabit Etkili Model Tahmin Sonuçları

	(1) HDI	(2) HDI	(3) HDI	(4) HDI
log_GSYİH	0.121*** (36.74)	0.125*** (44.16)	0.126*** (43.78)	0.121*** (36.99)
log_KOF	-0.0423*** (-2.58)	0.0325** (2.46)		
log_KOF_POL	0.0703*** (4.86)		0.0831*** (6.29)	
log_KOF_SOS	0.0998*** (6.33)			0.0924*** (7.67)
Populasyon	-0.00240 (-1.35)	-0.00200 (-1.20)	-0.000124 (-0.07)	-0.00397** (-2.17)
Sabit	0.0659** (2.39)	0.233*** (12.31)	0.130*** (5.37)	0.137*** (6.88)
Gözlem Sayısı	727	727	727	727
t istatistiği parantez içindedir.* p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01				

3.5.4.4.3. Az Gelişmiş Ülkeler

Veri azlığı ve eksikliği nedeniyle az gelişmiş ülkeleri temsil eden ülkeler sayıca diğer iki kategoriden azdır. Az gelişmiş ülkeler dikkate alınarak yapılan sabit etkili analiz sonuçları, GSYİH, politik küreselleşme ile yoksulluk endeksi arasında pozitif ilişkiyi ortaya koyarken, GSYİH'nın katsayısının istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar vermediği görünmektedir. Bununla birlikte, ekonomik küreselleşme ve sosyal küreselleşme ise yoksulluk ile negatif ilişkilidir. Yine bu iki endeks anlamlı sonuçlar vermemiştir.

Tablo 24: Az Gelişmiş Ülkeler İçin Sabit Etkili Model

Sabit Etkili Model				
	D_HDI	D_HDI	D_HDI	D_HDI
D_log_GSYIH	0.00702 (0.34)	0.0198 (1.00)	0.00844 (0.43)	0.0191 (1.00)
D_log_KOF	-0.00545 (-0.18)	-0.00255 (-0.08)		
log_KOF_POL	0.0325** (1.98)		0.0335** (2.06)	
D_log_KOF_SOS	-0.0325 (-0.68)			-0.0423 (-0.89)
D_Populasyon	0.00606 (1.21)	0.00439 (0.88)	0.00551 (1.12)	0.00498 (1.00)
Sabit	-0.0533* (-1.80)	0.00494*** (4.08)	-0.0553* (-1.89)	0.00520*** (4.36)
Gözlem Sayısı	182	182	182	182
t istatistiği parantez içindedir. ‘D’ ilk farkı ifade etmektedir. * p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01				

Tesadüfi etkili model sonuçları ise diğer modellerde olduğu gibi katsayı büyüklüğü haricinde sabit etkili modelin sonuçlarını vermektedir.

Tablo 25: Az Gelişmiş Ülkeler İçin Tesadüfi Etkili Model

Tesadüfi Etkili Model				
	D_HDI	D_HDI	D_HDI	D_HDI
D_log_GSYIH	0.0242 (1.24)	0.0283 (1.47)	0.0248 (1.32)	0.0279 (1.50)
D_log_KOF	-0.000587 (-0.02)	-0.00113 (-0.04)		
log_KOF_POL	0.0128 (1.15)		0.0133 (1.21)	
D_log_KOF_SOS	-0.0300 (-0.63)			-0.0342 (-0.73)
D_Populasyon	0.00560 (1.12)	0.00458 (0.93)	0.00519 (1.06)	0.00504 (1.02)
Sabit	-0.0180 (-0.90)	0.00477*** (3.97)	-0.0192 (-0.97)	0.00498*** (4.22)
Gözlem Sayısı	182	182	182	182

t istatistiği parantez içindedir. ‘D’ ilk farkı ifade etmektedir. * p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01

Hausmann test sonucu (p-değeri: 0.2278) bize tesadüfi etkili model kullanmamız gerektiğini anlatırken, otokorelasyon (p-değeri: 0.0995) ve yatay kesit bağımlılığı (p-değeri: 0.0000) da tespit edilmiştir.

Bütün bunlar göz önünde bulundurularak yapılan analiz sonuçları aşağıda verilmiştir. Buna göre sadece sosyal küreselleşme anlamlı sonuçlar vermiş ve yoksulluk ile negatif ilişki ortaya konmuştur. Diğer endeksler pozitif ancak istatistiksel olarak anlamlı olmayan sonuçlar vermiştir. Aynı şekilde GSYİH da yoksulluk ile pozitif etkiyi ortaya koymuştur.

Tablo 26: Az Gelişmiş Ülkeler İçin Tesadüfi Etkili Model Tahmin Sonuçları

	(1) D_HDI	(2) D_HDI	(3) D_HDI	(4) D_HDI
D_log_GSYIH	0.0172 (1.15)	0.0221 (1.44)	0.0162 (1.09)	0.0196 (1.35)
D_log_KOF	0.00821 (0.34)	0.0136 (0.55)		
log_KOF_POL	0.0121 (1.42)		0.0132 (1.52)	
D_log_KOF_SOS	-0.0622* (-1.91)			-0.0652** (-1.99)
D_Populasyon	0.00522 (1.18)	0.00393 (0.88)	0.00444 (1.02)	0.00521 (1.16)
Sabit	-0.0175 (-1.14)	0.00388*** (4.43)	-0.0197 (-1.26)	0.00444*** (5.41)
Gözlem Sayısı	182	182	182	182

t istatistiği parantez içindedir. ‘‘D’’ ilk farkı ifade etmektedir. * p<0.1, ** p<0.05, *** p<0.01

3.6. DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada yoksulluk ve küreselleşme arasındaki ilişki popülasyon büyümesi ve kişi başı GSYİH değişkenleri kontrol edilerek 1990-2014 yılları için tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra küreselleşme endeksini politik ve sosyal küreselleşmeyi içerecek şekilde genişletilerek küreselleşme ve yoksulluk ilişkisi analiz edilmiştir. Yoksulluk, İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index-HDI) aracılığıyla, küreselleşme KOF küreselleşme endeksi ile ölçülmüştür. Analizde Birleşmiş Milletlerin ayrımı temel alınarak ülkeler az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş olarak üçe ayrılıp incelenmiştir.

Analizin ilk bölümünde, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler için birim kök testi, hausmann testi, değişken varyans testi, otokorelasyon testi ve yatay kesit testi yapılarak uygun model seçilmiştir.

Gelişmekte olan ülkeler için yapılan Im-Pesaran-Shin birim kök testine göre, bütün değişkenlerin durağan olduğu görülmüştür. Birim kök analizinden sonra panel veri analizi kullanılarak, küreselleşme ve yoksulluk arasındaki ilişki irdelenmeye

çalışılmıştır. Bu ülke grubu için yapılan sabit etkili model ve tesadüfi etkili model analiz sonuçlarına göre; her iki analiz türünde de bütün değişkenler %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Ayrıca kişi başı GSYİH ve KOF endeksi ile yoksulluk arasındaki ilişki pozitif olarak tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle örneğin, KOF endeksindeki artış İnsani Gelişme Endeksinde artışa yol açmakta, İnsani Gelişme Endeksindeki artış da yoksulluktaki azalmaya işaret etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için yapılan hausmann testi sonucuna göre gelişmekte olan ülkeler için tesadüfi etkili model kullanılmalı sonucu elde edilmiştir. Değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığının varlığı varlığı dikkate alınarak tekrar analiz yapılmıştır. Yapılan bu analiz sonucunda, kişi başı GSYİH ve KOF endeksinin yoksulluk ile sırasıyla %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkide olduğu görülmüştür. Buna göre, küreselleşme endeksi bir birim arttığında, HDI yaklaşık olarak 0.248 birim artmaktadır. HDI'daki artış yoksullukta bir azalmayı ifade ettiği için küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu azaltıcı etki oladığı görülmektedir.

Az gelişmiş ülkeler için yapılan Im-Pesaran-Shin birim kök testine göre, değişkenler durağan olmadığı görülmüş ve bu nedenle bütün değişkenlerin birinci farkı alınmış ve durağan hale getirilmiştir. Panel veri analizi uygulandığında, kişi başı GSYİH ile İnsani Gelişme Endeksi arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Aksine, KOF endeksi ile İnsani Gelişme Endeksi arasındaki ilişki ise negatif olarak belirlenmiştir. Buna göre, GSYİH arttığında ve KOF endeksi azaldığında, yoksulluk azalmaktadır. Çünkü, İnsani Gelişim Endeksinin artması yoksulluğun azalması anlamına gelmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için yapılan hausmann testi sonucuna göre gelişmekte olan ülkeler için tesadüfi etkili model kullanılmalı sonucu elde edilmiştir. Az gelişmiş ülkeler söz konusu olduğunda, tesadüfi etkili panel veri analizi kullanılmakta ancak değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığı dikkate alınarak yapılan analizde, katsayıların büyüklüğü değişmekle birlikte ilişkinin yönü korunmuştur. Dolayısıyla, KOF endeksi ile yoksulluk arasında negatif bir ilişki GSYİH arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Gelişmiş ülkeler için yapılan Im-Pesaran-Shin birim kök testine göre, bütün değişkenlerin durağan olduğu görülmüştür. Birim kök analizinden sonra panel veri analizi kullanılarak, küreselleşme ve yoksulluk arasındaki ilişki irdelenmeye çalışılmıştır. Yapılan panel veri analizine göre, gelişmiş ülkelerin kişi başı GSYİH ve popülasyon büyümesi ile HDI arasında pozitif ilişki bulunduğu görülmüştür.

İstatistiksel olarak popülasyon hariç %1 düzeyinde anlamlı olan bu ilişki, bu değişkenlerin değeri arttığında gelişmiş ülkelerdeki yoksulluğun azaldığı sonucunu vermektedir. Bu noktada en ilginç gözlem küreselleşme endeksinin yoksulluk üzerine en az olumsuz etkiyi gelişmiş ülkeler örnekleminde göstermektedir. Buna göre, KOF endeksi 1 birim arttığında, HDI 0.02 azalmaktadır. Bu rakam gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerde daha fazladır. Değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığının varlığı varlığı dikkate alınarak tekrar analiz yapılmıştır. Bu üç test sonucu dikkate alınarak tekrar yoksulluk ve küreselleşme arasındaki ilişki sabit etkili model ile incelenmiştir. Bunun sonucunda, gelişmiş ülkeler bağlamında küreselleşme ile yoksulluk arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilememiştir. Ancak kişi başı GSYİH ile KOF Endeksi arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, gelir ve KOF Endeksi arttığında, yoksulluk azalmaktadır.

Analizin ikinci bölümünde, küreselleşme endeksini politik ve sosyal küreselleşmeyi içerecek şekilde genişletilerek küreselleşme ve yoksulluk ilişkisi, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler için analiz edilmiştir.

Gelişmekte olan ülkeler temel alınarak yapılan analizde öncelikle sabit etkili model kullanılmıştır. Buna göre, GSYİH ile yoksulluk endeksi arasında pozitif ve anlamlı ilişki göze çarparken, ölçülen katsayı büyüklüğü daha az olmakla birlikte ekonomik küreselleşme ve sosyal küreselleşme de yoksulluk endeksi ile aynı şekilde ilişkilidir. Politik küreselleşme ile yoksulluk endeksi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum bize politik küreselleşme arttıkça yoksulluğun da arttığını göstermektedir. Daha sonra yapılan tesadüfi etkili analiz sonuçları sabit etkili modeldeki sonuçları doğrulamaktadır. Tesadüfi etkili model de katsayılarıdaki ufak farklılıklar dışında sabit etkili analiz ile aynı sonuçları vermektedir. Gelişmekte olan ülkeler grubu için hausmann testi sonucu tesadüfi etkili model kullanılarak analiz tekrar yapılmıştır. Bu analizin sonuçlarına göre, GSYİH, ekonomik ve sosyal küreselleşme ile yoksulluk arasında pozitif ilişki görünmekte iken politik küreselleşme ve popülasyon arasında negatif ilişki ortaya çıkmaktadır.

Gelişmiş ülkeler temel alınarak yapılan analizde, sabit etkili modelde gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi GSYİH ile yoksulluk endeksi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmakta iken ekonomik küreselleşme hariç diğer tüm küreselleşme

katsayılarının yoksulluk endeksi ile pozitif ilişkisi tespit edilmiştir. Yani ekonomik küreselleşme artarsa yoksulluk endeksi azalacak, HDI'daki azalma yoksulluğu arttıracaktır. Diğer küreselleşme endekslerinde bir artış karşısında yoksulluk endeksi artacak, HDI'daki artış yoksulluğu azaltacaktır. Tesadüfi etkili model de katsayılar sabit etkili modellerle aynı anlamlılık düzeyine ve aynı ilişki yönüne sahiptir. Sadece tesadüfi etkili modelde değişen katsayıların büyüklüğüdür. Gelişmiş ülkeler için yaptığımız hausmann test sonuçları bize sabit etkili modelin kullanılması gerektiğini göstermektedir. Bu analiz göstermiştir ki, GSYİH, politik ve sosyal küreselleşme ile yoksulluk arasında pozitif bir ilişki bulunmakta ancak ekonomik küreselleşme ve popülasyon ve yoksulluk endeksi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Diğer küreselleşme endeksleri kontrol edilmediğinde ekonomik küreselleşme ile yoksulluk endeksi arasındaki ilişki pozitif dönmektedir.

Az gelişmiş ülkeler dikkate alınarak yapılan sabit etkili analiz sonuçları, GSYİH, politik küreselleşme ile yoksulluk endeksi arasında pozitif ilişkiyi ortaya koyarken, GSYİH'nın katsayısının istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar vermediği görünmektedir. Bununla birlikte, ekonomik küreselleşme ve sosyal küreselleşme ise yoksulluk ile negatif ilişkilidir. Yine bu iki endeks anlamlı sonuçlar vermemiştir. Tesadüfi etkili model sonuçları ise diğer modellerde olduğu gibi katsayı büyüklüğü haricinde sabit etkili modelin sonuçlarını vermektedir. Az gelişmiş ülkeler için yapılan hausmann test sonucu bize tesadüfi etkili model kullanmamız gerektiğini anlatırken, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı da tespit edilmiştir. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak yapılan analiz sonuçlarına göre sadece sosyal küreselleşme anlamlı sonuçlar vermiş ve yoksulluk ile negatif ilişki ortaya konmuştur. Diğer endeksler pozitif ancak istatistiksel olarak anlamlı olmayan sonuçlar vermiştir. Aynı şekilde GSYİH da yoksulluk ile pozitif etkiyi ortaya koymuştur.

SONUÇ

Küreselleşme, özellikle 1980'li yıllardan itibaren dünyada yaygın olarak kullanılan çok boyutlu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmenin ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel boyutları vardır. Çok boyutlu bir kavram olan küreselleşmeyle ilgili ortak bir tanım oluşturulamadığı gibi bu konuda fikir birliğine de varılamadığı görülmektedir. En genel tanımı ile küreselleşme, mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve finansal kaynakların, ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği, faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek bütünleştiği bir süreci ifade etmektedir. Kimilerine göre küreselleşme çağdaşlaşma ve gelişmeyi ifade ederken, uluslararası ticareti ve yatırımları yaygınlaştırarak, dünya refahını arttıracak bir süreçtir. Kimilerine göre de küreselleşme emperyalizmin, neo-liberalizmin 21. yüzyıl başındaki adıdır.

Küreselleşmeyi savunsak da karşı çıksak da bu günümüz dünyasının bir gerçeğidir ve gelişme seviyesi ne olursa olsun ülkeler bu gerçekle yüz yüzedir. Küreselleşme çeşitli alanlarda ülkeleri etkileyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri de çokça tartışılan küreselleşmenin yoksulluk üzerinde meydana getirdiği etkidir. Bu konuda farklı görüşler vardır. Küreselleşme taraftarları, küreselleşmenin büyümeyi attırdığını böylelikle yoksulluk üzerinde azaltıcı etkisi olduğunu savunmaktadır. Yine bu görüşün tam tersini savunan küreselleşme karşıtlarına göre küreselleşme gelir adaletsizliğini daha da arttırıp yoksulluğun artmasına neden olmaktadır.

Yoksulluk da küreselleşme gibi tanımlanması ve mahiyeti üzerinde tam bir mutabakat sağlanılmış bir kavram değildir. Yoksulluğa ilişkin birçok değişik kavram ve bu kavramlara bağlı olarak da birçok değişik tanım bulunmaktadır. Yoksulluk tanımıyla ilgili olarak öncelikle karar verilmesi gereken yoksulluğun sırf ekonomik bir sorun mu, yoksa buna ek olarak sosyal hatta siyasal, son zamanlardaki tartışmalar göz önüne alındığında yönetsel bir sorun olarak mı ele alınacağına ilişkindir. Genel anlamda yoksulluk kavramı, toplumsal yaşamın standartlarının belirlenen bir düzeyinin altında kalma durunu ifade etmektedir. Ancak yoksulluğun kapsamı, mekandan mekana, dönemden döneme refah düzeyindeki farklılıklara bağlı olarak değişiklik

göstermektedir. Bu nedenle farklı ülkelerde yoksul kabul edilen kişiler arasında önemli farklar bulunmaktadır.

Yoksulluk dünya genelinde önemli sorunlardan biridir. Bu sebeple ülkeler, ulusal boyutta yoksulluk sınırlarını ve yoksul fertlerini ortaya koymaya yönelik çalışmalara girişmişlerdir. Ülkeler arasında yoksulluğun boyutunu ortaya çıkarma konusunda, Dünya Bankası'nın az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde yaptığı çalışmalara rastlanmaktadır. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) çerçevesinde hazırlanan İnsani Gelişme Raporunda da, dünya ülkeleri arasındaki gelişmişlik farklılıklarını ve yoksulluğun boyutunu veren sonuçlar yer almaktadır.

Dünya Bankası yoksulluk kavramını daha çok parasal gelir açısından değerlendirmektedir. Dünya Bankası'nın satın alma gücü paritesine göre hesaplanan günlük 1,25 dolar ya da 2 doların altında gelirle hayatını sürdürmek zorunda kalan insanları yoksul olarak kabul eden yönteminin genelde kabul gören yöntem olduğu söylenebilir. Bu yöntemle göre günlük 1,25 dolar, açlık sınırını ifade etmektedir. Bu sınır sadece insanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari gıda ihtiyacını belirlemektedir. 2 dolarlık seviye ise temel ihtiyaçlar olarak ifade edilen sadece gıda değil, aynı zamanda ısınma, giyinme, bir hanede oturma, kısacası asgari toplumsallaşma hakkına sahip olmanın en düşük düzeyini göstermektedir.

Günümüzde dünya nüfusunun %10'u toplam dünya gelirinin %70'ten fazlasını elde etmektedir. Yoksullukla birlikte ülkeler ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin boyutları da giderek artış göstermektedir. Ortalama olarak yoksul ülkeler zengin ülkelere daha yavaş bir büyüme oranına sahip olduğu için ülkeler arasındaki gelir uçurumu giderek derinleşmektedir. 1960 yılında en zengin 20 ülkenin geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinden 18 kat fazla iken, 1995 yılında bu oran 37 kat ile iki katına çıkmıştır. İnsanlığın dörtte birini oluşturan sanayileşmiş kesim, dünya zenginliğinin %85'ine sahip olduğu görülmektedir.

Yoksulluğun dünya çapında ulaştığı boyutlar gelir yoksulluğu bağlamında giderek azalma eğiliminde olsa da yoksulluk hala çok büyük boyutlarda yaşanmaktadır. Ayrıca yoksulluk sadece gelir yoksulluğu olarak değil insani yoksulluk olarak da birçok kişiyi etkilemektedir. Dünya'nın pek çok yerinde insanların gelir azlığından ziyade

temel sağlık imkanlarına ulaşamama, sağlıklı içme suyuna sahip olmama ve yetersiz beslenme gibi sorunlarla karşı karşıya olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada yoksulluk ve küreselleşme arasındaki ilişki popülasyon büyümesi ve kişi başı GSYİH değişkenleri kontrol edilerek 1990-2014 yılları için tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra küreselleşme endeksini politik ve sosyal küreselleşmeyi içerecek şekilde genişletilerek küreselleşme ve yoksulluk ilişkisi analiz edilmiştir. Yoksulluk, İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index-HDI) aracılığıyla, küreselleşme KOF küreselleşme endeksi ile ölçülmüştür. Analizde Birleşmiş Milletlerin ayırımı temel alınarak ülkeler az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş olarak üçe ayrılıp incelenmiştir.

Analizin ilk bölümünde, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler için birim kök testi, hausmann testi, değişken varyans testi, otokorelasyon testi ve yatay kesit testi yapılarak uygun model seçilmiştir.

Gelişmekte olan ülkeler için yapılan Im-Pesaran-Shin birim kök testine göre, bütün değişkenlerin durağan olduğu görülmüştür. Birim kök analizinden sonra panel veri analizi kullanılarak, küreselleşme ve yoksulluk arasındaki ilişki irdelenmeye çalışılmıştır. Bu ülke grubu için yapılan sabit etkili model ve tesadüfi etkili model analiz sonuçlarına göre; her iki analiz türünde de bütün değişkenler %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Ayrıca kişi başı GSYİH ve KOF endeksi ile yoksulluk arasındaki ilişki pozitif olarak tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle örneğin, KOF endeksindeki artış İnsani Gelişme Endeksinde artışa yol açmakta, İnsani Gelişme Endeksindeki artış da yoksulluktaki azalmaya işaret etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için yapılan hausmann testi sonucuna göre gelişmekte olan ülkeler için tesadüfi etkili model kullanılmalı sonucu elde edilmiştir. Değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığının varlığı varlığı dikkate alınarak tekrar analiz yapılmıştır. Yapılan bu analiz sonucunda, kişi başı GSYİH ve KOF endeksinin yoksulluk ile sırasıyla %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkide olduğu görülmüştür. Buna göre, küreselleşme endeksi bir birim arttığında, HDI yaklaşık olarak 0.248 birim artmaktadır. HDI'daki artış yoksullukta bir azalmayı ifade ettiği için küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu azaltıcı etki olduğu görülmektedir.

Az gelişmiş ülkeler için yapılan Im-Pesaran-Shin birim kök testine göre, değişkenler durağan olmadığı görülmüş ve bu nedenle bütün değişkenlerin birinci farkı alınmış ve durağan hale getirilmiştir. Panel veri analizi uygulandığında, kişi başı GSYİH ile İnsani Gelişme Endeksi arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Aksine, KOF endeksi ile İnsani Gelişme Endeksi arasındaki ilişki ise negatif olarak belirlenmiştir. Buna göre, GSYİH arttığında ve KOF endeksi azaldığında, yoksulluk azalmaktadır çünkü, İnsani Gelişim Endeksinin artması yoksulluğun azalması anlamına gelmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için yapılan hausmann testi sonucuna göre gelişmekte olan ülkeler için tesadüfi etkili model kullanılmalı sonucu elde edilmiştir. Az gelişmiş ülkeler söz konusu olduğunda, tesadüfi etkili panel veri analizi kullanılmakta ancak değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığı dikkate alınarak yapılan analizde, katsayıların büyüklüğü değişmekle birlikte ilişkinin yönü korunmuştur. Dolayısıyla, KOF endeksi ile yoksulluk endeksi arasında negatif bir ilişki GSYİH arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Gelişmiş ülkeler için yapılan Im-Pesaran-Shin birim kök testine göre, bütün değişkenlerin durağan olduğu görülmüştür. Birim kök analizinden sonra panel veri analizi kullanılarak, küreselleşme ve yoksulluk arasındaki ilişki irdelenmeye çalışılmıştır. Yapılan panel veri analizine göre, gelişmiş ülkelerin kişi başı GSYİH ve popülasyon büyümesi ile HDI arasında pozitif ilişki bulunduğu görülmüştür. İstatistiksel olarak popülasyon hariç %1 düzeyinde anlamlı olan bu ilişki, bu değişkenlerin değeri arttığında gelişmiş ülkelerdeki yoksulluğun azaldığı sonucunu vermektedir. Bu noktada en ilginç gözlem küreselleşme endeksinin yoksulluk üzerine en az olumsuz etkiyi gelişmiş ülkeler örneğinde göstermektedir. Buna göre, KOF endeksi 1 birim arttığında, HDI 0.02 azalmaktadır. Bu rakam gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerde daha fazladır. Değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığının varlığı dikkate alınarak tekrar analiz yapılmıştır. Bu üç test sonucu dikkate alınarak tekrar yoksulluk ve küreselleşme arasındaki ilişki sabit etkili model ile incelenmiştir. Bunun sonucunda, gelişmiş ülkeler bağlamında küreselleşme ile yoksulluk arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilememiştir. Ancak kişi başı GSYİH ile KOF Endeksi arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, gelir ve KOF Endeksi arttığında, yoksulluk azalmaktadır.

Analizin ikinci bölümünde, küreselleşme endeksini politik ve sosyal küreselleşmeyi içerecek şekilde genişletilerek küreselleşme ve yoksulluk ilişkisi, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler için analiz edilmiştir.

Gelişmekte olan ülkeler temel alınarak yapılan analizde öncelikle sabit etkili model kullanılmıştır. Buna göre, GSYİH ile yoksulluk endeksi arasında pozitif ve anlamlı ilişki göze çarparken, ölçülen katsayı büyüklüğü daha az olmakla birlikte ekonomik küreselleşme ve sosyal küreselleşme de yoksulluk endeksi ile aynı şekilde ilişkilidir. Politik küreselleşme ile yoksulluk endeksi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum bize politik küreselleşme arttıkça yoksulluğun da arttığını göstermektedir. Daha sonra yapılan tesadüfi etkili analiz sonuçları sabit etkili modeldeki sonuçları doğrulamaktadır. Tesadüfi etkili model de katsayılarıdaki ufak farklılıklar dışında sabit etkili analiz ile aynı sonuçları vermektedir. gelişmekte olan ülkeler grubu için hausmann testi sonucu tesadüfi etkili model kullanılarak analiz tekrar yapılmıştır. Bu analizin sonuçlarına göre, GSYİH, ekonomik ve sosyal küreselleşme ile yoksulluk arasında pozitif ilişki görünmekte iken politik küreselleşme ve popülasyon arasında negatif ilişki ortaya çıkmaktadır.

Gelişmiş ülkeler temel alınarak yapılan analizde, sabit etkili modelde gelişmekte olan ülkelere olduğu gibi GSYİH ile yoksulluk endeksi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmakta iken ekonomik küreselleşme hariç diğer tüm küreselleşme katsayılarının yoksulluk endeksi ile pozitif ilişkisi tespit edilmiştir. Yani ekonomik küreselleşme artarsa yoksulluk endeksi azalacak, HDI'daki azalma yoksulluğu arttıracaktır. Diğer küreselleşme endekslerinde bir artış karşısında yoksulluk endeksi artacak, HDI' daki artış yoksulluğu azaltacaktır. Tesadüfi etkili model de katsayılar sabit etkili modellerle aynı anlamlılık düzeyine ve aynı ilişki yönüne sahiptir. Sadece tesadüfi etkili modelde değişen katsayıların büyüklüğüdür. Gelişmiş ülkeler için yaptığımız hausmann test sonuçları bize sabit etkili modelin kullanılması gerektiğini göstermektedir. Bu analiz göstermiştir ki, GSYİH, politik ve sosyal küreselleşme ile yoksulluk arasında pozitif bir ilişki bulunmakta ancak ekonomik küreselleşme ve popülasyon ve yoksulluk endeksi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Diğer küreselleşme endeksleri kontrol edilmediğinde ekonomik küreselleşme ile yoksulluk endeksi arasındaki ilişki pozitif dönmektedir.

Az gelişmiş ülkeler dikkate alınarak yapılan sabit etkili analiz sonuçları, GSYİH, politik küreselleşme ile yoksulluk endeksi arasında pozitif ilişkiyi ortaya koyarken, GSYİH'nın katsayısının istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar vermediği görünmektedir. Bununla birlikte, ekonomik küreselleşme ve sosyal küreselleşme ise yoksulluk ile negatif ilişkilidir. Yine bu iki endeks anlamlı sonuçlar vermemiştir. Tesadüfi etkili model sonuçları ise diğer modellerde olduğu gibi katsayı büyüklüğü haricinde sabit etkili modelin sonuçlarını vermektedir. Az gelişmiş ülkeler için yapılan hausmann test sonucu bize tesadüfi etkili model kullanmamız gerektiğini anlatırken, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı da tespit edilmiştir. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak yapılan analiz sonuçlarına göre sadece sosyal küreselleşme anlamlı sonuçlar vermiş ve yoksulluk ile negatif ilişki ortaya konmuştur. Diğer endeksler pozitif ancak istatistiksel olarak anlamlı olmayan sonuçlar vermiştir. Aynı şekilde GSYİH da yoksulluk ile pozitif etkiyi ortaya koymuştur.

Bu çalışmaya başlarken tezimiz küreselleşmenin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoksullaştırıcı etkisi olduğu yani küreselleşme ve yoksullaşma arasında pozitif ilişki söz konusu olduğu yönündeydi. Özetle yaptığımız analiz sonucunda az gelişmiş ülkelerde KOF küreselleşme endeksinde bir artış olduğunda HDI yoksulluk endeksi azalmaktadır. HDI yoksulluk endeksinin azalması yoksulluğun artmasını ifade etmektedir. Yani analiz sonucunda az gelişmiş ülkeler için tezimiz doğrulanmıştır. Yine az gelişmiş ülkelerde ekonomik küreselleşme ve sosyal küreselleşmenin de yoksulluğu arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde KOF küreselleşme endeksi arttıkça, HDI yoksulluk endeksi de artmaktadır. Yani küreselleşme arttıkça bu ülke grubu için yoksulluk azalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde sadece politik küreselleşenin yoksulluğu arttırıcı etkisi görülmüştür. Gelişmiş ülkeler için yapılan analiz sonucuna göre ise küreselleşme ve yoksulluk arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. gelişmiş ülkeler için yapılan analizde ekonomik küreselleşme ile yoksulluk endeksi arasında negatif ilişki tespit edilmiştir. Yani ekonomik küreselleşme arttıkça yoksulluk endeksi azalır bu da yoksulluğun arttığını göstermektedir. Kısacası bulunan sonuçlar başlangıçtaki tezimizi büyük oranda doğrular niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, Daron ve Ventura, D.J., (2002), “The World Income Distribution”, *Quarterly Journal Of Economics*, Cilt: 117, Sayı: 3, S.S: 659-694.
- Açıkgöz, Bernur; Kök, Recep ve İspir, Serdar, (2008), “Küreselleşme Kurgusuna Yönelik Hipotez Testleri: Yoksulluk Olgusu Üzerine Seçilmiş Ülkeler Deneyimi (1997-2003)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, S: 351-376.
- Açıkgöz, Reşat ve Yusufoglu, Ömer Ş. (2012), “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu Ve Toplumsal Yansımaları” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt.1, Sayı:1, ss.76-117.
- Adda, Jacques, (2002). *Ekonominin Küreselleşmesi*, İletişim yayınları, İstanbul.
- Adıgüzel, Muhittin, (2011). *Ekonomik, Kültürel Ve Politik Küreselleşme Ve Sonuçları*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011.
- Agénor, P. R. (2004). ‘Does Globalization Hurt the Poor?’. *International Economics and Economic Policy*, (1): 21-51.
- Akçakaya, Mariye (2009), *Türkiye’de Bölgesel Yoksulluk*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aktan, Can Coşkun ve Vural, İstiklal Yaşar, (2002), “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, *Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, S: 1-32.
- Aktan, Can Coşkun, (2002), Yoksullukla Mücadele Stratejileri, *Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, Ankara.
- Aktaş (Kaya), Gülhan, (2007). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk Ve Soysa Politikaların Evrimi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ALKIRE, Sabina, J. Manuel ROCHE, M. E. SANTOS and S. SETH,(2011), “Multidimensional Poverty Index 2011: Brief Methodological Note”, *Oxford Poverty & Human Development Initiative*, UK, (çevrimiçi)http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/MPI_2011_Methodology_Note_4-11-2011_1500.pdf?cda6c1, 28.03.2019.
- Altay, Asuman, (2005), “Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu Mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme”, *Sosyo-Ekonomi*, Sayı: 2, Ss. 156-178.
- Arpacıoğlu, Özge ve Yıldırım, Metin, (2011), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, S: 60-76.

- Arıcı, Ebru, (2012). “Kalkınma Kavramına Küreselleşme Prespektifine Bir Bakış”, *Niğde Üniversitesi İibf Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 1, S.36-53.
- Ata,Sezai, (2012), "Türkiye'nin İhracat potansiyeli: Çekim Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme", *International Conference On Eurasian Economies*, S.:276-282.
- Ataş, Erkan, (2006)."Küreselleşme, Yoksulluk Ve Genetiği Değiştirilmiş Tarım Ürünleri", *Munich Personal Repec Archive, Paper No:8657*, Posted: 10.
- Aydemir, Cahit ve Kaya, Mehmet, (2007), “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, ISSN:1304-0278, Cilt:6, Sayı:20, S.S: 260-282.
- Aydın, Murat ve Türgay, Timur (2011), “Yoksullukla Mücadelede Vergi Politikası Ve Türkiye”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt.16, Sayı.1 ss.249-274.
- Aydın, Durmuş, (2014), “Küreselleşme ve Yoksulluk”, *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, S: 1-14.
- Baş, Kemal, (2009). “Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1, S.49-70.
- Bayar, Fırat, (2008), “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, *Uluslar Arası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı: XXXII, S: 25-34.
- Bayraktutan, Yusuf ve Demirtaş, Işıl, (2011), "Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 2, S.S.:1-28.
- Bergh Andreas and Nilsson Therese, (2011), "Globalization and Absolute Poverty" – A Panel Data Study, IFN Working Paper No. 862, 2011
- Cafı, Reyhan (2009), *Adana İlinde Yoksulluğun Analizi: Sınırlı Bağımlı Değişkenli Modellerle Bir İnceleme*, Yüksek Lisan Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Adana.
- Can, Yücel (2017), “Yoksulluk, Yerel ve Küresel Eşitsizlikler” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:16, Sayı:63, ss.1111-1126.
- Çalışır, Gülsüm, (2009), *Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Olayların Türkiye'deki Televizyon Haberlerine Yansımaları*, Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Çeken, Hasan, ÖKTEN, Şevket ve ATELOĞLU, Levent, (2008). “Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk”, *C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:9, Sayı:2, S.79-95.
- Çelikel Danışoğlu Ayşe, (2004). “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, Sayı:5, S.35-59.

- Çelik, M. Yunus, (2012). “Boyutları Ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme”, *Dpujss*, Cilt:2, Sayı: 32, S.57-74.
- Dağdemir, Özcan (1998), “Ekonomik Kalkınma Sürecinde Gelir Eşitsizliği Sorunu Ve Makroekonomik Göstergeler” *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 9, Sayı: 30, ss.41-52.
- Demir,Sırma, (2006), “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi Ve Türkiye Açısından Değerlendirme”, *DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü*, Ankara.
- Doğan, E. Muhsin ve Tatlı, Halim, (2014), " İnsani Gelişme Ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye'nin Dünyadaki Yeri", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 1, s.s:99-124.
- Doğan, E. (2014), *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi*, Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Kalkınma ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, No:2880, Ankara.
- Doğan, Eda, (2014), *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi*, Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Müdürlüğü, Yayın No: 2830.
- Dolar, David ve Kraay, Aart (2004), “Trade, Growth And Poverty”, *The Economic Journal*, 114 (February), F22-F49.
- Dollar, D. ve Kraay, A. (2002), “Growth is Good for the Poor”, *Journal of Economic Growth*, S:7, ss.195-225.
- Döşeyen, Adil, (2007), Yoksullukla Mücadele Programlarından Mikro Kredi ve Türkiye Diyarbakır Örneği Başarı Değerlendirmesi, *İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2001), "*Gelir Dağılımının İyileştirilmesi Ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*", Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayınları: Ankara, Rapor No:2599.
- DPT, 2001, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT: 2599- ÖİK: 610, Ankara.
- Dubey Shivendra Kumar (2015), "Trade Liberalization, Poverty and Inequality", *International Journal of scientific research and management (IJSRM)* Volume:3, Issue:6, Pages: 3227-3229, 2015, \ Website: www.ijsrm.in ISSN (e): 2321-3418
- Dumanlı Kürkçü, Duygu, (2013). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar”, *Tojdac*, Cilt: 3, Sayı: 2.
- Elçin, A. Bora, (2012). “Küreselleşmenin Tarihçesi”, <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf>, Erişim Tarihi: 10.09.2016.

- Erdoğan, Güzin, (2002), "Türkiye'de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler", *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Ergül,Şafak (2005), "Yoksulluk Sağlık İlişkisi Ve Hemşirelik Yaklaşımı" *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, ss.95-104.
- Ersungur, Mustafa ve Topçuoğlu, Abdullah, (2014), "Kalkınma Planlarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkisi Üzerine Bir Analiz", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 2, Ss.299-317.
- Gedikli, A. (2011). *Küreselleşmenin Tarihi mi, Tarihin de Küreselleşmesi Mi?*, Küresel Ekonomi Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Goldberg Pinelopi Koujianou ve Pavcnik Nina, (2007), *Distributional Effects Of Globalization In Developing Countries*, *NBER Working Paper Series*, Working Paper 12885.
- Gönen, M. Ali, (2013). "Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 29, S.117-134.
- Gündoğan, Naci (2003), "*Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü Ve Önemi*",Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan (Ed.);*Yoksulluk*, 1.Baskı, Deniz Feneri Yayınları: İstanbul, Cilt 1, ss. 161-171.
- Güneş, Samet (2009), *Yoksullukla Mücadele Mikro Kredi Uygulamaları Ve Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, TC. Başbakanlık Sosyal yardımlaşma ve dayanışma genel müdürlüğü, Ankara.
- Güven, Sabriye ve Mert, Mehmet, (2016), "Uluslararası Turizm Talebinin Eş Bütünleşme Analizi: Antalya İçin Panel ARDL Yaklaşımı", *C.Ü. İdari ve İktisadi Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, S.S:133-152.
- Harrison Ann, (2006), "Globalization And Poverty", *National Bureau Of Economic Research* 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138, June 2006.
- Hayaloğlu, Pınar ve Kalaycı, Cemalettin ve Artan, Seyfettin, (2015). "Küreselleşme Farklı Gelir Grubundaki Ülkelerde Ekonomik Büyüme Nasıl Etkilenmektedir?", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİB Dergisi*, Cilt:10, Sayı:1, S.119-152.
- Heshmati, Almas, (2004), "The Relationship Between Income Inequality, Poverty And Globalization", *IZA Discussion Paper* 2004:1277.
- Heshmati, Almas, 2005, "The Relationship Between Income Inequality, Poverty, And Globalization", *Research Paper No.* 2005/37.

- İbrişim, Nur, (2008). *Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi Ve Türkiye Üzerine Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Adana.
- İncedal, Sümer, (2013), *Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Mücadele Araçları*, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Jenkins Rhys, (2005), Globalization, Production and Poverty, *Research Paper* No. 2005/40, UNU-WIDER.
- Kabaş, Tolga (2009), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kanberoğlu, Zafer ve Kara, Oğuz (2013), “Küresel Krizlerin Sosyal Yaşam Üzerindeki Etkisi: Van İli Örneği” *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 31, ss. 35-48.
- Karabıçak, Mevlüt, (2002). “Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim Ve Tepkiler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergi*, Cilt:7, Sayı:1, S.115-131.
- Kartal Zeki, “Kavramsal Ve Tarihsel Yönleri İle Küreselleşme”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 2007, S.253.
- Kaygalak, Sevilay (2001), “Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği”, *Praksis*, Sayı: 2, ss. 124-172.
- Kıvılcım, Fulya, (2013). “Küreselleşme Kavramı Ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı:1, S.219-230.
- Koyuncu, Murat ve Şenses, Fikret (2004), “Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri” *ERC Working Papers in Economics*, No: 04/13.
- Liang Zhicheng, 2006, “Threshold Estimation on the Globalization-Poverty Nexus (Evidence from China)”, *Research Paper* No. 2006/57, UNU-WIDER.
- MacDonald Ronald and Majeed Muhammad Tariq, (2011), *Distributional and Poverty Consequences of Globalization: A Dynamic Comparative Analysis for Developing Countries*, Acknowledgement: this paper has benefited from comments received from participants at *the Royal Economic Society Annual conference*, 17-19 April 2011, London UK, *Easter School*, 17-31 March 2011, University of Birmingham, and *Warsaw International Economic Meeting*, 2-4 July 2010, Warsaw, Poland).
- Memiş, Hasan, (2014). “Küreselleşme Ve Yoksulluk İlişkisi” , *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, S:144-161.

- Memiş, Hasan, (2014). “ Küreselleşme Ve Yoksulluk İlişkisi”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, S.S.: 144-161.
- Milanovic, B. (2002), “True world income distribution, 1988 and 1993: First calculation based on household surveys alone”, *Economic Journal*, Vol: 112, No. 476, pp. 51-92.
- Olgun, Hürriyet. (2006). “Küreselleşme Kavramı ve İçeriğine Genel Bir Bakış”, *Sosyoekonomi Dergisi*, C:3, S:3, S.S.143-152.
- Onat, ümit (2003), “*Yoksulluk Ve Sosyal Hizmet*” Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan (Ed.); *Yoksulluk*, 1. Baskı, Deniz Feneri Yayınları: İstanbul, Ss.8-21.
- Önder, Harun ve Şenses, Fikret, (2010), "*Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi*", İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar (Prof. Dr. Kemali Saybaşılı'ya Armağan), Bağlam Yayınları, İstanbul, S.S 199–221.
- Özcan, Abdulvahap (2018), “Denizli’de Mutlak Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi Ve Yoksullukla Mücadele”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 31, Ss.1-14.
- Öztürk, Mustafa ve Çetin, B. Işıl (2009), “Dünyada Ve Türkiye’de Yoksulluk Ve Kadınlar”, *Journal of Yasar University*, Sayı: 11, Cilt:3, Ss. 2661-2698.
- Özel, Hasan Alp, (2012). “Küreselleşme Sürecinde Ticari Ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 19, S. 21-43.
- Özel, Hasan Alp, (2011). “İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:2, S.91-98.
- Özerkmen Necmettin, (2004). “Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme”, *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt:44, Sayı:1, S.135-148.
- Özpinar, Ömer, (2003), *Küreselleşme, İşgücü Piyasaları ve Türkiye*, Adnan Mederes Üniversitesi Doktora Tezi, Aydın.
- Ravallion, Martin ve Dominique Van De Walle, (1991), “The Impact On Poverty Of Food Pricing Reforms: A Welfare Analysis For Indonesia”, *Journal Of Policy Modeling*, Cilt:13, Sayı: 2, 281-299.
- Santos Amelia U. – Paulino (2012), Trade, Income Distribution And Poverty In Developing Countries: A Survey, *UNCTAD Discussion Papers, United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)*, UNCTAD/OSG/DP/2012/1, No. 207.
- Sayan İpek Özkal ve Kışlalı Murat, (2004), *Yoksulluk Üzerine Ekonometrik Bir Çalışma, Tartışma Metinleri*, Haziran 2004 no:73 , Baskı: A. Ü. SBF Matbaası.

- Seyidoğlu, Halil, (1999), *Uluslar Arası İktisat Teori Politika Ve Uygulama*, Turhan Kitapevi, İstanbul.
- Solmaz, Erol, (2014), “OECD Ülkelerinde Ülke İçi Gelir Eşitsizliklerinin Çok Boyutlu Küreselleşme Endeksleri İle İlişkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:19, Sayı:3, S.91-108.
- Sarı Gerşil, Gülşen ve Yeşilyurt, hülya, (2014), “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk: Türkiye’de ve Dünyadaki Perspektifi”, Session6C: Kalkınma III # 1130, *International Conferance On Eurasian Economies*, S: 1-9.
- Sipahi, E. Banu, (2006), “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 11, S: 173-189.
- Şengür, Mehmet ve Taban, Sami (2012), “Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:13(1), Ss.59-89.
- Şenses, Fikret, (2004). “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Fırsat Mı, Engel Mi?”, *Economic Research Center Working Paper*, Cilt:04, Sayı:09.
- Şenses, Fikret (2014), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk* (Yedinci Baskı), İletişim Yayınları: İstanbul.
- Sarısoy, İdris ve Koç, Selçuk (2010), “Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 158, s.s. 326- 348.
- Taner, Okan, (2004), *Dünya’da Ve Türkiye’de Küreselleşme ve Yoksulluk Süreci*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Muğla.
- Taş, Yunus ve Özcan, Selami, (2012), “Türkiye’de ve Dünya’da yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, *SESSION 3D: Büyüme ve Gelişme III*, International Conferance On Eurasian Economies, S: 423-430.
- Tireli, Münir (2009), *Küreselleşme Ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) Ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, TC. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Topaloğlu, Emre, Esat, (2018), "Bankalarda Finansal Kırılganlığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle Belirlenmesi", *Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 13, Say: 1, S.S: 15-38.
- Topalova Petia (2005), Trade Liberalization, Poverty And Inequality: Evidence From Indian Districts, *NBER WORKING PAPER SERIES, Working Paper 11614* <http://www.nber.org/papers/w11614> NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138 September 2005

- TUSİAD, (2000), “Türkiye’de Bireysel Dağılımı ve Yoksulluk- Avrupa Birliği ile Karşılaştırma”, Yayın No: TUSİAD-T/2000-12/295.
- Türk, Tuğba ve Ünlü, Hidayet (2016), “Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türkiye Örneği” *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 14, ss.92-104.
- Uzun, Ayşe Meral, (2003), “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, *C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, S: 155-173.
- UNDP, (2015). 2015 İGR, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE), Sıkça Sorulan Sorular, <https://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/2015%20%C4%B0GR%20SSS%20%C3%87BYE.pdf> 28.03.2019.
- Yanar, Rüstem ve Şahbaz, Ahmet, (2013). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk Ve Gelir Adaletsizliği Üzerine Etkileri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İibf Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 3, S.55-74.
- Yavuz, Selahattin, (2009), " Hataları Ardışık Bağımlı (Otokorelasyonlu) Olan Regresyon Modellerinin Tahmin Edilmesi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 3, S.S: 123-140.

ÖZ GEÇMİŞ

1988 Bozüyük doğumludur. İlköğretimini Bozüyük Mehmet Akif Ersoy, orta öğretimini Bilecik Ertuğrul Gazi Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi'nde tamamlamıştır. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nden 2013 yılında mezun olmuş, 2015 yılında Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Evlidir.

